کوردیزم

بێهزاد خۆشحاڵی
و: ئەفراسیاب گرامی

KURDISM

BIHZAD KHOSHHALI
T: AFRASYAB GRAMI

بەرگ: رەئووف خەتیبی

کوردیزم

بێهزاد خۆشحاڵی

و: ئەفراسیاب گرامی

کوردیزم

پێرست:

- پێشەکی وەرگێڕ
- بەرایی
- کوردیزمو شوناسی نەتەوەیی
- فەلسەفەی کوردیزم
- بەڵام "مافی دیاریکردنی چارەنووس" چیە؟
- شارۆڤەندی (citizenship)
- کوردیزم لە پراکتیکدا
- هەڤاڵانی من!
- واتاو چەمکەکانی کوردیزم
- فەرهەنگۆک

پێشکەشە

بە هەموو شەهیدانی کوردو کوردستان، بە تایبەتی قازی، قاسملوو و شەرەفکەندی

پێشکەشە

بە هەموو هەڤاڵانی پێشمەرگەو هاوخەباتم

"ئێمە دێموکراتین و دەبێ تا سەر دێموکرات بین، نابێ لە بیرمان بچێ کە ئەگەر هەنگاوێك بەرەو لەژێرپێنانی دێموکراسی بڕۆین، تازە بەرەو دیکتاتۆری رۆیشتووین و گەڕانەوە دژوارە."

"ئەگەر رۆژێك لە رۆژان، کوردستان بێتە وڵاتێکی سەربەخۆ، ئەوە جودابوونەوە نیە، بەڵکوو ئەوە یەکگرتنەوەیە"

شەهید د.عەبدولڕەحمان قاسملوو

لەبری پێشەکی

مێژووی نەتەوەیی کورد لە پێناو گەیشتن بە ترۆپکی ئازادیو وەلانانی ستەمی لەمێژینەی نەتەوەیی لە لایەن نەتەوەی باڵادەستەوە، گەلێك هەورازو نشێوی بەرخۆدانو رێگا ئەستەمەکانی بڕیوە. لە شەڕی چاڵدێرانەوە بگرە هەتا دەگاتە ئەوڕۆکە ئەم خەباتە خوێناوییە بەردەوامو چالاك بووەو رەوتی دینامیزمی خۆی بە ئامانجی دیاریکردنی مافی چارەنووسو دامەزرانی کیانێکی سیاسی - نەتەوەیی تێپەڕ کردووەو لە هەر زەمەنێکدا گەیشتۆتە ترۆپکی سەرکەوتن بەڵام لەلایەن نەیارانەوە تووشی نسکۆ هاتووەو سەرلەنۆ سەری هەڵداوە، گەشەی کردووە، گەیشتۆتە ئاستی خۆیو بەرگری لە مانو بوونی نەتەوەیی کردوەو خۆی رێکخستووەو لە چالاوی فەرامۆشیدا رزگاری بووە. لەم پێوەندییەدا شۆڕشی کورد لە پێناو گەیشتن بە ئارمانجە مێژووییەکانی خۆی هەڵگری کۆمەڵێك واتای مرۆڤتەوەرانە بووە کە لەم کتێبەدا نووسەر هێمای بە گەلێك لەم چەمکە مرۆڤتەوەرانە کردووە. بەڵام ئەوەی کە سەرنجی منی راکێشا تاوەکوو بتوانم سەرنجی خۆم بۆ خوێنەرانی ئەم پەرتووکە بنووسم. ئەوەیە کە ئەم پەرتووکە لە روانگەیەکی مێژووناسانەو بەوردبینیەوە چوەتە ناخی بیرو هزری کوردو هێماکانی کوردبوونەوە. بەڵام ئەو بۆشاییو کەلێنەی کە لەم نووسینەدا

جێگای باسەو باسهەڵگرە کە لەسەر بدوێم، کەلێنك بوو کە نووسەر خۆی لێبواردووەو کەم تا کورت هێمای پێکردوە.

ئەز وا بیر دەکەمەوە کە ئەم سێتەوەرە گرینگە لە مژاری کوردیزمدا، کەلێنێکە کە دەبێ زیاتر لەسەر بدوێی‌و جێگای خۆی هەبێ بۆ هەرچەند زۆر بە کورتییە، بەڵام بۆ ئەوەیە کە ئەم مژارەش پێویستی بە تێڕامان لەم تەوەرانەی خوارەوەش هەیە کە لێرەدا بە کورتی ئاماژەیان پێدەکەم:

ـ پێشمەرگە:

پێشمەرگە ئەو مرۆڤە ئاساییە کە لە پێناو ئاواتو ئارمانجەکانی کوردیزمو ئەو بەها مرۆییانەی کە کوردیزمو نەتەوەی کورد خەباتی بۆ دەکات، کەواتە پێشمەرگە هەڵگری ئەو چەمکە مرۆڤ تەوەرانەیە. بە رۆحێکی ئازادیخواز، دیموکرات، سێکۆلار، رووناکبیرانە، هەڵوێستێکی نائاسایی لە بەرامبەر سەرەڕۆیی‌و ئازادیکوژەکاندا دەگرێو مەرگی خۆی گرێ دەداتە ئازای مرۆڤ و ئازادی نەتەوەیەکی چەوساوەو دیلی دەستی سەرەڕۆیی‌و شۆڤینیزم، وەك مرۆڤێکی ئاسایی، بە هەڵدانی هەڵوێستێکی نائاسایی دەبێتە کەسێتییەکی مرۆڤێکی بەرزەمرۆو ئووستوورەیەك کە هەموو خەڵکی کورد وەکوو هێمای رزگاریدەرو مرۆڤێك کە بۆ ئازادی خەبات دەکاتو لە فەرهەنگی وشەدان هەموو نەتەوەکاندا، هێمای ئازادیخوازێکی نەتەوەیەکی دیلی پێبەخشراوە.

لە دیرۆکی مێژووی کورددا، پێشمەرگە باسکی بەهێزی نەتەوەیەو هەڵگری واتاکانی کوردیزمە. کاتێك ژیانی خۆی لەو رێگا پیرۆزەی مرۆڤایەتیدا بەخت دەکات، نازناوی بەرزی شەهیدی بە بەژنو باڵایدا دەبڕدرێو دەچێتە ئەلەندی ئووستوورەکانی کۆمەڵگای کوردیەوە. بۆیە هەمووکات وەك هەموو نەتەوەکان، پێشمەرگە بۆ نەتەوەی کوردو کۆمەڵانی هەراوی خەڵکی کوردستان، هێمای بەرخۆدان، ئازادیەو وەکوو رزگاریدەرێکە کە دنیای تاریکی دەتارێنی‌و رووناکی دەوشێنێتە سەر پێدەشتی تاریكو ئەنگووستەچاوی نیشتمانی کوردان. کاتێ دەبینین نەتەوەی فەڕانسە، بە بوونی شوالیە، سورپێستەکانی ئەمریکا بە "ئاپاچییەکان"و چینییەکان بە بوونی سامۆراییو .... شانازی دەکەنو

هێماکانیـان دەکەنـە ئاوێنـەی باڵانمـای ئـازادی نیشـتمانەکەیان، ئـەوا کوردستانیش رۆڵە ئازاو لەخۆبردووەکانی، ناوی "پێشمەرگە"ی لەسـەر دەنێت، "کەوابوو پێشمەرگە باسکی بەهێزی گەلە".

پێشمەرگە، نەتـەوەخوازێکی دیموکراتـە، سـێکۆلارو دینامیـکو تـەکوز، هـەڵگری رۆحێکـــی پێکەوەســـازانو پێکەوەهەڵکردنـــە، بـــەدوور لـــە هـــەر چەشـــنە ئیدئۆلۆژیگەراییو دوگم بیرکردنەوەیەك، رۆحێکـی پەپوولـەیو ناسـكو دڵبـزوێنو خۆشەویست، لە هەمان کاتدا بە بڕشتو خاوەن هەڵوێسـتو ئـازاو بەجـەرگو لـە دژی ئازادیکوژانو دیکتاتۆراندا بە وێنەی رووبـارێکی بەلرفـە دەخرۆشـێو قـەڵای نەهامەتی لـە دەسـتی دێوەزمـەی تـاریکی تێـك دەشـکێنێو هـەتاوی ئـازادی بـە مزگێنی دێنێ.

- سێکۆلاریزم

سێکۆلاریزم بە واتای "دنیایی کردن"، وەك چەمکێی مـۆدێرنو بەرهـەمی چـاخی رۆشـنگەری ئورووپایـە. ئـەم چـەمکە بـە واتـای رەهـای لـە دەسـت بیروبـاوەڕ میتافیزیکییەکانو دنیایی کردن ژیانی مرۆڤایەتییە. لێرەدا بـۆ ئـەوەی کـە خـۆم لـەو مـژارە تیۆرییـە دەربـاز بکـەم راسـت دەچـمە سـەر هـزری کـوردیزم لـەو پێوەندییەدا. کوردیزمو خەباتی میللی - دێموکراتیکی نەتـەوەی کـورد، هـەڵگری بـیرو هزرێکـی سـێکۆلارە. کـوردیزم لـەو باوەڕەدایـە کـە ئـایین پـیرۆزەو هـەموو تاکـەکان لـە دەربڕینـی بـیروڕای خۆیـدا، ئـازادە. کەواتـە ئـایین تایبـەت بـە تاکەکەسـەو دیـن لـە دەوڵـەت جودایـە. شوناسـی کوردبـوون، ئـەو یەکانگیرییـە مێژووکردەی مرۆڤـی کـوردە کـە لەسـەر نیشـتمانی کـوردو کوردسـتانێکی دیلـی نەتەوە باڵادەستەکان بووە. کەواتە شوناسی کوردبوون، بەدوورە لە هەرچەشـنە ئایدۆلۆژییـــەك پانتـــای جوغرافیـــای کوردســـتان دەگرێتـــەوە کـــە پانتاییـــەکی فرەئایینیـە. بـوونی مەزهەبـە جۆراوجۆرەکـان لـە کوردسـتاندا وەکـوو ئیسـلام، مەسێحیەت، یەهوودیەت، ئیزدی، یارسانو .... ئەم حەقیقەتەیە کە دۆزی کورد، پێوەندییەکی راستەوخۆی بە شوناسی کوردبوونو ئەو جوغرافیایەی کـە کـوردی تێدا دژی هەیە. کەسێتی مرۆڤی کورد، کەسێتێکی سـێکۆلارەو ئـەو پێناسـە کـە

دەکرێ لە مرۆڤی کوردو کوردبوون، پێناسەیەکی سێکۆلاربوونە. واتە کوردێکی ئیسلام، کوردێکی مەسێحی یان یارسان، یان ئیزەدی پێکەوە لەسەر نیشتمانێك بە نێو کوردستان دەژین کە خاوەنی: خاکی هاوبەش، زمانی هاوبەش، ... هتادن. کەواتە شوناسی کوردیزم، شوناسێکی جیا لە ئاینو هەرچەشنە ئیدئۆلۆژیگەراییەکەو بۆ نەتەوەی کوردیش ئایین نابێتە فاکتەری هەڤبەندیو درووست بوونی نەتەوە، چوونەکە کوردستان فرە ئایینەو ئایینەکانیش بێهیچ چەشنە جیاوازییەك لە کوردستاندا دەتوانن پێکەوە هەڵبکەنو هەڵگری رۆحێکی نەتەوەیی کوردبوون بە نێو نەتەوەی کورد بن.

فیمیزنیزمی کوردیو ژنان لە نێو ئەم ئاخێو(گفتمان)ەدا

ژنان وەك پێکهێنەری نیوەی کۆمەڵ، لە رەوتی خەباتی نەتەوایەتی کورد دا، رۆڵێکی بەرچاو ئەکتیڤیان گێڕاوە. شانبەشانی پیاوان لە رەوگەی ئەم ئامانجە پیرۆزەدا بۆ گەیشتن بە ئامانجە بەرزەکانی کوردبوونو خەباتی نەتەوەخوازی کورد، رۆڵێکی بە باندۆریان هەبووەو پێگەیەکی پڕبایەخیان لە مێژووی خەباتی سیاسی ـ نەتەوەیی کورددا، هەیە. ژنان جیا لەوەی کە لە رووی رەگەزییەوە لە لایەن بیرۆکە پیاوسالارییەکانو بیروباوەڕە مەزهەبییو دابو نەریتە دواکەوتووەکانەوە کە بەسەریدا زاڵەو بۆتە هۆی نەهامەتیو پاشکەوتووی ژنان، ستەمیان لێچووە، هەروەها ستەمێکی دیکەیان لێچووە کە ئەویش ستەمی نەتەوایەتییە. ژنی کورد، تاکێکی کۆمەڵگای کوردییە کە لە نێو نەتەوەیەکی دیلو چەوساوەی کوردستاندا دەژیو شانازی بە هێماو نیشانەکانی کوردبوونو نەتەوەیی بوونی خۆی دەکاتو هەوڵی بێوچان بۆ سەقامگیری ئاواتە لەمێژینەییەکانی نەتەوەکەی دەدات. ئەگەر لە روانگەیەکی مێژووکردەوە بڕوانینە خەباتی ژنی کورد، ژنی کورد بە وتەی خاتوو مەهاباد قەرەداخی" دوانەیەکی دیلە". واتە جیا لە هەڵاواردنی جیسنی، هەڵاواردنی نەتەوەییشی لێچووە. کەواتە یەکێك لە هۆکارەکانی گەشەنەکردوویی و دواکەوتووی ژنان لە کۆمەڵدا، سیاسەتە دژەنەتەوەییو ئاسمیلاسیۆنی نەتەوەی باڵادەست بووەو ئەو هۆکارە گەشەنەکردوویەو زاڵکردنی کولتووریکی نەخوازراوو دیکتاتۆریو

ئاینزاکردنی کورلتووریکی دەستوپێگیر، ژنانی لە مەیدانی خەباتی کورد دا، کەم بایەخ نرخاندوە، بەلام مێژوو دەیسەلمێنێ کە خەباتی نەتەوەیی کوردبێ بەشداری خەباتی ژنان لاوازو کەمرەنگ بووە. فیمینزیزمی کوردی جیا لەوەی کە چەمکێکی مۆدێرنی مێژووی نەتەوەی کوردەو ئاخێزگەکەی دەگەڕێتەوە بۆ یەکەم دەرکەوتنی بزاڤی مۆدێرنی ژنان لە سەردەمی ١١ مانگ تەمەنی کۆماری کوردستانو دامەزرانی یەکەمین رێکخراوی تایبەت بە ژنان، بەلام مێژووی کوردیش سەلمێنەری ئەوەیە کە ژنان چ لە وەرگرتنی بەرپرسایەتیو چ لە قۆناخە سەختو دژوارەکانی خەباتدا، شانبەشانی پیاوانو لە سەفی پێشمەرگەی نیشتماندا بوون. بۆیە ئاوڕدانەوە لە کسێتی ژنو پێگەی ژن لە خەباتی نەتەوەییو فیمینیزمی کوردی لەو بەرخۆدانە بێکۆتاییەدا، دەبێ لەبەرچاو بگیردرێ. کەواتە خەباتی نەتەوەیی، بێ بەشداری بەباندۆرو دینامیکی ژنان، ناتوانێ سەربکەوێو بە ئامانجەکانی خۆی بگاتو ئەو بەشدارییەش بە درێژایی مێژوو لە شۆڕشە کلاسیكو مۆدێرنەکانی کورد دا رەنگی داوەتەوە.

وەکوو کۆتایی پەیڤ:

ئەگەر ئەم لێدوانە هەرچەند کورتیش بووەو لە نێواخنی دەقی ئەم پەرتووکەیشدا هێمای بۆ کراوە، بەلام ئەم مژارە باسی زۆر هەڵدەگرێو پێویستی بە لێکۆڵینەوەو وردکردنەوە هەیە، بە پێویستم زانی کە تێڕوانینی خۆم لەمەڕ ئەم گوتەزا هەستیارە بخەمە بەرباسەوە.

خوێنەرانی هێژا!

ئەم پەرتووکە بەوەی کە دەقێکی دژوارو زۆر ئەستەم بوو بۆ منێکی نوێقەڵەم، هەرچەند کرچو کاڵیش بوو توانیم بە هاوکاری هاوڕێ خامەرەگینەکانم، وەریبگێرمو بیخەمە بەردیدی ئێوەی بەڕێز. ئەگەر خوێنەرێکی هێژاو خامەڕەنگین، رەخنەیەك لە وەرگێڕانەکە یان لە خودی دەقەکە هەیە، دەتوانێ لە رێگەی ئادرەس ئینترنێتییەوە ئاگادارم بکاتەوە تا بتوانم بۆ چاپەکانی دواترو وەرگێڕانەکانی داهاتوومدا لەبەرچاویان بگرمو شانازیش بەوە دەکەم کە رەخنەم لێبگیرێ چونکە رەخنە هێمای سەرکەوتنمە لە هەموو ساتێکی ژیانمدا.

خۆم بە بەختەوەر دەزانم کە توانیومە ئەم دەقە بە دژوارییەکانییەوە وەربگێڕمو بچێتە پەرتووکخانەی کوردستانو توانیبێتم خزمەتێك بە زمانو وێژەی کوردی بکەم.

لە گەڵ ڕێزمدا

وەرگێڕ

کۆیە شاری حاجی قادری کۆییو مامە سێوە

١٣٨٦ی هەتاوی

afrasyab_q@yahoo.com

بەرایی

نەتەوەیەك كە پەیڤێكی بۆ وتن هەیە یان دەیهەوێ خاوەنی رۆڵێك لە كۆمەڵگای جیهانیدا بێ، دەبێ بتوانێ توانایی مرۆیی خۆی بەرزكاتەوە. لەوەی ڕا كە پێشكەوتن لە بەراورد لەگەڵ كەسانی دیكەدا كردەیەكی "فەرمانی(جەبری)یە"، یان دەبێ بەدەستی بهێنی یان دەبێ لە مەیدان بچیتەدەر.

نەتەوەی كورد ئەگەر ئەمجارەش لە كرۆكی هزرو پێكهاتە كۆنو كۆنكەوتەكانی خۆیدا نوقم بێ، نەتەنیا بە زوویی لە دەفتەریی ژیندا دوور دەكرێتەوە بەڵكوو لە دنیایی داهاتووشدا تەنیا بەشی كۆخنشینییەكی بێبەها دەبێ.

بۆ نەتەوەیەك كە رەوشە درێژخایەنە سیاسیو نیزامییەكانی بەربەستی گەیشتن بە شوناسی ناسراوی نەتەوایەتی بووەو ساڵانێك بەرگری لە بەرانبەر هێزە فەشەڵهێنەرەكاندا، بێ دەسكەوت لە قەڵەم دراوە، وەلانانی گوشار لە رێگە لۆژیكییەكانەوە، دووربینی گۆڕانی جیهانو ئێستراتێژی داهاتووی لە بەرانبەردا تەیارتر لە هەمیشە كردووە. ئەورۆكە چییەتی(ماهیت) ململانێی لە مێژینەی نەتەوەكان لەسەر بنەمای تەیاركردنی هێزە جیهانییەكان بە قبوڵكردنی نەتەوەكان بە واتای راستەقینەی نەتەوە، رێكخراوەو ئێستا جێگایە كە لە رۆڵی باسكەكان كەم بۆتەوەو رۆڵی مێشكەكان پتر بووە. بەم هۆیەوە لە دەیەكانی رابردوودا شایەتی گۆڕانگاریگەلێكی بەرین لە سنوورەكاندا بوین. روانگەی گۆڕانكارییەكانی داهاتووی جیهان، راوێژ، هزر، توێژینەوە، هەوڵو تەقەلا، راهێنانو نەتەوەخوازی ئیدی نە شۆڤێنیزمە كە باوەڕی بە چییەتی نەتەوەكان لە سەر بنەمای لۆژیكیو نە زۆرەملێ.

باسمان لە راوێژ، هزر، توێژینەوە، راهێنان، هەوڵو تەقەلا کرد، گۆڕەپانێکە کە رمێنگە(جولانگاه)ی هزرڤانانو زۆر باڵی بەهێزی فڕین لە گۆڕەپانی هزردایە. لێرەدایە کە ژێرخانی مرۆڤایەتی لەسەر بنەمای "ژێرخانی هزرڤەندی(زیرساخت اندیشەورزی)"، هانە(انگیزە)ی تینویەتییە سارێژ نەبووەکانی باڵای نەتەوەیەکە کە بە نادادپەروەریی لێکدابڕاوە، دادەمرکێنێ.

"نادادپەروەری کۆن" چۆن دەتوانێ بە "مافی خاوەنداریێتی" بگۆڕدرێ؟ لەوانەیە تەنیا رێگەیەك مابێ، یان دەبێ نوقم بینو یان بە رۆچوون بۆ هەناوی ئاوە نامۆکان، خەریکی گەڕان بەدوای داهاتوویییەکی روون بین، رێگەیەکی سێهەم بوونی نیە.

"ژێرخانی هزرڤەندی(زیرساخت اندیشەورزی)"، شامۆرەی پێناسەکردنی شوناس، مافی خاوەنداریێتیو لەبەرگرتنی رێگەی داهاتوویییەکی رووناکە. ژێرخانێك کە بە راوێژ، هزر، توێژینەوە، راهێنان، هەوڵو تەقەلا، بنەڕەتی هەنووکە دادەڕێژێ تا داهاتووی بنیات بنێ.

***

لەبەرایی مەسەلەی دابەشبوونی نیشتمانی کوردستان لە ساڵی ١٦٣٩دا کە بووە هۆی دوپارچەبوونی ئەم نیشتمانە لەگەڵ چەمکگەلێکی نەناسراوو نامۆی وەك "کوردستانی عوسمانی"و "کوردستانی سەفەوی"دا تا ساڵەکانی ١٩٢١و ١٩٢٢ کە ئەمجارە لەگەڵ دەستەواژەگەلێك وەك "کوردستانی ئێران"، "کوردستانی تورکیە"، کوردستانی عێراق"و "کوردستانی سوریە"دا، شوناسێکی پتری بەسەر ئەم نەتەوەیەدا سەپاند. "جیهانبینی کوردی بە تێڕامانێکی بانسنووری(فرامرزی)" نەتەنیا پێش نەکەوتووە بەڵکوو بەرەو هیچ سووچو

قــوژبنێکیش هــەنگاوی هــەڵنــەگرتووە. جۆرێــك تێرامــانی بازنــەیی هــەمووکات ئێمــەی هێناوەتــەوە ســەرەتای دەســتپێکردنەوە، نــەبوونی رێکــارە روونــەکان، ســــوورنەبوون لـــە پێناســـەکردنی روونـــی چـــەمکەکان لـــە روی پێکهاتەییەوە، نێوەڕۆك(موضـوون)و رەوگـە(مسـیر)، ناکارامـەیی لـە دیـاریکرنی چارەنووسی دامەزراوەکان، دڕدۆنگ(تردیدی)و لەرزۆکییەکان، گرینگـیـنـەدان بـە پێوەنــدیی هــۆو بــەرهۆکان(علــتو معلــول)و بــەریان(گــرایش) بــەرەو هــزرە دراماتیکییــەکان، نــەبوونی پێوانــەی بایەخدانەرییــەکان، بزاوتــە بەرینــەکانی بازنەییو ... لە گرینگترین تایبەتمەندییـەکانی ئـەم دەورانـە مەترسـیدارە بـووە. گرینگترین ئاکامەکانی ئـەم دۆخـە، نـەبوونی خـاڵی چڕبەسـتنی(تمرکـز) تـەوەری بووە کە لەودا، نەتەوەیەك بە تـەواوی فاکتـەرەکانی نەتـەوەیی بـوون، هـیچکـات نـەیتوانیووە بـە قـورسو قـایمی وەڵامـدەری پرسـیارەکانی بـەردەمی بـێ، لـە دەرفەتە دیاریکراوەکاندا بڕیارێك دیـاری بکـا، رێگـە بـە خـۆی بـدا کـە بـۆ خـۆی بڕیاردەر بێ. لێرەدایە ئەگەرچی لە هەندێك بوارەوە شایەتی "کردە" بوین، ئـەم "کـردە(عمـل)"یـە وەك "هەسـتان(اقـدام)"، هـیچ کـات بـە شـێوەیەکی جیـددی وەدوای نەکەوتووەو تەواو نەکراوەو لە درێژەدا لەگەڵ کردەیـەکی دیکـەدا گرێـی خواردوە کە بە جێگەی کردەکار(کنش)و دژکردەوە(واکنش)گەلێکی لۆژیکی، یان چەقبەسـتوو یـان تەمومـژ کـەوتووە. موکڕنـەبوون لـە کـردەوەدا، تەنانـەت کەسایەتییەکانی ناکارامـە کـردووە، ناکارامـەبوون کـە بـە هـۆی درێژخایـەنی لـە تایبەتمەندییـە دەروونییـەکان، جێکـەوتووەو کەوتۆتـە رەوشـێکەوە کـە لـەو بارودۆخە رۆحی ـ دەروونییەدا، تەنیا سەرهەڵدانی دژکردەوەیـە نـە کـردەوە. لـە ئاکامـدا دەرفـەتی هەسـتان لـە نێوچـووە، لـە حاڵێکـدا کـە کـردەوە بـە واتـای هەسـتان، کەسـایەتی پێناسـە دەکـاو دەروون، هـۆگریو هانـەکان دەردەخـا.

لەوانەیە لە باشترین شێوەدا، جموجوڵی ئێمە وەك هەستان، نموونەی ئەو ماسییەی پەندی پێشینانی چینی بوبێ:

"ئێمە وەك ماسی گەورە واین کە لە ئاو دەریان هێنابێ (یان فڕدرابینە دەرەوە). ئەم ماسییە بە هەموو هێزێکەوە باڵ لێدەدا تا بگەڕێتەوە بۆ نێو ئاوەکە، لە وەها رەوشێکدا هیچکات لە خۆی ناپرسێ کەوتنو هەستانەوەی دواتری بەکوێ دەگەیەنێ. هەستی هەنووکەی ئەوەیە کە ناتوانێ خۆڕاگربێو لە هەوڵی کردەوەیەکی دیکەدا بێ."

بەم هۆیەوە مەسەلەی کورد لە چوارچێوەی مەسەلەیەکی نەتەوەیی تێپەڕیوەو بۆتە سیاسەتێکی هەنگاوێك بەرەوپێش، هەنگاوێ بەرەو چەپو راستو هەنگاوێك بەرەو دوا. هەنگاوگەلێك کە گرینگیدان بە نەتەوایەتی بوون، هەنگاوێ لەشوێنپێی بیرە چەپو راستەکانی ناوەو تەمەنێکی لەگەڵ بە فیڕۆ داوەو یان ترس لە وشەکانی نەتەوە، لەوەی کە ناوی "کورد"ەو وشەی "ئەتنیك(قوم)"ی پێوە لکێندراوە تا دورکەوتنەوە لە پشتئەستوربوون بە تیۆرییە لۆژیکییەکان لە شوێنێکەوە بۆ شوێنێکی دی پەلکێش دەکرێ. بە پشت ئەستوربوونی بە چەمکە لۆژیکییەکان بۆ هۆکارە ئەبستراکتە(انتزاع)ەکان، بەئەنقەست یان بەهەڵە نەتەوەیەك کە لە چییەتی راستییەکانی دورخراوەتەوەو بەدرۆخولقێنی یان بە رووکەشی وشەگەلێکی خۆش پەیڤین لەگەڵ "دەروونباوەڕی"دا، بە "داروینیزمی کۆمەڵایەتی" پێناسەکراوە، ملکەچی خۆیان بکەن.

راستیگەلێك هەیە کە لە هیچ بیرۆکەیەکدا پێشبینی نەکراوەو راستیگەلێکیش هەیە کە لەگەڵ بیرۆکەکاندا ناتەبایە. هەقیقەتی نەتەوەی کورد، لەوانەیە یەکێك لەم راستییانە بێ کە پێویستی بە "جیهانبینی بوونی" خۆی هەیە. کوردبوونیش

شوناسـێکی دەروونییـە، لـەم رویـەوە نـاتوانین بـە "فەلسـەفەیەکی زێدەخواز(مضـاف)" بلکێنـدرێو لـە تەنیشـت مـژارەکانی دیکـەدا دابنـرێ تـا لـە ئامرازە فەلسەفییەکانی بۆ دیاریکردنی بەرایی، کۆتایی، دەسـتپێکو بـەرەنجامی ئەو مژارە کەڵك وەربگیرێو تێڕوانینە تایبەتەکانی بەسەردا بسەپێنرێ. شوناسی کوردیش جیا لەم بازنەیە نیە چوونکە پاراسـتنی وەك مەسـەلی بـوونو نەبوونـەو بوونو نەبوونیش بە واتای ژیان یان مەرگ دەبێ.

پرسیاری بنەڕەتی ئەمەیە کە ئایا ئێمە مافی ژیانمان هەیە؟ و ئایا مافمان هەیە ئازادی هاوواتای(مـترادف) پاراسـتنی شـوناس بـزانین؟ بێگومـان خـاوەنی وەهـا مافێکین چـوونکە بەرسـڤی سـەردێڕی مـاف هـەبوون یـان نـەبوون لـە هزرمانـدا، "بوون" یان "نەبوون"، مانەوە یان نەمان دەبێ.

ئەگـەر باسـەکانی سـەرەوە قبـوڵ بکـەین روو لـە نەتـەوەی کـورد بنووسـین، نەتەوەی کورد بکەینە گوێبیست، کورد پێناسە بکەینو رێگە نەدەین کە کـوردو شوناسی کـوردی وەك مـرۆڤ و مرۆڤایـەتی بکەوێتـە ژێردەسـتەوە. بـەم هۆیـەوە دەبـێ بچینە نـاخی واتاکانـەوەو پێناسـە ـ نـەك لێکچـواندن ـ بکـەین کـە کـێ خـاوەنی چ شـتێکە؟ بیربکەینـەوەو ببیـنین کـە چـیمان دەوێ نـە دابنیشـینو بڕوانینو ببینین کە چیان دەوێو ...

دەبێ بە خوڵقاندنی واتا نوێیـەکان، بـوونی کـورد دووبـارە پێـی بناسـێنینەوە، دەبێ تراژێدی وشیاری بکەینە لـۆژیکی شـعوورو لـە بـەرگری لـە بەرامبـەر بـاری قورسی رابردووداو دڵەڕاوکێی ئێستاو دۆزینەوەی بنچینەیەکی قوڵو پێویست بـۆ دامەزرانی شوناسێکی هەرمان، مێژوو جێگری ئوستورەو تیۆریی جێگری لاسـایی کردنـەوە بکـەینو ... ئەگەرچـی دەزانـین وەلانـانی راسـتییە کۆنـەکان بـۆ

وەڵامدانـەوە بـە راسـتییە نوێیـەکانی دژوارە، دەبـێ قبـوڵ بکـەین کـە دەبێو دەبێ قبوڵ بکەین کە دەتوانین ...

هەنووکە لە جیهانێکدا کە ناوندێکی دیاریکراوی نیە بیر لە لوتکەکانی دەسـەڵات دەکەینەوە؟ لە سەردەمێکدا کە نەتەوەخوازی لـە حـاڵی دانووسـتان بـە جێگـای جیهانبینییە زاڵەکانـەو قۆنـاخی گەشـانەوەی نەتـەوە ژێردەسـتەکان هاتووەتـە ئـاراوە، ئایـا بیرمـان لـە رەوشـی نـوێ کردۆتـەوە؟ ئایـا لـە دەورانێکدا شـێوەی بیرکردنـەوەو بریارڕدانـەکان، روو لـە گەشـەو گۆڕانکارییـە، تێپـەڕین لـەم قۆناغـە هاوسەنگی ناسەقامگیرو چوونەسەرەوە لە پەیژەی رەوتی گەشەسـەندن کردۆتـە "داهـاتووبینی"؟ ئێسـتاکە خەریتـەی سیاسـیی جیهـان لـە بەرامبـەر چـاوماندا دەگۆڕدرێ، چ بکەین؟ ئایا لە رەوشێکدا کە چوارچێوەو بنەماکانی کایەکردن لـە ژێـر گوشـاری گۆڕانکـاری زۆرەملـێیانـە ئامـادە بـە رێکخسـتنو بـەڕێوەبردنی گۆڕانکارییەو بیرمان لە ئامرازخوڵقێنی کردۆتەوە؟ ئایا بە جێگەی نـوقمبـوون لـە چـاڵێك کـە هێمـاو نیشـانەکانی ناسـەقامگیرە، بیرمـان بـە گرێخـواردن لەگـەڵ شوناسی خۆوە کردۆتەوە؟ تەوژمی هێزە روخێنەرەکان دەبێ چـۆن بسـڕێتەوەو لـە نێـو بـەرێ؟ چـۆن دەبـێ پێگـەی باوەڕبـەخۆبوون(خودبـاوری)ی، دەسـەڵات بخولڤێنی؟ لەبەرانبەر مۆتەکە روخێنەرییەکانی رەوشتی دەبێ چ بکرێ؟و ...

راستییەکان ئەوەیە کە هەقیقەتە کۆمەڵایەتیو سیاسییەکان چڕوپڕترن لـەوەی کە بتوانی لەگەڵ هزرە ئەبستراکتەکان شرۆڤەی بکرێ. گرینگترین راستی ئەوەیە کـە هێـزە مرۆییـەکان لەسـەر بنـەمای مێشـك، هێشـتا پـارێزەرو دیاریکـەری پێوانەیەکە کە هەموو خاڵە هاوبەشەکان لـە روانگـە جۆراوجۆرەکانـەوە دەتوانـێ پێی هەڵسەنگێندرێ.

لەوانەیـە لـە کـورتترین پەیڤـدا، رەسـاڵەتی "مـرۆڤ لـە سـەر بنـەمای مێشکی کورد" گـەل، جیهـانبینییەکـە کـە هـەموو هێزەکـان بـەرەو ئاراسـتەیەك دەبا. روانین، شێوازو بنەما تیۆرییـەکانی ئـەم جیهـانبینییـە دەبـێ بەشـێوەیەك رێكبخرێ کە دەسکەوتەکانی کـردەوەیو بەرەنجامـە کردەوەییـەکانی تـەنیا لـە پێناو ئامانجێك بن: "شوناسی هاوبەش".

نابێ لە بیر بکەین کـە: نەتەوەیـەك لـە قۆنـاخی بەرگریـدا یـاری بکـا، هـیچکـات سەرکەوتوو نابێ چوونکە بۆ کـوێ دەڕواو چـی بەسـەردێ گـرینگ نیـە، چـوونکە لەبنـەڕەتدا لـە هەڵایسـانی کردەکـار لاواز بـووە. کـەوابوو دەبـێ بـە خولڨانـدنی تیۆرییـەکی نـوێ، چوارچـێوەیەکی نـوێ، رێکخسـتنو لەسـەر بنـەمای ئـەو، ئێستراتیژییەکی نوێ بخولڨێنی. تیۆرییەك کە لە هزرو ئازادی خـەڵك، ئاسـۆیەکی نـوێ ئـاوەڵا بکـاو بێتـە هۆکـاری بزاوتـی "تـانو پـۆی زانسـت(تـاروپود دانـش) (knowledge)"، "بیروباوەڕ(ایده)(idea)"و "ناخ(ذهن)(mind)". بـەم شـێوەیە تـەواوی رەهەنـدەکانی بـوونی وەك سروشـتو دەروون، موراڵـەکانو کەسایەتی، رزگارییو تەکوزی، مرۆڤ و یاسا، گـەنجیو پـیری، دەبـێو نابێکـان، شەڕو ئاشتی، پێشکەوتنو دواکەوتن، وانەکانی مێژوو و مانای ژیانو مەرگ لەبەر دەگرێو دەبێتە هزرێکی "لە نـاڤی خـۆی ژ بـۆ خـۆ (در خـود بـرای خـود) (in and for himself) دەگۆڕدرێ.

بـیری خـۆهزری(خودانـدیش) (self thinking idea) هزرێکـە بـۆ "خۆڕەهایی (خودرهایی)self liberation " و تیـۆری بزاوتـی کـورد بـەرەو پێگەیشتنو ئازادییە کـە لـە تەواویـەتی "خـۆ" زەق دەبێتـەوەو نەتـەوەی کـورد بەرەو چوارچێوەی راستەقینەی ئازادی تەواوعەیار پاڵ پێوە دەنێ:

"کاتێك تاکەکانی نەتەوە لە واتای ئازادی تەواو عەیار تێبگەن، هیچ شتێك وەك ئەوە، وەها هێزێکی لەبڕان نەهاتووی نابێو تەنیا بەم هۆیەوەیە کە ئەم واتایە لە هەناوی ناخو کردەوەیدایە".(هێگێل ١٨٣١ ـ ١٧٧٠).

بنەمای تیۆری مە، راڤەی رەوشی ئێستای جیهان لەسەر بنەمای رێژیمێکی بەڵگەمەندو رەوتێکە کە بە داهاتوو دەگا، پرۆسەیەك کە دەستی پێکردووەو هێدی هێدی دەبێتە هۆی بارودۆخێکی نوێ بۆ ژیان لە جیهاندا. شێوازی نووسینی ئەم کتێبە بەشێوەی هێڵبەندی (گزارە بندی)و بێوەسفکردن نیە، بە شێوەیەك کە بتوانێ لە خولقاندنی بیرێکی پاکژ لە خوێنەردا، روانگەی گۆڕانکارییە سیاسییەکانی جیهان شیاوی راڤەکردن بێ. نابێ لەبیر بکرێ کە تێپەڕین لە سەردەمی ئێستادا، تەنیا لەگەڵ دۆزینەوەی ئێستراتێژیگەلێکی لۆژیکیو واقێعبینانە جێدەکەوێ.

دەربڕینی مەسەلە:

دەستپێکی زاڵبوونێك لەگەڵ نادادپەرەوەرییەك:

١ـ پەیماننامەی زەهاب ١٦٣٩: دابەشکردنی کوردستان

ئاکام:

پێکهاتنی دو شوناسی دەستکرد(مصنوعی):

الف: کوردستانی عوسمانی

ب: کوردستانی سەفەوی

٢ـ لوزان ١٩٢٢: دابەشکردنی دووهەمی کوردستان:

ئاکام: لێکدابڕانی نەتەوەیی کورد لە چوارچێوەی:

ـ کوردستانی (تورکیە)

ـ کوردستانی (ئێران)

- کوردستانی (عێراق)

- کوردستانی (سوریە)

راڤە:

بەڵگەی ۱۰ی ئوتی ۱۹۲۰ "سێڤەر" کە لە بڕگەکانی ٦٢ و ٦٣ و ٦٤ی دا لەسەر دەسەڵاتی کوردەکان لە نیشتمانی خۆیاندا وەك "شوناسێکی سەربەخۆ" دەستنیشان کردبوو، لە ٢٥ نوامبری ۱۹۲۲ لە شاری "لۆزان"ی سوئیس، سەربەخۆیی نەتەوەی کورد بە با درا.

بەندی ٦٤ی پەیماننامەی "سێڤەر": ڕێزگرتن لە "مافی دیاریکردنی چارەنووسی نەتەوەی کورد"

ڕێکخستن و کاری پەیماننامەی لۆزان: ئاوێتەیەك لە زۆرەملێ و دەبێ.

ئامانج:

- ناچارکردنی نەتەوەیی کورد بە ڕۆڵێك کە خوازیاری نیە. (ژێردەستەیی).

ناچارکردنی نەتەوەی کورد بە قبوڵکردنی ڕێکەوتننامەیەك کە بە پێچەوانەی ویستی دەروونی خۆی بەستراوە.

– ناچارکردنی نەتەوەی کورد بە چاوپۆشی کردن لە مافی دیاریکردنی چارەنووسی خۆی.

- پێشگرتن لە دامەزرانی حکومەتێکی سەربەخۆی کورد

بەرەنجام:

پێکهاتنی "نادادپەروەری پێکهاتەیی" لەگەڵ بەستنی سنوورگەلێك کە هیچ کات لەسەر بنەمای واقیعییەتە جوغرافییاییەکانی نەتەوەیی نەبووە.

– پێوەنددانی زۆرەملێی بەشە جیاوازەکانی کوردستان بە شوناسگەلێکی فرەچەشن

- هەوڵ بۆ سڕینەوەی نەتەوەی کورد

قەیران:

- لاوازبوونی سنووورە دەستکردەکان بۆ گۆڕانی شوناس

- لاوازی سیاسەتی سڕینەوەی نەتەوەی کورد

شوێندانەری:

دەستپێکی بزاڤی رزگاریخوازانەی نەتەوەیی نەتەوەی کورد

هۆکاری بەردەوامی چەندپارچەیی و نەزۆکمانەوەی جوڵانەوەکان:

- تێگەیشتنی لاواز لە رەوشی نوێی جیهانی.

- دەست پێکردنی شەڕی سارد

- هێژموونی جیهانبینیگەلێکی سەرتاپاگیر لە گۆڕەپانی سیاسەتی جیهانیدا.

پێداگری لەسەر مانەوەی رەوشی هەنووکەیی سنووری نێونەتەوەیی وڵاتەکان.

- پێویستی راگرتنی هاوسەنگی گشتیی نێونەتەوەی.

(بەردەوامبوونی ئەم رەوشە تا دەیەی ٩٠ی زایینی لە سەدەی بیستەم و کۆتایی شەڕی ساردد)

شوێندانەری:

هەولی نەتەوەکان بۆ رزگاربوون لە سنوورە زۆرەملێییەکان "زۆرەکی"و "دەبێ(باید)"

فۆرماسیۆنی نوێ: دەستپێکی دەورانی هاوسەنگی ناسەقامگیر (دوران توازن ناپایدار):

گرینگترین هۆکاری پێکهاتنی دەورانی هاوسەنگی ناسەقامگیر:

- هەڵوەشانەوەی جیهانبینییە ئیدئۆلۆژیکییەکان.

- داڕمانی رێژیمە کۆمەڵایەتییە کۆنەکان.

- پێکهەڵپرژانی ئیدئۆلۆژیكو تێکنۆلۆژیك
- پێکهێنانی میکانیزمی بەرگری لەبەرانبەر گۆڕاندا
- تێکهەڵچوونی نێوان بنەما یەکسانیخوازەکانو راستییە نایەکسانیخوازەکان

تایبەتمەندییە گشتییەکانی دەورانی هاوسەنگی ناسەقامگیر:
- نەناسینی هەڕەشەو دەرفەتەکان
- نەبوونی پێگەیەکی پتەوو نەگۆڕ بۆ پاڵپشتی ئەهرۆمی سیاسی
- گۆڕانی بەردەوامو خێرا
- نەبوونی دەسەڵاتی رێبەری نێونەتەوەییو جیهانی
- کەموکوڕی دەروونی رێبەرە جیهانییەکان
- بەریان(تمایل) بۆ کڕینی هاریکاری
- پاشەکشەی هەنگاو بە هەنگاو لە بەڕێوبەرییە نێونەتەوەییەکاندا
- ناسەقامگیری لە گۆڕەپانی نێونەتەوەییدا
- نەبوونی هاوسەنگی(تعادل) لە گۆڕەپانی نێونەتەوەییدا

تایبەتمەندییە ژێۆپۆلۆتیکییەکانی دەورانی هاوسەنگی ناسەقامگیر:
- گۆڕانکاری لە هێڵە سنوورییە سیاسییەکان
- هەوڵی وڵاتەکان بۆ پێکهێنانی یەکیەتییە ناوچەییەکان(اتحادیەهای منطقەای)

بەرەنجام:

هەنووکە سیستمی جیهانی لە بەربەیانی "گۆڕانکاری"دایە.

شوێندانەری:

پێکهاتنی رەوشی نوێ:
- یارییە نوێیەکان
- چوارچێوە نوێیەکان

- سەرهەڵدانی کارێکتەرە نوێیەکان
- دامەزراوە نوێیەکان
- شێوە کردەوە نوێیەکان
- راستییە نوێیەکان
- بایەخە نوێیەکان
- بێبایەخبوونی ئێستراتێژییە کۆنەکان

چوارچێوە نوێیەکان:

- یاریگەلێکی تەواو جیاواز
- ناسەقامگیری پێوانە کۆنەکان
- ونبوونی بەردەوامی بەرگریکردن
- دروستکردنی کەرەستەگەلێك کە پێشتر دەرەتانی پێکهێنانیان نەبووە.

پرسیارەکانی بەردەم:

- لە چ کۆمەڵگایەکدا دەژین؟
- لە چ کۆمەڵگایەك دەمانهەوێ بژین؟
- ئامانجی دوارۆژ کامەیە؟
- مەنزڵی کۆتایی لە کوێیە؟
- چ هەڵبژاردن یان هەڵبژاردنگەلێك لە بەردەم دایە؟
- چۆن هەنگاو هەڵگرین؟
- لە چ رەهەندێکەوە چالاکی بکەین؟
- چۆن چالاکی خۆمان رێکبخەین؟
- پێداویستییە بنەڕەتییەکان چۆن پێناسە بکەین؟

چۆن راوێژ، هزر، توێژینەوەو کار بکەین؟

ڕێکاره "گشتییه‌کان (کلان)":

- باشترین مژار بۆ ئاوه‌لاکردنی ڕێگا هه‌ڵبژێرین.

- پێداویستییه‌کان له‌گه‌ڵ زه‌مه‌ندا به‌راورد بکه‌ین.

- پێداویستییه‌کان‌و زه‌مه‌ن له‌هه‌مبه‌ر چۆنایه‌تی هه‌ڵسه‌نگێنین.

ـــ توانـــایی وێنـــاکردنی ڕۆشـــنبیرانه‌(فرهیختـــه) (educated imagination) گه‌شه پێبده‌ین.

- توانایی ڕاگرتنی پێوه‌ندییه شێواوه‌کانمان هه‌بێ.

- شیاویی ڕاگرتنی ئاڵۆزیمان هه‌بێ.

تێکنیکی ئێستانداردی ده‌ورانی هاوسه‌نگی ناسه‌قامگیر:

- تیۆری "هه‌ر نه‌ته‌وه‌یه‌ك ـ ده‌وڵه‌تێك"

- سنووره مێژووییه‌کان‌و مه‌سه‌له نه‌ته‌وه‌ییه‌کان (وه‌ك هۆکاری قه‌یران)

- وڵاتگه‌لی فره نه‌ته‌وه‌یی (وه‌ك ڕێکار)

- پێکهێنانی یه‌کیه‌تییه ناوچه‌یی‌یه‌کان (وه‌ك هۆکاری سه‌قامگیری)

به‌ســه‌رنجدان بــه ڕه‌وشــی نــوێ، مــه‌یلی نه‌تــه‌وه ژێرده‌ســته‌کان، ده‌ســتپێکی یارییــه‌کی نــوێ له‌ســه‌ر بنــه‌مای "دادپــه‌روه‌ری"یــه. دادپه‌روه‌رییــه‌ك کــه له‌ســه‌ر بنه‌مایی:

- بڵاوکردنه‌وه‌ی دادپه‌روه‌رانه‌ی "مافی خاوه‌ندارێتی" بێ.

- بڵاوکردنه‌وه‌ی دادپه‌روه‌رانه‌ی "ده‌سه‌ڵات" بێ.

- **واتای کلیلی (کلیدی) ١: "دادپه‌روه‌ریی (عدالت)":**

ڕێزگرتن له مافه سروشتیی‌و ڕێکه‌وتنه‌کان کـه بـۆ تـه‌واوی تاکـه‌کان بـه فـه‌رمی ناسراوه.

واتای بنچینه‌یی ٢: "ماف":

کردەوەیەك کە دەرەتانی نکوڵی کردنی بۆ نیە.

بەرەنجام:

مافی دیاریکردنی چارەنووس بە وێنەی دادپەروەری‌و هەقیقەتە.

راڤە:

لە هەر شوێنێك لەم جیهانە، یەك یان چەند ناوچە بۆ تیپەڕبوون لە دەورانی هاوسەنگی ناسەقامگیر هەیە. لە کوردستان، هۆکارەکان:

١- تایبەتمەندی‌گەلێکی دەگمەنی ژیۆپۆلۆتیکی

وەك:

- جوغرافیایەکی وشکارۆیی(قارەای)
- زاڵبوون بەسەر دو بیاڤی ئاوی مەزنی رۆژهەڵاتی نێوەڕاست
- دەروی (دەروازە) چوونە نێو رۆژهەڵات

٢- تایبەتمەندیگەلێکی دەگمەنی ژیۆ ئێکۆنۆمیك - ژیۆئێستراتێژیك:

- کانگای مەزنی نەوت‌و گاز
- سەرچاوەی لێورێژی ئاو
- ناوەندی لەباری ئامانجی ئابووری بۆ بەرخۆر(مصرف)ی ئەمریکا، ئابووری رەنێوهانینی(تولید) ژاپۆن‌و ئابووری رەنێوهانین - بەرخۆری ئورووپا.

٣- تایبەتمەندیگەلێکی دەگمەنی سیاسی:

- دابەشبوونی سیاسی لە چەند قۆناغ دا
- بزاڤگەلی رزگاریخوزانەی نەتەوەیی
- ئەزمونی سەرکوتە بەردەوامەکان (متوالی)
- دینامیك(پویایی)و پۆتانسیەلی وزەی بزاوتی دەروونی(نیروی حرکت درونی)
- هەوڵدان بۆ یەکیەتییەکی سیاسی سەرلەنوێ(مجدد)

ـ هەوڵ بۆ ئووتارشی (autarchy): رەوشـێك کـە هەرکـەس خـۆی خاوەنی خۆی بێ.

قەیرانەکانی بەردەم:

"ئەوی دی" لێکدانەوەی نیـە کـە جیهـان گۆڕانکـاری بەسـەرداهاتووەو ئـەویش رێگەی گۆڕانی نیە. (نەگۆڕە).

ــ "ئـەوی دی" ناتوانـێ دیـاریکردنی چارەنووسـی نەتەوەیـەك قبـوڵ بکـا کـە سالآنێکە ژێردەستەی ئەو بووە.

ـ "ئەوی دی" ناتوانێ لـە راسـتییە سیاسـی ـ ئابوورییـەکانی جێهـانی سـەردەم تێبگا.

ـ "ئەوی دی" ناتوانێ خۆی لەگەڵ راستییەکاندا رێكبخا.

ـ "ئەوی دی" نازانی کە دەورانی هاوسەنگی ناسەقامگیر، دەورانی بزاوتی زۆرە ملێیانەیە.

بەرەنجام:

جیـــایی‌خـــوازیی نەتـــەوەیی، تایبەتمەنـــدی تایبـــەتی دەورانـــی هاوســـەنگی ناســـەقامگیرو دەورانـــی هاوســـەنگی ناســـەقامگیر، دەورانـــی گـــۆڕانی ســـنوورە نەتەوەییەکانـەو ئـەم واتایـە تێپـەڕین لـە "پۆلێنبەندییـە سـنوورییەکان" بـەرەو "وڵاتگەلی فرەنەتەوەیی"ە. ئەم قۆناغە بـەرایی رەوتگـەلێکی نـوێی جوغرافیـایی نەتـەوەیی‌یـە، دەورانێـك کـە لـەودا گـۆڕینی سـنوورەکان لـە هـەر ناوچـەیەك لـە جیهانـدا، رێگـە بـۆ رەوایـی (مشـروعیت) گـۆڕینی سـنوورەکان لـە شـوێنگەلێکی دیکەدا، دەکاتەوە. زۆربەی وڵاتان کە کوردستانیش بەشـێکە لـەوان، بـە کۆتـایی هێنان بە وێناکردنە بەهێزەکان(انگارەهـای نیرومنـد)و رۆچـوون بـەرەو دەورانـی

هاوسەنگی ناسەقامگیر، لە ژێر کارتێکەری میکانیزمی هەر نەتەوە ـ دەوڵەتێکدا لە یەکدی هەڵدەوشێنەوە.

لە دەورانی هاوسەنگی ناسەقامگیردا، هەڤبەندییەکانی سەرچاوەگرتوو لە قەیرانە بیستەمییەکاندا، بۆ دەوڵەت ـ نەتەوەکانی بیستو یەکەمی بە ئەنجام دەگاو هەر نەتەوەیەك، خۆی بە خاوەن ماف لە تەواوی فاکتەرەکانی "زمانی هاوبەش"، "نیشتمانی هاوبەش"، "میراتی نەتەوەیی هاوبەش"و "ئارمانجی هاوبەش" دەزانێ.

شوناسی بەکۆمەڵ لەم دەورانەدا، نە پۆلێنبەندی سنووری یان کونسێرواسیۆنی ئیدئۆلۆژیکییە، بەڵکوو شوناسی نەتەوەییو لەسەر بنەمای رەگەزە ئەتنیکییەکان دەبێ. لە سەدەی بیستو یەکەمدا، شوناسەکان، سنوورەکانیان پێك دێنن نە سنوورەکان، شوناس. بەم هۆیەوە لە دەورانی هاوسەنگی ناسەقامگیر، کوردستان وەك قەیرانی سەدەی بیستو یەکەمی، خاوەنی تەواوی تایبەتمەندییەکانی دەورانی هاوسەنگی ناسەقامگیر دەبێ. لەم رووییەوە:

ـ هزری نەتەوەخوازی کورد لە دەقی جیهانبینی کوردیدا دادەنرێ.

ـ هرزی کوردیزم ـ لە چوارچێوەی سنوورە دەستکردەکاندا پتر رۆیشتووەو تەشەنە دەکاتە سەر تەواوی نیشتمانی کوردستان.

ـ روانگە ئیدئۆلۆژیکییەکان بە قازانجی نەتەوەخوازی کورد وەلادەنرێن.

ـ چوارچێوەکانی هەمیشە ناسراوی(معتبر) هەڵسەنگێنەری راستییەکان لە روانگەی کوردییەوە دێتە بەرباس.

ـ لەگەڵ راستییەکانی سەرەوەدا هەقیەقەتی کوردی، نەتەوەی کورد بەرەو هەمان رەوگە هاندەدا کە لە ناخیدا شاردراوەتەوە.

كوردیزم‌و شوناسی نه‌ته‌وه‌یی

شوناس بریتییه له هه‌ستی جیاوازی تاكه‌كه‌سی، هه‌ستی به‌رده‌وامی‌و هه‌ستی سه‌ربه‌خۆیی تاكه‌كه‌سی. شوناس له تێڕامان‌و هه‌ستی تاكه‌كاندا گه‌شه ده‌كا، به‌ڵام بیچمگرتنی له ژیانی به‌كۆمه‌ڵدایه. شوناس له سێ توخمی سه‌ره‌كی پێكدێ:

- توخمی ناسیاری(عنصرشناختی) (ئاگایی تاك له‌وه‌ی كه سه‌ربه گروپێكه).
- توخمی بایه‌خدانه‌ری (عنصر ارزشی)(گریمانه‌گه‌لێك له‌مه‌ڕ دواهاتی بایه‌خدانانه ئه‌رێنی یان نه‌رێنییه‌كانی ئه‌ندامه‌تی گروپی)
- توخمی هه‌ستوه‌ری (عنصر احساسی)(هه‌ستیاربوون له هه‌مبه‌ر گروپ‌و له هه‌مبه‌ر تاكه‌كانی دی كه له پێوه‌ندییه‌كی تایبه‌تییان له‌گه‌ڵ گروپدا هه‌یه)

شوناس له راستییدا گرێدراو به ناسینه‌وه‌ی(بازشناسی) سنووری نێوان "خۆ"و "ئه‌وه‌ی دی"یه كه پتر له رێگه‌ی "هاوهه‌ڵسه‌نگاندن (هم‌سنجی)"و ده‌ره‌تانی لێك جیاكردنه‌وه‌ی خۆی له‌وانی دی ده‌بێ. شوناسیش هه‌روا به واتای چۆنیه‌تی یه‌كسانبوون له ناخدا، ئاوێته‌كردن، چییه‌تی‌و یه‌كسانبوونیش له هه‌ر سات‌و دۆخێكیشدایه.

له روانگه‌ی كوردیزمه‌وه، شوناس واتایه‌و، چه‌مكه‌كان به‌رله‌وه‌ی خاوه‌ن پێناسه‌یه‌ك بن، خاوه‌ن مێژووییه‌كن به‌م واتایه كه هه‌ر چه‌مكێك له ململانێی نێوان واقعییه‌ت‌و هزره‌كاندا دروست ده‌بێ‌و پێناسه‌ی ئه‌و چه‌مكه، هه‌مان مێژوویی ململانێی نێوان هزری ده‌ورووبه‌ری‌و واقعییه‌تی ده‌ره‌كییه. شوناسی من

مێژوویی منە، بەو واتایە لەوەی کە لە رابردوو تا ئێستا لە خۆم وێنا کردووە "هزر"و لەوەی لە مێژووەوە تا ئێستا لەخۆم دەنوێنم "واقعییەت".

لە روانگە نەتەوەخوازی کوردەوە، دەست پێڕاگەیشتن، دەربڕینو پشتسوربوون بە شوناسێکی دیاریکراو، دوو ئاکامی هەیە:

یەکەم: جیاکردنەوە(تفکیك): واتە کاتێك من لەهەمبەر کەسانی دی خۆم وەك تاکێك یان شوناسێکی دیاریکراو دەدۆزمەوەو لە بەرانبەر کەسانی دیکەدا دەری دەبڕمو بە چۆنو چۆنایەتی ئەو شوناسە هەڵسوکەوت دەکەم، دەروەست (متعهد) دەمێنمەوە. خۆم لە کەسانی دی جیادەکەمەوەو ئەگەر هاوشانیان نەبم، لانیکەم وەك رابردوو لەگەڵیاندا هاوهەنگاو(همگام) نیم.

دوهەم: ئاپۆڕا(تجمیع): واتە کاتێك کە لەبەرانبەر کەسانی دی خۆت وەك تاکێك بە شوناسێکی دیاریکراو دەدۆزیتەوەو لە بەرانبەریاندا دەردەبڕیو بە چۆنو چۆنایەتی هەڵسوکەوت لەگەڵ شوناس، دەروەست دەمێنین. لە بنەڕەتدا شێوازی ژیانی من (ئێمە) تایبەتمەندییەکی دیاریکراو لەخۆگرتووە کە دەتوانێ لەگەڵ کەسانی دیکەشدا هاوبەشییەکی هەبێ.

لە روانگەی کوردیزمەوە، شوناس، پێوەندییەکی لێکدانەبڕاوی جیاوازی هەیەو جیاوازییەکان هەردەم لەپێشگرتنی دەسەڵاتێکن کە لە لایەن کۆمەڵگا، حکومەتو هێماکان پێکهاتووەو لە لایەن ئەوانەوە پارێزراوو بەهێز دەبن. لەم رویەوە، خاوەنشوناس بوون بە واتای تایبەتو جیاوازبوون، سەقامگیربوونو سەربە کۆمەڵ بوونە. هەر تاکێك کاتێك خۆی بە خاوەنی شوناس دەزانێ کە لە جیاوازبوون (تمایزبودن)دا، مانەوەو لە نێو کۆمەڵبوونی خۆی دڵنیایی بەدەست بهێنێ. شوێنو فەزا یان بە واتایەکی باشتر جوغرافیا گرینگترین هۆکارێکن کە ئەم پێویستییە شوناسییەی مرۆڤ دابین دەکا. بە دەربڕینێکی روونتر،

سنووردارکردن‌و شیاوی دیاریکردنی شوێن (جوغرافیا)، ئـه‌م رێگه‌یـه‌ی بـۆ رێکخسـتنی مرۆڤـه‌کان له‌گـه‌ڵ هه‌سـتی جیـاوازبوون، مانـه‌وه‌و سـه‌ربه‌گروپ، ته‌ناهی‌و ئاسایشی پێویست بۆ ژیان دابین ده‌که‌ن. نیشـتمان نه‌تـه‌نیا ده‌ره‌تـانی سـنووردارکردنی سـنووره به‌رهه‌سـت(عینـی)ه‌کـان بـه هـۆی تایبه‌تمه‌ندییـه جغرافییاییـه‌کانی وه‌ك: چـۆم، زه‌نجیره‌چـیا، زه‌ریـاو لـه‌م چه‌شـنه، پێویسـتی جیادانـه‌ری دابـین ده‌کـا بـه‌ڵکوو له‌گـه‌ڵ بـه‌هێزکردنی سـنووره سروشـتییه‌کان، کۆمه‌ڵایه‌تی‌و کولتووری، به‌شوناسکردن (هویت سازی) ساناتر ده‌کا.

نیشـتمان به‌شـێوه‌یك ده‌بێتـه به‌سـتێنێکی لـه‌بار بـۆ شـوناسکـردن‌و بـه‌رده‌وام به‌خشـین بـه شـوناس. هـه‌روه‌ها پێوه‌ندیـدار بـه سـنووردارکردنی پێوه‌ندییـه کۆمه‌ڵایه‌تییه به‌ربڵاوه‌کان، چڕکردنه‌وه‌ی ناپێوه‌ندیداره‌کان‌و رواڵـه‌ت بـه رواڵـه‌ت، چه‌شنێك له هه‌ڤبه‌ندی (همبستگی)و یه‌کییه‌تی به‌هێزی کۆمه‌ڵایه‌تیش پێك دێنێ.

لـه روانگـه‌ی نه‌تـه‌وه‌خوازی کـورده‌وه، هه‌سـتی بـه‌رده‌وام‌و هـه‌رمانبوون لـه درێژخایه‌نی زه‌مه‌نی پێناسه‌ی شوناس، رۆڵـی تـوخمی مێـژوویی لـه شـوناسده‌رو جیاخوڵقێنی (تمایزآفرین) تاك له‌وانی دی گه‌شه پێده‌دا. لـه‌م روویـه‌وه شـوناس لـه هۆگری به رابردووی مێژوویشدا واتا په‌یدا ده‌کا.

بـه بـاوه‌ڕی "کـوردیزم"، هه‌سـتی جیاکـه‌ره‌وه‌یی "خـۆ" لـه‌وانی "دی" وه‌ك به‌شێکی جیـایی‌هه‌ڵنـه‌گری شـوناس، خـۆی ده‌نوێنی‌و بـه چه‌شـنێك پێوسـتی بـه دابینکردنــی یــه‌کانگیری‌و هه‌ڤبه‌نــدی کــه لــه ئاکــامی بــه‌ریان (تمایــل) بــه‌ره‌و گــه‌لێك[نه‌تــه‌وه] کــه ئارمــانجێکی هاوبــه‌ش‌و پاراستنیشــی لــه "خــۆ"ه جیاکه‌ره‌وه‌کان، له‌وانی دیکه‌دا پێکدێنێ.

کوردیزم له‌م باوه‌ڕه‌دایه که هه‌ر گروپێك بۆ به‌رده‌وامی "خۆ"ی لـه سـه‌ر بنـه‌مای مێژوو داده‌نێ‌و به‌م هۆیه‌وه‌یه ده‌توانین بڵێین که نه‌تـه‌وه، بـێ مێـژوو مـه‌حکوم بـه

نەمانە. مرۆڤ بەردەوام بۆ پاراستنی جیاکردنەوەی خۆی لەوی دیکە، دیرۆکێکی لە خۆی دروست دەکا تا لەو چوارچێوەدا، یەکە شوناسێك هەست پێبکا. شوناس لە هێڵێکی زەمانی "خۆ"کان پێوەند دەدرێتە رابردووەو ئەزمونەکانی نەتەوە لە چوارچێوەی مێژوودا، یەکانگیریو شیاوبوون دەبەخشێ.

بەڵام تاوتوێکردنی رۆڵو گرینگی کولتوور لە پێناسەی شوناسو بەتایبەت لە نەتەوەخوازی کوردیشدا زۆر بایەخی پێدەدرێ. کولتوور لە کوردیزمدا یەکێك لە گرینگترینو دەوڵەمەندترین سەرچاوەکانی شوناسە. تاکەکانو گروپەکان بۆ دۆزینەوەی شوناس پشتبەستو بە توخمگەلێکی فرەچەشنی کولتوورین، چوونکە ئەم توخمگەلە، هێزێکی بەرچاویان لە دابینکردنی پێداویستییەکان بۆ جیادانەریو ئاوێتەبوون لە کۆمەڵدا هەیە. بە واتایەکی دی کولتوور هەم جیاوازخولقێنو هەم یەکانگیربەخشە. لەم نێوەدا، یەکێك لە گرینگترین بایەخەکانی کولتوور، زمانە کە لەپێشدا دەبێ تا ئاستی زمانی نڤیسیاری(مکتوب) بەرزبکرێتەوە، ئەو بە راگواستنەوەی کولتووری کوردو ئارمانجە نەتەوەییەکان لەسەر ئەو بنەمایە، هەستی رێزگرتن لە تاك لە نێوان تەواوی نەتەوەکاندا بەرزدەکاتەوە تا بتوانێ لە جیهانی شارستانییەتدا پێگەیەکی شیاوتر بدۆزێتەوە. لە روانگەی کوردیزمەوە، نەتەوەی کورد لە چوارچێوەی تیۆریی "رەهایی دەرهەست (ذهنی)" لە ژێردەستەیی، ئارمانجکردنی یەکسانیی، دادپەروەرییو سەربەخۆیی، گەیشتۆتە خودئاگاییو بەرهەمی کۆی بایەخە کولتوورییەکانی خۆی (حاصل جمع ارزشهای فرهنگی خود) لە سەربەخۆیی رامیاری پێناسە دەکا.

کوردیزم لە هەلوێستی شوناسدا، جیاوازیی بنەماو شوناستەوەرەیی(هویت مداری)یە و پاراستنی رەواییکردنی (مشروعیتسازی) خۆی، شوناسێکی راستەقینە" دەردەبڕێ کە چوکەترین جیاوازی زەقدەکاتەوەو پەرەیپێدەدا.

هەر ئەم جیاوازییە چوکانەیە کە لە ئاکامدا، سەرکەوتنی نەتەوەیەك بەدیاری دەهێنێ.

لە روانگەی نەتەوەخوازی کوردەوە، شوناسی نەتەوەیی لە پەنای دیاریکردنی سنوورگەلێك بۆ کۆمەلگای رامیاری، هەلکەوتنی مێژووی ئێمە بە تایبەت لە کۆمەلگاگەلێك کە لە روانگەی کۆمەلایەتی و جوگرافیاییدا روکار(شناور)نو لەنێو سەرچاوە کۆنەکانی دیکەی شوناسدا، لاواز بوون، دیاری دەکا. شوناسی نەتەوەی پێگەیی راستەقینەی نەتەوەکان لە جیهاندا دیاری دەکا. نەتەوەکان دەکاتە یەکەیەکی مەزنو دەرەتانی دەداتێ کە جێهانی دەوروبەری وەك ئەو شتانەی کە پێکیان هێناوە، ببینن.

لە تێگەیشتنی نەتەوەییدا، ئەوەی کە گەرەنتی وێناکردنی تاك وەك ئەندامێك لە کۆمەلی نەتەوەییە، لەچەند رەهەندەوە شیاوی سەرنج پێدانە، بەرچاو دەکەوێ:

١ـ کۆمەلگای نەتەوەیی لەسەربنەمای باوەڕهێنانە، واتە نەتەوەکان کاتێك سەرهەلدەدەن کە ئەندامەکانی یەکتری پێکەوە گرێ دەداو ویستی هاوبەشی بۆ بەردەوامبوونی ژیانی هاوبەشە. لەم رویەوە، کاتێك تاکێك خۆی سەر بە نەتەوەیەکی تایبەت دەزانێ، باوەڕ دەهێنێ کە لەگەلَ هاونەتەوەکانی خۆی، باوەڕە هاوبەشەکانو دەروەستە بەرامبەرەکانی هەیە.

٢ـ شوناسێك کە بەردەوامبوونی مێژوو وێنا دەکا، دەبێ هۆی ئەوە کە نەتەوەکان ئەرکگەلێك وەئەستۆ بگرنو هەولێکی هاوبەش بۆ قبولکردنی، دواکاری بکەن. لەم رویەوە کۆمەلگای مێژوویی نەتەوەیی، کۆمەلێك لە دەروەستو ئەرکەکانە. جێکەوتنی ئەم مەسەلەیە کە ئێمە لەدایکبوی نەتەوەیەکین، دەروەستی بۆ بەردەوامبوونی جمان(حرکت) بەرەو داهاتوو بە ئەزمون وەرگرتن لە رابردوو پێك دێنێ.

٣- مەسەلەی شوناسێکی هەڵسوڕ لە شوناسی نەتەوەیی‌و بڕیاراتێك کە لە چوارچێوەی واتای نەتەوەیەك بیری لێکردۆتەوەو بەڕێوەدەچێ شوناسی نەتەوەیەك لە شوناسی نەتەوەیەکی دیکە جیادەکاتەوە.

٤- پێوەنددانی کۆمەڵێك لە خەڵك لە شوێنێکی جوغرافیایی تایبەتدا، ڕەهەندێکی دێکە لە شوناسی نەتەوەیی‌یە.

بە باوەڕی کوردیزم، ئەم توخمە نیشتمانییە کە پێوەندی نێوان نەتەوەو دەوڵەتەکان پێك دێنێ. لەو ڕوانگەوە، دەوڵەت، دەتوانێ سیستمێکی دەسەڵاتیی ڕەوا لە سەر ناوچەیەکی جوغرافیایی بێ.

٥- بەشداریی کۆمەڵی نەتەوەیی لە دیاریکردنی چارەنووسی خۆی لە چوارچێوەی شوناسێکی نەتەوەیی، بە پێناسەی "پێگەی نەتەوەیی(منش ملی)" دەگاو دەبێتە هۆی پێکهێنانی "کولتوورێکی هاوبەشیی گشتی (فرهنگ عمومی مشترك)" یەکێکی دی لەو ڕەهەندانەیە.

٦- بواری دەروونی لە واتای شوناسی نەتەوەییش جێگای گرینگی پێدانە. کۆمەڵگەی نەتەوەیی کە لەگەڵ یەکدی لە شوێنێکی جوغرافیاییدا کۆبوونەتەوە، خاوەن چارەنووسێکی هاوبەشن، کە بەهۆیی تایبەتمەندیگەلێکی کە تێدا بەشدارن گرێدراوی یەکدین، خاوەنی توخمگەلێکی شوناسی تایبەتین کە لەیەکدی جیایان دەکاتەوە، کردەوەی نەتەوەیی تایبەت بە خۆیان هەیەو، فەرهەنگی هاوبەشی گشتییان پێك هێناوە. یەك دەست‌و گشتگرین‌و بەگشتی لە ئاستە نێونجیی‌و گشتییەکاندا، هەڵسەنگاندگەلێکی یەکسانیان هەیەو نۆرمە کۆمەڵایەتییەکانیان وەك یەکە، بوارێکی دەروونی هاوبەش پێکدێ کە دەڕژێنێتە چوارچێوەی نەتەوەیەکەوەو باوەڕێکی هاوبەش‌و دەروەستێکی بەرامبەر، مێژینەی مێژوویی، "پێگەیەکی هەڵسوڕ(منش فعال)"، هاوپێوەندی بە چوارچێوەیەکی تایبەت‌و

جیاوازبوون له کۆمەڵگەکانی دیکەدا "کردەکاری(کنش) دەروونی" پێك دێنێ. کە دەبێـە هـۆی هەسـتو تێگەیشـتنی جیـاوازی یەکـەکانی نەتـەوە لـە سەرچاوە گشتییەکانی دیکەو لە ئاکامدا دەگاتە"شوناسی نەتەوەیی".

٧ــ کولتـووری هاوبەشـیی نەتـەوەیی لـە دابینکردنـی بەسـتێنێکی لـەبار بـۆ یەکیـەتییدان، نـاخبـاوڕی(ذاتبـاوری)و دەروونگـەرایی(درونگرایـی) شوناسـی نەتەوەیییە. کولتووری نەتەوەیی خۆی بە باڵاترین قۆنـاغی زەنجیرەپلـە(سلسـلە مراتب)ی کولتوورەکان دادەنێو لە هەنگاوی یەکەمدا تەواوی تایبەتمەندییەکانی ، بۆ خۆی رێكو دیاری دەکا. هەڵبـەت ئەمـە بـە واتـای نـاڕەواییوونی لـە هەمبـەر کولتوورەکانی دیو پێکەوەنەژیانیان نیە. کولتووری نەتەوەیی نەتـەنیا خـەریکی سـەرکوتو سـنووردارکردنی کولتـووری نەتـەوەکان نابـێ بـەڵکوو کولتـوورە بێسنوورەکانیش کە یەکیەتییو هەڤبەندی(همبستگی) نەتەوەیی لە چواچێوەی ئاستەوە بۆ چوارچێوەی رەهەنـد دەگوازێتـەوە، رۆگـەی بـەهێزکردنی کولتـووری نەتەوەیی بۆ خۆی قبـوڵ دەکـا. ئامـانجی "کـوردیزم"، بـەرگری لـە ئاوێتـەبوونو تێکەڵاوبوونی کولتووری لە رێگەی سڕینەوەی کولتـووری نەتـەوەیی نیـە، بـەڵکوو گرینگترین ئامانجی پترکردنی هەنبانەی سەرچاوەکانی ئـەم کولتـوورە لـە رێگـەی رێکخسـتنی راسـتییە کولتوورییـەکانو لـە ئاکامـدا، وزەبەخشـین بـە کولتـووری نەتەوەیی لە روانگەی چەندایەتیو چۆنایەتییە. "کوردیزم" لەسەر ئەم باوەڕەیـە کـە کارتێکـەری فرەهێنـەر(تکثـرآور)ی کولتوورەکـان لـەم قۆناغـە لـە مێـژوودا، چەشـنێك لـە دەرفـەتو هەلـە نوێیەکانـدا دەخـوڵقێنی کـە دەتوانـێ شوناسـی نەتەوەیی پڕبەرهەمتر، فرەتر، فرەچەشنترو پێگەیشتوتر بکا. لـە چوارچـێوەی قبـوڵکردنی ئـەم مـژارەو هەڵکەوتـە نوێیـەکانی بەرهـەمهاتوو لـە کردەکـارو

دژکردەوە(متعامل)ی کولتوورەکانە، کە بۆ شوناسە خۆجێی‌یەکان دەرەتانی هاوژینی‌و ئاوێتەبوون لە پەنای یەکدی‌دا دەدۆزێتەوە.

لە روانگەی نەتەوەخوازی کوردەوە، شوناسی نەتەوەیی "کورد" بۆ شارۆڤەندێکی کورد، شوناسە دەگمەن‌و رەسەنەکەیەتی کە لەبەرانبەر شوناسە دەستکردو داسەپاوەدا، رێنوێنی مانەوەو دینامیکی ناسراوی بۆ هەموو پێویستییەکانی نەتەوەی کورد، کێشەو چەڵەمەکان‌و ئەوەی کە کۆمەڵگای کورد لە ناوەو دەرەوە بەرەورِوی دەبێتەوە. ژیانی ئاوەزمەندانە (عقلانی) نەتەوەیی کورد، بەرهەمی هزرێکی دەگمەن(ناب)ی کوردی، رەسەن‌و کارامەیە کە رێگەی راستەقینەی دادپەروەری لە سیستمێکی هزری پیشانی نەتەوەیی کورد دەدا. ئەم سیستمە بە بەخشینی هزرێکی نوێ‌و کردەوەیەکی نوێ بۆ نەتەوەیی کورد، رێنوێنی ئەو بۆ گۆرِەپانە نوێییەکان‌و تەواوی تایبەتمەندییەکانی ژیانیەتی. "کوردیزم" هزرێکی بەدیهێنەری شوناسی سەربەخۆی کورد بۆ گەیشتن بە هاوسەنگییەك لە رۆژهەڵاتی ناڤین‌و وێنەی لە جیهانیش‌دایە.

خاڵێکی دی کە پێویست بە شرۆڤەکردنە، لادانە دەروونییەکان (انحرافات روانی)و دەرهەستەکان لە مەسەلەی شوناسی نەتەوەیی‌یە. لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، تەنانەت کەسانێك پێیان وایە کە لە بارودۆخی ئاسایی‌دا لەهەمبەر نەتەوە بێ‌لایەنن، لە کاتێکی هەستیاردا کە پێوەندیدار بە چارەنووسی تەواوی نەتەوەکەیانەوە هەبێ زۆر بە سانایی تێدەگەن، پێناسەیان لە شوناس بە شێوەیەك دەبێ کە بەختەوەرییان بەتەواوی گرێدراو بە کۆمەڵەکەیانەوەیە.

زۆربەی تاکەکانی دیکە، ئاگایانە هەستە پێوەندیدارەکانیان بە شوناسی نەتەوەیی سەرکوت دەکەن. ئەوانە ئەمە بە بیرکردنەوەی دروستی هۆکارەکانی خۆیان ئەنجام دەدەن. شێوە درێو یان لادانەکانی نەتەوەخوازیی لە هەندێك لە

ولاتانــدا لــه چوارچــێوەگەلێك وەك "شــۆڤێنیزم"، "پــاتریۆتیزم(نیشــتمانپەروەری (مــیهنپرســتی)" و "چــائۆڤینیزم (نیشــتمانپەروەری دەمارگرژانه)" هۆکاری بنەڕەتی ئەم شێوە تێگەیشتنه دەتوانێ ببێ. لـه روانگـه "کوردیزم"ەوە، له شوێنێکدا که شوناسی گروپێکی ئەتنیکی(قومی) له مەترسـی هەڕەشەدا بن یان ئامانجه سیاسییه رەواکانی کەوتۆته مەترسییەوە، ئەگەر خۆی له چوارچێوەی نەتەوەیەك وێنا نەکاو ئامانجەکانی له روانگەی نەتەوەخوازییـەوە نەهێنێته بەرباسەوە، وادیاره رێگەی به هەڵه چووه.

***

فەلسەفەی کوردیزم

لە فەلسەفەی کوردیزمدا، دەوڵەتی نەتەوەیی راستەقینە، دەبێ دامەزراوەیەکی مرۆڤخوازانەو پێکهاتەیەکی شارستانییانە بێ کە سیستمێکی یاسایی پێك دێنێو پاراستنی مافەکانی مرۆڤ بەگشتیو مافە شارۆڤەندییەکان بەتایبەتی دەستەبەر دەکا. ئەم خەڵکە مرۆڤخوازانە، پێکهاتەیەکی دەستکاری مرۆڤ (یك ساختار انسان ساختە) (man made)ە کە لەودا خەڵکی دەتوانێ هەست بە تەناهی بکاو بەرپرسیارانە لە تەواوی بوارەکاندا بەشداریی هەبێ.

لەم فەلسەفەیەدا، سیاسەت چەشنێك چالاکیی تایبەتی مرۆڤە کە لەودا، چوارچێوەی تایبەت بۆ کردەوەی ئازادانەی مرۆڤ هەیەو شوناسی نەتەوەیی وەك پێکهێنەری تاك لە رێگەی کردەوەی بەرانبەرانە لەگەڵ کەسانی دیکەدا لە چوارچێوەیەك زەوینی(ارزی)و کولتووریدا، واتای تایبەت لە خۆیو جوغرافیایی تایبەت بە خۆیەوە، پێکدێنێ. هەروەها دەرەتانی بەدەستهێنانی "خۆبوون(خودبودگی)"و شوناسی نەتەوەیی لەسەر بنەمایی ئەندامەتی لە کۆمەڵگایەکی مرۆییە کە لەودا مافەکانی مرۆڤ و یەکسانی تاکەکان دەتوانێ لە مەیدانی سیاسەتدا دەستەبەر ببێ.

لە فەلسەفەی "کوردیزم"دا، هەستی شوناسی هاوبەش لە رێگەی زمانی هاوبەشو کولتووری هاوبەش دەبێتە هۆی سەرهەڵدانی شوناسی کولتووری نەتەوەییو شوناسی زمانی نەتەوەیی. بنیاتی نەتەوەییو هۆکاری پێکهێنانی هەستی بەهێزی شوناس نێوان هەموو نەتەوەکان بەشێوەیەکی گشتیو نەتەوەی کورد بە تایبەتیو ژێرخانی بەشکۆی خەونی سەربەخۆییە.

کـوردیزم لـەو باوەڕەدایـە کـە هـەر شـارۆڤەندێك بـە هـەر بـاوەڕێکی سیاسـییەوە کـە هەیـەتی، شـارۆڤەندی نەتـەوەیی کـوردەو نـە ئەنـدامی وڵاتـانی گرووپی باڵادەست(سلطه [لێرەدا مەبەست لە باڵادەستی نەتەوەی داگیرکەرەو لە بەرانبـەر وشـەی ژێردەسـتەیی(زیرسـلطه) دانـراوە. وەرگێـڕ])، مافـە سیاسـی، کولتووری‌و ئابوورییەکانی خۆی لەسەر بنەمای پێویستییەکانی سـەرەوەدا خـۆی پێناسـە دەکـاو لەسـەر ئـەم بنەمایـەوە، بەربەسـتی مافـە یەکسـانییەکان بـۆ جەماوەری نەتەوەیی لە بەرامبەر نەتەوەکانی دیکەی جیهاندایە، لە هەمان کاتـدا، ڕێزگرتن لە مافەکانیانە.

نەتـەوەخوازی کـورد هـەوڵ دەدا لەگـەڵ "سـڕینەوەی فرەبایـەخی(چـندارزش زدایی)"و "سڕینەوەی فرەلایەنەیی(چند گانگی زدایی)"دا شوناسی یەکپارچـەیی نەتـەوەیی بگەڕێننـەوە بـۆ نەتـەوەی کـوردو لـە تێپـەڕین لـە قۆنـاغی "یەکپارچەیی"ەوە، خەڵکی کوردستان لەگەڵ ئەم تیۆرییەی کـە نەتـەوەی کـورد دەبێ وڵاتی خۆی هەبێ‌و لەسـەر بنـەمای مێـژوو و میراتـی هاوبـەش، نەریتـەکان‌و زمانی هاوبەش‌و ئارمانج‌و باری دەروونی هاوبەشدا، ڕێنوێنی بکرێ.

"کوردیزم" پشتیوانی لە هزری سەر بـە نەتەوەیـەك، بـوونی کوردەکـان، لەگـەڵ پێناسەی شوناسی نەتەوەیی لە چوارچێوەی جوغرافیایەکی دیاریکراودا، تـەواوی قۆناغە مێژووییەکانی نەتەوەی کورد، لە هێڵێکی هاوبەشدا پێکەوە گرێ دەدەن‌و لە خەبات بۆ پێناسە، گەشەسەندن‌و سەقامگیری "کورد کێیە؟"و "کورد چیە؟" هەوڵ دەداو لەگەڵ ئەوەی کە واتای بەشێك لەوەی کە واتا دەداتـە "کوردبـوون". لێکدابڕانـەکانی سەرچـاوەگرتوو لـە دابەشـبوونی کوردسـتان لەگـەڵ پێکهێنـانی سیسـتمێکی ئاوێتـەکراو لـە دەوڵـەتی ناوەنـدی‌و دامـەزراوە سـەقامگرتووەکانی ئیـداری، یاسـادانەری‌و دادپەروەریـدا، داپۆشـراوەو ڕەوتـی پێکهێنـانی دەوڵـەتی

یەکپارچەی نەتەوەیی لەگەڵ پێناسەی وڵاتی سەربەخۆی کوردستاندا، هێنایە کۆتاییەوە. لەم حاڵەتەدا، "کوردیزم" وەك راڤەوانێك لە نەتەوەیی کورد، لە نێو دەوڵەتی نەتەوەیی کورددا، واتا پەیدا دەکا.

"کوردیزم"، هێزی غروور لەگەڵ هەستی رساڵەتدا ئاوێتە دەکاو بە ڕوونی دەستەبەرکردنی هەستی هاوپێوەندیی سۆزداریی شارۆڤەند(شهروند) لەمەڕ دەوڵەتی نەتەوەییە. ئەم هەستە هاوپێوەندییە(حس تعلق)، بە شێوازە جۆراوجۆرەکان، ئامادەبوونی گرووپێك رێك دەخا کە "دەوڵەتی نەتەوویی" زۆر بایەخدار دەژمێرێو بەم شێوەیە، ئەندامەکانی بۆ فیداکاری بێئەملاوئەولا لە پێناویدا، تەیار دەکا. نێوەرۆکی پەیڤێ کە شارۆڤەندان هەستی پێدەکەن بەختەوەرییان لەگەڵ دەوڵەتدا، گرێدراوە.

پێکهێنانو پاراستنی یەکیەتییو سەربەخۆییو دەسەڵاتی دەوڵەتی نەتەوەیی، ئامانجی بنەڕەتی نەتەوەخوازی کوردە کە بە سەپاندنی هێماکانی نەتەوە "ئاڵا، سرودی نەتەوەیی، قارەمانەکانو ..." بە داهێنانی چەشنێك ئاخێو لە نەتەوەخوازی گەیشتوەو لەگەڵ پێکهێنانی بیرێکی "ئێمە لەوان جیاین (ما متمایز از آنها)" دەبێتە هۆی فرەبوونی "نەتەوەخوازی سیاسی". پێکهێنانی بیرێکی"ئێمە لەوان جیاین" پتر لەسەر بنەمای چەشنێك نەتەوەخوازی جێکەوتووی شارۆڤەندییە کە بنەڕەتەکەی بنەواشە سیاسییەکانی وەك: واتا یاساییو ئاوەزمەندییە شارۆڤەندییەکانو بە هۆی میراتی هزرییو کولتووری هاوبەش، مافە تایبەتە چەقبەستوو(غیرقابل انتقال)ەکانو مافی ژیان، ئازادیو گەڕان بە دوای بەختەوەری لای ئێمە بۆ سەرهەڵدانی ئەم بیرە گەیشتووە. کورد لە کوردیزمدا، خاوەنی زمان، پرەنسیپو دابو نەریتەکانە کە دەیپارێزێ، خوازیاری تایبەتمەندییە دەگمەنەکانی کوردییەو لەو رێگایەوە هەموو نەتەوەکانی

جیهان به قەناعەت دەگەیەنێ کە "خۆی" بۆ خۆی هەنگاو هەڵدەگرێ نە بۆ "کەسانی دی".

لە کوردیزمدا، ئەگەرچی تاك وەك بکەر(فاعل)ێکی ئاوەزمەند (عاقل)، سەربەخۆو ئازادە، بەڵام لە راستیدا، سەر بە کۆمەڵگایەکەو لەگەڵ ئامانجەکانی کۆمەڵگای کوردستان پێناسە دەکرێ. لەم روانگەیەوە، سەربەخۆیی ئاکاری راستەقینەو بایەخدار، تەنیا لەگەڵ هاوپێوندی بە کۆمەڵگای کوردستانەوە سەقامگیری دەبێ‌و ئەمەیە فاکتەری جیاوازی جەماوەری نەتەوەیی کورد لە نەتەوەکانی دیکە. باوەڕی کوردیزم ئەوەیە کە "خۆ" دەبێ کۆمەڵگای خۆیی بپارێزێ، چوونکە لەنێوچوونی کۆمەڵگا، سەربەخۆیی‌و گەشەکردویی دەخاتە مەترسییەوە. بە دنەدانی تاکەکان بۆ پاراستنی کۆمەڵگای خۆی، هەر ئەو ئەرکەی شارۆڤەندی بۆ بەرگریکردن لە نەتەوەیی خۆییەو بەم شێوەیە، "هەڤبەندی بەکۆمەڵ (همبستگی جمعی)" دەبێتە "هەڤبەندی نەتەوەیی(همبستگی ملی)".

لە نەتەوەخوازیی کورددا، تەواوی بیاڤەکان بۆ راگرتنی رۆحی نەتەوەیی، وێناکردنی تایبەتمەندییە دەگەمەنەکانی نەتەوەی کوردن. لەم روانگەوە نەتەوەکان پێکهاتەو دەستکردی کردەوەی سیاسی، کولتووری، کۆمەڵایەتی‌و ئابووری خەڵکێکی تایبەتە کە لە چالاکییە دیارەکاندا، بەشدارییان کردووە. نەتەوەی کوردو بەرزراگرتنی لە بیاڤە فرەچەشنەکاندا، ژێرخان‌و یەکگرتوویی پێکهاتەی سیاسی وڵاتێکی سەربەخۆی کوردەو مانایی پێدەبەخشێ. بیاڤە جۆراوجۆرەکانیش لە بەرانبەردا، لە رێگەی بانگهێشتن‌و لە راستیدا، خوڵقاندنی وێنەی یەکیەتیی خوڵقێنی نەتەوەو شوناسی نەتەوایەتیی، یاریدەری پاراستنی نەتەوەیی‌یە. کوردیزم لەم راستییەوە سەرچاوە دەگری کە هەر شارۆڤەندێك، وێنەیەکی هەمەکی(کلی) هاوبەش لە خۆیدا هەیە. هەروەها خوڵقاندنی وێنەیەك لە

نەتەوەو شوناسی نەتەوەی هاوكات لەگەڵ ئەودا، جیا لە پێكهێنانی وەفاداری، بەرپرسایەتیو دەروەستی شارۆڤەندان بە خولقاندنی شوناسێكی گشتگیر دەگا كە جیاوازییە لاوەكییەكانو وەفادارییەكان وەك پێوەندییە ئەتنیكی (قوم)ی یان ئایینی لە كێبەركێی یەكتر دادەنێو رەنگە حەشیمەتی نەتەوەیی توشی لێكدابڕانو دژایەتی بكا، دادەصپۆشێنێ.

شارۆڤەندێكی راستەقینەی نەتەوەخوازی كورد دەستەبەركردنی شتێك پتر لە بەكارهێنانی مافەكانو چارەنووسی دیاریكراوی تاكەكانە. لە واتایەكی هەرواتردا، شارۆڤەند كەسێكە كە وەفاداریو دەروەستی ئاكاری لەهەمبەر نیشتمانو نەتەوەیی خۆیدا هەست پێدەكاو ئامادەیە لە هەندێك بوارەوە بەرژەوەندیی تاكەكەسی بۆ كۆمەڵگایەكی بەرینتر دابنێ. كوردیزم، شارۆڤەندگەلێكی دەوێ كە وەفادارییان لە پلەی یەكەمدا بۆ كوردستانو كەسانێك كە شوناسی كوردی بناسنو قبوڵ بكەنو پێی دەروەست بن.

كوردیزم لە بەرزكردنەوەی خۆئاگایی مێژوویی كاریگەر (Effective historical consciousne) لە بەرانبەر خۆئاگایی مێژوویی (historical consciousness)، گەرەنتی بەرزكردنەوەی ئاستی ئاگایی نەتەوەیی كورد، هەبوونو بەردەوامبوونی لە تەواوی چارەنووسیدا دابین دەكا. بەم شێوەیە، نەتەوەی كورد دەبێ ماوەیەك پێش لەوەی كە خۆی لە رێگەی هەڵسەنگاندنەوە خۆی بناسێ، خۆی لە بنەماڵە، كۆمەڵگاو نیشتمانێك كە تێدا ژیابێ بە شێوەیكی رون، تێگەیاندوە.

لە روانگەی نەتەوەخوازی كوردەوە، كوردستان، گشتییەكی یەكانگیر(A whole cohensive)ە كە هەموو توخمەكانی وەك: نیشتمان، نەتەوە، كولتوورو زمان، پێوەندی ئۆرگانیكیان لەگەڵ یەكتردا هەیە. لەم روویەوە

هەرکات روانین بۆ کوردستان روانین بـۆ یەکەیـەکی هەمـەکی پێـك دێـت.

ئەوکات هەر هەڵوێستێك بگیردرێ، هـەر حوکمێـك دەربـبڕیو هـەر ئامانجێـك بێتـە بـەرباس لـە چوارچـێوەی جیهانبینییـەکی دیـاریکراوداو تێڕوانینێکـی تایبـەت لەهەمبـەر ژیـاندا، هـەموو بایەخـەکانو میتۆدەکـان پاسـاو دەداتـەوە، دۆخو پرسـەکان هەڵسـەنگێنێو یـەکانگیری لـە کـردەوەو دژکردەوەکـان دیـاری دەکـاو تەتەڵەی دەکا.

"کوردیزم" لە روانگەی فەلسەفەی سیاسیشـەوە نـە بـە واتـای سـەروەریخوازی نەتەوەی کوردو هەوڵدان بۆ پاوانکردنی مافی نەتەوەکانی دیکە لە گـەڕان بـەدوای بەرژەوەندیی ژیانی خۆیەوە بێ، بـەڵکوو پشتسـوربوون بـە مـافی بەرانبـەری بـۆ تـەواوی نەتـەوەکان لـە رەوتـی پشـتیوانی لـە کولتـوورو گـەڕان بـە دوای بەرژەوەندییەکانی هەرکام لەوانە.

نەتەوەخوازی کورد هزری دەسەڵاتداریی خەڵك، مـافی ئـازادی سیاسـی، ئـازادی رۆحـــیو دەروونـــی، دەستڕاگەیشـــتن بـــە راســـتییەکانو ئـــازادی دەرهەست(معنـوی)ییـەکان، وەرگرتنـی دادپـەروەری راسـتەقینەو پـارێزەری لـە بـاوەڕی نەتـەوەیی نەتـەوەی کـوردە. "کـوردیزم" هزرێکـە بـۆ واتـا بەخشـین بـە هەبوونو چیبوونی نەتەوەی کوردە.

***

"کـوردیزم" سـەلماندنی شوناسـی نەتـەوەی لـە چوارچـێوەی "دەوڵـەت ـ نەتـەوە"دایـەو وەك تیۆرییـەك "سـیمایی سیاسـی"یـە کـە دەربـڕی سیماسروشتییەکانەو پێوەندیی تاك لەگـەڵ کۆمەڵەکەیـەتی. "ئیـزم(ism)" لـە "کوردیزم"دا "کردەوە (Practice)"یەکە، رەوتێك لە گەشەسەندن، کردەکار،

میکـانیزمی گونجـاو و قەرەبوکردنـەوەو گێڕانـی ڕۆڵـی کاراکتەرانـە لـە لایەن "جەماوەرەکان"و "بژاردە(نخبە)کان"ەوە لە پروسەی "نەتەوەخوازی"ی دایە.

ناسـیونالیزم وەك "زاراوەیـەکی مـودێرن"، "خۆناسـیار(خـود شـناخت)"ی کۆمەڵایـەتی مرۆڤەکانـە، کـە خـۆی بـە وێنـەی شوناسـێکی جیادانـەرو لـە چوارچـێوەی یەکەیـەکی سیاسـی، شـوێنێکی جوغرافیـاییو کولتـووریکی جیادانـەردا پێناسـە دەکـەن. ئەمـە بـەواتای "هاوڕەگـەزبوون" لـە یەکەیـەکی سیاسیو فەرهەنگیو "چەندایەتی تایبەت"و هاوتەریبیدایە کە مەرجی پێویست بۆ پێکهێنانی "دەوڵت ـ نەتەوە" دێتە ئەژماردن.

***

"کوردیزم" بنیاتنانەوە (بازسـازی)ی راسـتییەکانی سـەرەوەی کـورد لـە بـیرو واقێعییـەتبەخشـین بەودایـە. "کـوردیزم" واتـە هاوبەشـیبوون لـە نێـوان بەرژەوەندی، هزر، سۆز، بیرەورەی، ترسو هیواکاندا، لەوەی کـە دڵ، هەسـتو مێشك هەستی پێدەکەن.

لـە "کـوردیزم"وە فێـر دەبـین کـە کۆمـەڵگای کوردسـتان، پێویسـتی بـە گۆڕانگارییەکی هەمەکییەو یەکێك لە پێشمەرجـەکانی ئـەم گۆڕانـە، بـە گشـتی چەمکی هزرە.

"کـوردیزم"، بـزاوت لـە دەرهەسـتە پـەردەوازە(پراکنـدە)کـان بـۆ واقعییەتـە چڕبەسـتەکان، بـزاوت بـەرەو هاوسـەنگی ناسـەقامگیری "نۆرمخـوازی (هنجـارگرایی)"بـۆ هاوسـەنگی سـەقامگیری نەتـەوەخوازی کـوردو هـەوڵ بـۆ یەکانگیری واقعییەتە سیاسـی، کۆمەڵایـەتیو فەرهەنگییـەکانی نەتـەوەی کـورد دەدا. دەرەتانی ئامانجدۆزی(هدفیابی) لـە "کـوردیزم"دا، بـە واتـای گـەڕان بـە

دوای ئامــانجی نەتــەوەی کــوردو چــالاککردنــی هێــزو سەرچــاوە کوردســتانییەکان بــۆ گەیشــتن پێیــان بــە شــێوەك کــە ڕێگــەی ناچــارکردنی هۆکارەکانی کۆمەڵگایەك بۆ بەڕێوەبردنی کردەوەیـەك لـە چوارچێوەی ئامانجـە گشــتییەکانیدا بــە شــێوەیەك دابــین بکــا کــە بتوانــێ سەرچــاوە تاکەکەســیو گشتییەکانی کۆمەڵگا لە رووگەی (جهت) ئامانجە گەڵاڵە داڕێژراوەکانـەوە بـەکار بهێنـرێو لەگـەڵ دیـاریکردنی روانگەگـەلێکی پێناسـە کـراوو دروسـتو ئامـادە کراودا، دەگەینـە تێگەیشـتنە هاوشـێوەو پێناسـە هاوبەشـەکان تـا جـەماوەریی نەتەوە تێبگەن، کە لە بارودۆخە جۆراوجۆرەکاندا چۆن دەبـێ کـار بکـرێ. بـەم شــێوەیە، بــە بــاوەڕی "کــوردیزم"، دەســەڵات لــە کۆمــەڵگای کوردســتاندا چــڕبۆتەوەو جگــە لــە پێکهــاتنی تۆڕێــك لــە ســنووربەندییەکان، لەگــەڵ "یونیفێرمیزە"کردنی باوەڕ، هـزرو ئـایین، کوردسـتانو کـورد لـە سیسـتمەکانی دەوروبەردا جیادەکاتەوە. ئەمە بەو واتایەیە کە تەنانەت کاروبارەکان بەروالـەت یـەکانگیرن وەك هەسـتەکان، شـێوەکانی بـوونو تەنانـەت شـێوەکانی مـردنیش دەچــــنە چوارچــــێوەی "خــــۆ"یــــەوەو بــــە پێکهێنــــانی ئاوێتەبوونــــە گومانهەڵنەگرە(تردیدناپـذیر)کان دەگا. بە هێنانە ئارای ئەم بایەخە هاوبەشـانە کە ژیانی تاکەکاندا لە ڕەوگەی هاوئاهەنگیو تەکوزییەوە دەگـۆڕێ، کەمییـەکان لە نێودەچێو کۆمەڵگایەکی تاكو یەکگرتوو پێكدێ.

"کوردیزم" بەرهەمی خۆئاگاییو بەشی پێویستی هزری کوردەو وەك تیۆرییەك کە مەبەستە تایبەتەکانی خۆئاگایی سیاسی، کۆمەڵایەتی، کولتووریو ئـابووریی نەتەوەیی کورد دەبـێ. "بـەریانی دەروونـی (گـرایش دروونـی)" نەتـەوە بـەرەو پێگەیشتن بە وێنەی ئۆرگانیزمێك ڕەنگدەداتەوە. لەم ڕوویـەوە دەتـوانین بڵـێین کوردیزم، "لێکدانەوەی خۆی لە زمانی خۆی"یەوەیە، تـەنیا کەرەسـتەیەکە کـە

دەتوانێن تەواوییو راستییەکانی کوردستان دیاری، وەسفو شرۆڤە بکا. "خۆ" لەم تیۆرییەدا، رەنگدانەوەی(تبلور) بایەخەکان، نۆرمەو ئەخلاقیەکانی کۆمەڵگایە کە قبوڵ کراوەو روونکەرەوەی سەردێڕی چەشنێك هزرە بەرەو بەختەوەری نەتەوەی کورد. "خۆ" لە "کوردیزم" هەروەها لە سێ رەهەندی "خۆپەسند(خودپنداره)"، "بەراوردی خۆ(ارزیابی خود)"و "خۆنواندن(ارایەی خود)"، لەگەڵ بەرپێوبەری بەشێك لە شوناسی کوردی، جیاواز (لە)و هاوشێوە (بە) خۆی لە (لەگەڵ) ئەوانی دیکەدا، پێناسە دەکا.

لەم تیۆرییەدا، تەواوییەتی کورد، جیاییهەڵنەگر(تمایزناپذیر) لە بەشەکانو شیاوی گونجاندنی لەگەڵ تەواوی نیشتمانی کوردستانداو لە هەموو زەمەنەکاندایە.

لە جیهانبینی "کوردیزم"دا، دیاریکردنی رێگە، دیاریکردنی مەبەستو دیاریکردنی کەرەستەکان، دەستڕاگەیشتن بە جیهانی راستەقینەی نەتەوەیی کوردو واتاهەڵگر(معناپذیر) بوونی لە "مارپێچییەکی بەرەوژورانە(مارپیچی صعودی)"و پێکهێنانی واتاو پێناسە یەکسانەکان لە راستییەکی واتایی لە چوارچێوەی واقعییەت، واتا، پێکهاتە، بەرهەستکردن، زانستو مەعریفە بە ناوی "نەتەوەیی کورد"دایە. بەم شێوەیە، هەموو کەسو هەموو شتێك بەرەو ئامانجێکی تاكو دیار پێش دەچنو تانوپۆی پتەوی کۆمەڵگا پێك دێنن.

لەگەڵ تەواوی ئەم شرۆڤەکردنەدا، مەبەست لە "کوردیزم"، پەرستنی مرۆڤی کورد نیە بەڵکوو چاودێریکردنی تا گەیشتن بە بەختەوەرییو بەو واتایە کە "کورد"، شایانی قبوڵکردنە، نە بپەرسترێ. بەم هۆیەوە دەتوانێن بڵێین کە "کوردیزم" لە چوارچێوەی سیاسیدا، بەرگریکردن لە ئازادی نەتەوەیی کوردەو

لـه چوارچـێوەی کولتـوور، راهێنـانی یەکسـانییە. "کـوردیزم" تـەنیا تیۆرییەکی کوردستانی بۆ نەتەوەی کورد دەبێ.

***

"کوردیزم"، پێکهێنانی دەزگایەکی هزری واتاییە کە لەو رێگەیەوە دەتـوانین هەقیقەتی بوونی نەتەوەی کورد بـۆ "خـۆ"و جیهـانی دەوروبـەری ئاوەڵابکـەین. شعوورو هاوپێوەندییەك لەگەڵ کەسانی دیکـەدا کـە لـە چوارچێوەی نەتـەوەی کـوردەوە پێگەیشـتووەو جیهـانێکی نەخۆشـی خەونـەکان بـۆ پـەردەوازەیی ئیرادەکـان لـە خـەونێ پـەردەوازیی ویسـتەکان بـۆ جیهـانێکی یـەکگرتوو و پێگەیشـتوو دەگـۆڕێو بـەریانی پێـداگری پتـەو قـایم کردنـی تـاکی خـۆی یـان پەروەردەی بێبەرهەمی نزیکبوونەوە لە شـەپۆلەکانی "شوناسـی نەتـەوەیی"دا دەکەوێتە روو.

"کـوردیزم"، ژیـانی هاوخـەباتو وەکـی یـەك لـە شوناسـێکدا، سـەلمێنەریی رەسـەنایەتی نەتـەوەیی کـورد، فێرکردنـی راسـتییەکانی کـورد، هاپێوەنـدیی نەتەوەیی بەخشین بە هزری کوردی، قبوڵکردنی دەسەڵاتی خۆئاگایی بەکۆمەڵی نەتەوەی کورد، بەراوردی نەتەوەی کورد لەگەڵ نموونە باشەکانو گەڕاندنـەوەی بۆ بازنەی "شوناس"و تۆڕێك لە نەریتو میتۆدگەلێك کە "خۆراستی" ئـەو پێـك دێنێ. ئەم نەریتو میتۆدانە، دەبێتە هـۆی ئـەوە کـە لەسـەر بنـەمای بیچـمێکی تایبـەت، هزرێکـی تایبـەت، سـۆزدارییە تایبەتـەکان، ژیـانی تایبـەت، هەسـتە تایبەتەکانو تەنانەت مەرگی تایبەتە کە جیاکەرەوەی بە تەواوی "کورد" لـەوی دیکەیە. بـەم شـێوەیە، بـەرێوەبردنی تێکچـنراو لـە ریزێك لـە "بـاری دەروونـی هاوبەشیی جڤاکی(روح مشترك اجتماعی)"و "هزری دەروونیی نەتەوەیی(اندیشه

روحی روانی)"، پێکەوە ئاراستەکراوەو، "شوناسێکی تایبەت (هویت خاص)" پەیدا دەکەن.

لەم نێوەدا، پرەنسیپێ کە دەتوانی واتادان بە بەشە پێکهێنەرەکانی کۆمەڵگای کوردستانی هەبێ، پرەنسیپێکە کە تەواوی یەکەکانو توخمە پێکهێنەرەکانو بەشەجیاوازەکان لەگەڵ یەکتردا پێکەوەهەڵکردنیان هەیەو یەکپارچەن، بێجگە لە تێڕوانینێکی گشتی بۆ کوردستان، وەك یەکەیەکی کارکردی چاوی لێدەکەن.

لە "کوردیزم"دا، ویستەکانی تاك بە شێوەیەکی ئارمانجی لەگەڵ بایەخەکانی بوونی سیستمی کۆمەڵایەتی یەکدەگرنەوە، خۆراستی کورد لە رۆڵی کۆمەڵایەتیدا یەکدەگرێتەوەو لە هاتنەبەرباسی بایەخە هاوبەشەکان کە بواری نۆرمییان هەیە، کردەکاری سیاسی، کولتووریو کۆمەڵایەتی پێوەندیدار بە بایەخەکان پێكدێو نەتەوەی کورد بەوەی "خۆی" دروستی کردووە وەڵام دەداتەوە. ئەوەش هەروەها بە پێناسەی رێکخراوەیی‌بوون لە تۆڕێکی رۆڵو بەرپرسایەتی توخمەکان، بێجگە لە دابینبوونو گەرەنتی مانەوەی بایەخەکانو یەکانگیریو یەکگرتوویی تایبەتمەندیگەلێكو دیاریکردنی سنوورە سیستماتیکەکان، هەوڵ دەدا نموونە کولتوورییە بنەماییەکان بپارێزێ، یەکیەتییو یەکڕیزی بداتە ئەندامەکانی، بە ئامانجەکانی کۆمەڵگای کوردی بگاو لەگەڵ دەوروبەریدا پێکەوە هەڵبکاتو یەك بگرێتەوە.

"کوردیزم" پەیامهێنەری راستییەکی رەها بە ناو "کورد"ەو، هێزی بیرکردنەوەی لە جیهان بە کەرەستەکانی زمانو هزری کوردی، دۆزینەوە "خود"ەکان، نیشتمان، نەریت، ژیانو هزری لێکدابڕاوی نەتەوەی کورد، بەربەرەکانێ لەگەڵ دابەشبوونی مرۆڤایەتی لە لایەن سنوورە دەستکردەکانی مرۆییەوەو رەتکردنەوەی وێنەگەلێ کە بە ناوی نەتەوەی کوردەوە، لە لایەن

"ئەوی دی"یەوە کێشراوە، دمامکگەلێکە لەگەڵ ناوە جۆراوجۆرەکانو واتاگەلێکی لێوڕێژ لە هێما رقهەڵگرتووەکان، "شوناسی راستەقینەی کورد" لە بەرچاوگرتووەو لە راوەدوکەوتنی(تعقیب) "شوناسی دەستکرد" لە لایەن "ئەوی دیکەوە" بۆ "خۆ"یە.

"کوردیزم"،"دەربڕی شوناسی نەتەوەیی" لەسەر بنەمای یەکەم کەسی کۆ"یەو تەنیا لۆژیکێکی بۆ قبوڵکردنی رەوایی کورد(بە هەمان شێوە کە هەیە)ە، رێزگرتن لە رەسەنایەتییە دەرهەستەکانو رێزگرتن لە تایبەتمەندییە کولتوورییەکانیەتی؟

"کوردیزم"، قوتابخانەی یەکسانی دەرفەتەکان بۆ نەتەوەی کورد لە بەرانبەر مرۆڤەکانداو تاقە رێگایەکی تێپەڕین لە قۆناغی ساوایی، بێزاری رقو هەوەسکردنی بێدەسکەوت بەرەوە هزرڤەندی، دادپەروەریخوازی، گەڕان بە دوای هەقیقەتو ئازادیخوازیدایە.

***

"کوردیزم"، هزری کورد لە رەوشی تایبەتی خۆی دادەنێ، بەزاندنی ئەم هزرە لە چوارچێوی سنوورە دەستکردەکانو هەڵسەنگاندنی هزری کوردی لەسەر بنەمای چوارچێوە هەمیشەییە ناسراوەکانی هەقیقەت هەڵسەنگاندنە. ئەوەیە، واقعییەتی کوردی گەڕاندۆتەوە شوێنی خۆی، چەمکە بەرواڵەت کەتوارەکان دەخاتە ژێرو کۆمەڵگا بەرەو ئەو رەوگەیە ئاراستە دەکا کە لە ناخیدا شاردراوەتەوە.

" کوردیزم"، زایەڵەی (انعکاس) غروری نەتەوەیی کورد، ئەستاندنەوەی غروری نەتەوەیی بۆ نەتەوەیە، گەڕاندنەوەی غروری هەبوونی بێوێنەی کوردو

رەســەنایەتی خــۆی بــۆ "خــۆی"، دۆزینــەوەی هەســتی یــەکبوون، رەتکردنــەوەی "ئــەودی هــەڵبــژێری" وەك ئامرازێــك بــۆ بزاوتــی سیاســیو کۆمەڵایەتی لە پرۆسەی بەرووبوونەوە لەگەڵ "ئەوی دیکە" ئەوی دی(ناخود) ـ نەتەوە، بە پشتیوانی لە رۆحی نەتــەوەیی لــە بەرانبــەر هێرشــی "ئــەوی دی" هەستاوەو چارەسەری یەکلاکەرەوەی ژێردەستەیی نەتەوەی کورد لــە بەرانبــەر چارەســەرییە ئیدئۆلۆژیکییەکانــە کــە بــۆ هــەر بــواریَ تــەیار(تجــویز) دەبــن. ئیدئۆلۆژیگەلێك کە بە هێنانە ئارای تیۆرییگەلێکی بە واتا هزرڤەندانە بۆ نەتەوە، کــوردی لــە فەرهــەنگی خــۆی دوور کردۆتــەوەو بــەم کردەوەیــەش، هــەم هێــزی داهێنەرو هەم تایبەتمەندییەکانی کۆمەڵگای کوردســتانی تواندوەتــەوەو تــەواوی هێــزی دەخاتەگــەڕ تــا رۆحــی گەنــدەڵ بکــاو بــەرەو هزرێکــی سەرلــیَشێواو و تەواویەتێکی تەواو بۆشایی لە "شوناسی نەتەوەی کورد"دا، بە لارێدا ببەن. بەم هۆیەوە، "کوردیزم" لەبەرامبەر شێوە بیرکردنەوە تایبەتە تێپەڕبووەکاندایە کــە هەوڵ دەدا بە ناوی کوردەوە، خۆی تا رادەی هەرمانبوون(ابدیت) پەرە پیَبدا:

"وەك مرۆڤەکان بە گرووپ یان تاقمێکەوە پێوەند بدرێن بە جێگــەی ئــەوە کــە بەرژەوندییــەکانیان لەگــەڵ تــەواوی کۆمەڵگایەکــدا کــە گرووپــەکانو تاقمــەکان بەشێکن لەوانو وەك یەك بزانیَ، ئەوانــە لەگــەڵ بەرژەوەندییــەکانیانو هــەبوونی گرووپ یان تاقمێك کە خۆی لەگەڵدا پێوەند داوە، یەکسان دەژمێرن، بــارودۆخی فەرانسە لە سالآنی پێشودا پێش لە ساڵی ١٩٤٠دا کە دەبیَ بە دەروانی روخــانی فەڕانسە ناودێر بکــەین نموونەیــەکی باشــە. فەرانســەوییەکان لــە پلــەی یەکەمــدا خۆییان بە سوسیالیست، کمۆنیستو کۆماریخواز دەزانیو فەرانســەوی بوونیــان لە پلەی دووهەمی گرینگی دادەنا. بەم شــێوەیە یەکیــەتیی نەتــەوەییان لــە نێــو چوو. (و.ت.جونز)

" کـوردیزم"، تەواوبێژییــەکی مرۆڤخوازانەیـەو لێوڕێـژە لـە دروشمـە جۆراوجۆرەکان، بەڵام بێ گۆشتو بێڕەنگو بێکەڵك بـە فەلسـەفەی "کـورد بـە تــەواوی تایبەتەمەندییەکانیــەوە" تیــۆریزە دەکـا. "کــوردیزم"، تێگەیشــتنە ئازادەکان لە کوردبوونیان وەلاناوە.

***

هەنووکە دیرۆکی نەتەوەی کورد لە پانتای پەردەوازەییەکان بەرین بۆتەوەو بە شێوەیەك پارچە پارچە بـووە کـە نـاتوانین وێنـەی خـۆی لـە مێژینـەکانی خـۆی بدۆزێتەوە، "کوردیزم" ، کارتێنەکردنی ئەم هێڵگەلە لە پێوەندیدان رابـردوو بـە ئێستاو داهاتوودا دەدۆزرێتەوە. "کـوردیزم"، دەربـازبوونی نەتـەوەی کـورد لـە بێرێکاری لە مێژوو و دانانی لە رابردوو، ئێستاو داهاتوودا لە رەۆگەیەك یـان بـە واتایـەکی دیکـە، سـەقامگیریی نەتـەوەی کـورد لـە شـوێنو زەمـەنـدایـە. ئـەو، هەروەها زەنجیرە بیرکردنەوەیەکی لە دێرینەکان(اسلاف)و نەوەکان(اخـلاف) لـە خۆخواردنــەوەی بیرێکــی کــوردی، ســەدەو دەورانــەکانی نەتــەوەی کــورد لــە چوارچـێوە راسـتەقینەکانی خۆیـدا دەرپێـژێو لـە گونجانـدنی روانگەگـەلێك، کـە میراتی نەتەوەیی هەڕاجی دەکا.

"کــوردیزم"، تــەنیا ئەســتاندنەوەی مێــژوو نیــە بــەڵکوو رۆچــوونی بــۆ نێــو داهاتووشە. بەم هۆیەوە، لەم تیۆرییەدا، زەمەن "واتادار" دەبێ.

***

خەڵکێ کە لە ئیقیانووسەکانی ئەم جیهانەدا لە دووی شوناسێکن، یەکەمین شتێك کە نزیکترینو کەم وێنەترینو لە هەمان کاتدا دەست پێڕاگەشیتنترینیشە، هەمان "نەتەوە"یانە.

"کوردیزم" بە رەسەنایەتی بەخشین بە وشەی نەتەوە، ئەم وشەیە وەك ئەوەی لە ریشەی لاتینی وەرگیراوەو، لە چاوگەی لەدایکبوویەوە دەزانێ (nascor). لە روانگە "کوردیزم"ەوە، "نەتەوە، کۆڵەکەی هزرو ژێرخانە کە ویژدانی تاکەکان پێك دێنێو ئیرادەی تەواوی ئەندامانی نەتەوەیە. لەم روویەوە گەشەپێدەری هزری بەکۆمەڵ بووەو لە پێناسەی:

"هەڤبەندیی بەربلاو دەبێ بە هەستکردن بە لەخۆبردوویی‌یەی کە تاکەکان کردوویانە یان ئامادەی ئەنجامدانییەتی، پێك دێ. پێویستی بە رابردوویەکەوەیە، بەڵام لە واقێعییەتی ئێستادا هەستپێکراو و کورت دەبێتەوە، ئەم راستییانە، بریتییە لە دەربڕینی روونی ویستو رەزامەندبوون بە درێژەدانی ژیانی هاوبەش. بوونی نەتەوەیەك لەسەر بنەمای رێککەوتنێکی رۆژانەو دەنگی هەر رۆژە بۆ هەمووان پێکەوە مانەوەیە".(ئێرنێست رێنان ١٨٨٠)

لە "کوردیزم"، مرۆڤ کاتێك لە بوونی "خۆی" تێدەگا کە بزانێ سەر بە "نەتەوە"یەکەو ئەم لایەنگرییە، لە کردەکار، هەستو سۆزە بۆ بە واتاییکردنی ئاوەزمەندێتی تاکییەتی بە بایەخە هاوبەشەکان لە چوارچێوەی گرووپێکی مرۆڤایەتیدا کە بە "نەتەوە" ناودێر کراوە.

"کوردیزم"، هێمای یەکسانی دانان نێوان نەتەوەی کوردو نەتەوەکانیترەو پێکهێنانی زانایی‌و توانایی لە چوارچێوەی شوناسێکی بەکۆمەڵدا بە ناو "نەتەوە"یە؟ "کوردیزم" لە رەوتی ئەزمونەکانی "نەتەوەی کورد"ەوە پێکهاتووە، گەشەدەکاو دەوڵەمەند دەبێ.

لــە روانگــە "کــوردیزم"ەوە، باڵادەســتیو پــاوانکردن، ســەپاندنی ڕێبازێکی یەکلایەنە لە پێوەندی مرۆڤەکانداییە. بە پێی ئـەم تیۆرییـە، چـوونکە تــەواوی شــێوەی پێکهاتــە فەرهەنگییــەکانو کۆمــەڵگا پێکــەوە شــیاون، دەسەڵاتداریی، مافی هیچ چەشنە سەروەرییەکی نیە بۆخۆی دابنێو شێوازو هەڵسوکەوتی خۆی وەك چوارچێوەیەکی گشتی بێنێتە ئاراوە.

"کــــوردیزم"، ڕەتکردنــــەوە ڕەهـــای فەلســــەفەی "براگــــەورەیی (Big Brother)" لە سیاسەتو ئیدئۆلۆژیدایە، ڕەتکردنەوەی بەزانـدنو ڕۆچـوونی نەتـەوەیی کـوردە، تێکشـکاندنی وێنـەی پێشـتر دروسـتکراو باڵادەسـت لـەوە، هەستانەوە دژ بە بەکەمزانینی "خۆی" وەك کوردێکو پێدانـەوەی شوناسـیکی بە فیڕۆچووی "نەتەوەیی کورد"ییە. هەروەها بە بەزانـدنی ئیـدئۆلۆژیخوازی کـە شتێکی جیا لە ئاڵوێرکردنی زەنجیرەکان نیە، لە بەرەبـەرەی پچڕاندنی تـەواوی زەنجیرەکان بۆ ئامادەکاری خولقاندنی بەرچاوترین بەرهەمە مێژووییە سیاسـیو کۆمەڵایەتییەکان بۆ ڕزگاری "خۆی" لە بەندی ستەمی "ئەوی دیکە"و بەرگریی ڕەوای لەخۆ لە هەمبەر بوونی داگیرکەردایە.

"کوردیزم"، پشتیوانی لە هزرێکە کە لەبەرانبـەر کـەڵکوەرگرتن لـە دەسـەڵات، بێبایەخکردنی هەر ژیانێك کە شیاوی نەتەوەی کورد نیەو تێپەڕین لەسەرەڕۆیی باڵادەست بەسەر ئیختیاراتەکانی "خۆی"یەوەیە. هەروەها قبوڵکردنی خـۆی بـە جێگـەی لاسـایکردنەوەی ڕوخێنـەری "باڵادەسـەڵات"و هـەبوونیکردنی ڕواڵـەتی خۆی بە هۆی فاکتەری غرورەوە.

لە ڕوانگەی "کوردیزم"وە، کورد ڕاستییەکی وێناکراوی ستەمێکە کە قوربـانیی بــووەو "نەتــەوەخوازی کــورد"، وێنــەی بەرهەســتی ڕزگــاری لــەم شــێوە وێناکراوەیــە. لەگــەڵ قبــوڵ نــەکردنی پارچەپارچــەبوونی نەتــەوەی کــورد،

ڕێککەوتننامەیەك (قرارداد) كە بێ ڕەزامەندی ئەو بەستراوە هەڵوەشاوەو لەگەڵ سەپاندنی سیاسەتەکان، خەونەکان، خۆپەسندییەکان‌و تیۆرییە تایبەتەکانی باڵادەست، دژایەتی دەکا.

لە "کوردیزم"دا، نەتەوەی کورد، ئیدی چوکەو نەزان نیە کە باڵادەست، مەزن‌و ڕێبینی ئەو بێ. لەم ڕوانگەوە، ئامانج، دەربازبوونی نەتەوەی کورد لە ڕەوشێك لە کەرەمی داگیرکەر، خاوەنی باوباپیرانێ لە ڕەگەزێکیتر بووە. "کوردیزم"، ستەمی "دڕندەچاکەکان(وحشیان خوب)" سڕینەوەو مافی لەبەرداکەندنی بەرگی کۆیلەتی. ئەو، بە "باڵادەست" ڕادەگەیەنێ: "ئەگەرچی کوردستانیان خستۆتە ژێردەسەڵاتییانەوە بەڵام هەرگیز دڵی نەتەوەیی کوردییان بۆ پاوان ناکرێ".

"کوردیزم"، بانگەوازی ڕەنج‌و ڕقەخۆخواردوی دەورانگەلێکی درێژخایەن‌و مێژووی ستەم بەسەر نەتەوەی کوردو هەوڵ بۆ "ڕەهایی نەتەوە"یی‌یە.

***

کولتوور لە "کوردیزم"دا، چوارچێوەیەکە کە تێدا هەولێکی دەرهەست‌و داهێنەر ڕەوانە. ئەم تیۆرییە هەوڵ دەدا لەگەڵ تێکشکاندنی پێکهاتە دەرهەستەکانی خۆئاگانەبووندا، مرۆڤی کورد لە ڕەوتی زاڵبوونی بەردەوام بەسەر هەڵسوکەوت‌و باوەڕە گشتییەکاندا، دانـاوەو، بەرەو چوارچێوەیەکی دەرهەستی "هەولێکی داهێنەر" ئاراستە دەکا.

لە ڕوانگەی "کوردیزم"ەوە، کولتوور، کۆمەڵێکی ناسیارو بایەخەکانە یان بە واتایەکی دیکە کۆمەڵێك هەڵسوکەوت، تێکنیك، خوو و ڕەوشتەکان‌و بایەخگەلێکە کە دەربڕی شوناسی گرووپێکی کۆمەڵایەتییە. لەم ڕوانگەوە، هەروەها میراتی کۆمەڵایەتی کولتووری هاوبەش بریتییە لە: چەشنێکی تایبەت

لـه ئاخـاوتن، باوەڕەکـان، بایەخـەکان، نۆرمـەکان، ئیـدئۆلۆژیی، دابو نەریتو ویژدانو خۆئاگایی چینایەتی، شێوازی ژیانە.

لە "کوردیزمی کولتووری"دا، چوونکە تەواوی بیچمە پێکهاتـە کولتوورییـەکان پێکەوە شیاون، گرووپی باڵادەست مافی نیە هیچ چەشنە سەروەرییەك بۆ خۆی هەبێ. لەم روانگـەوە، باڵادەسـت رێگـە نـادا شـێوازی هەڵسـوکەوتی خـۆی وەك چوارچێوەی گشتی بێنێتە ئاراوەو درێژەی پێبدا. لە "کوردیزمی کولتـووری"دا تەواوی کولتوورەکان بە یەك رادە رەوانو هیچ کەسێ نابێ بـەهۆی کولتـوورێکی تایبەت بە خۆیەوە سەرکوت بکرێ. بە سەرنجدان بەم روانگەیە، هەر نەتەوەیەك کەسایەتی کولتووری خۆی، هـەر کولتوورێـك بایەخگـەلی ئاکـاری خـۆی، نەریتـە کۆمەڵایەتییەکانی خۆیو شێوەی هەڵسوکەوتی خۆی هەیەو تـەواوی هـەوڵی بـۆ ئاراسـتەکردنی سەرچـاوە کولتوورییـەکان بـەرەو گەشەسـەندنو گشـتگیرکردنی کولتووری کوردییە.

لە "کوردیزمی کولتووری"دا، هەرچی کە بێگانەیەو هەرچی کـە بـێ هۆکـارێکی بنەڕەتی هاتۆتە نێو ژیانی نەتەوەییو دەبێتـە هـۆی نەخۆشـی نەتـەوەییو ئـەو نەتەوەیە، ئەگەر بیهەوێ ساغ بمێنێتەوە، دەبێ ئەوانـە فڕەییـان بـدا. روانگـەی "جوانیناسانە"ی "کوردیزم"یش بەم مانایەیە کە هەرچی لە جیهاندا بەرهەم دێ جوانە، بەڵام وەکو خودی کورد نیە. کوردێك لە تەواوی بەرهەمـەکانی هونـەری، هزریو ... چێژ دەبـا، بـەڵام ناتوانـێ لەگەڵیانـدا بـژی، چـوونکە بەهـەمان رادە خۆراکی رۆحی نەتەوەیـەك لـە گۆشـتو خـوێنی خۆیـەتی، بەهـەمان رادەش لـە خـۆی تێگەیشـتووەو بەسـەرخۆیدا زاڵ دەبـێ. لـەم روانگـەوە، هـەر شـاکارێکی نیشتمانێکی هەیـەو هونـەری کـوردی لەگـەڵ هـیچ شـتێك دی نـاتوانرێ بـەراورد بکرێ:

"بۆ دۆزینـەوەی هەسـتی یـەکگرتووی‌و دەرکـەوتنی شـادی‌و خۆشـی شوناسی بەکۆمەڵ، لە ئەستۆی یاسازانانە کە ڕێـز بـۆ ڕێگـەو شـێوازی نـەریتی، داب‌و نەریت، قسەی نەستەق‌و پەندە پێشنییانەکان، بەرهەمی کاری بەکۆمـەڵ‌و بەرهەمی هەوڵی خۆرسك‌و بێ هاواروداوی ڕۆحی نەتەوەیی، دابنێین. لە ئەستۆی شێعربێژانە کە لە ڕۆحی نەتەوەیی بـۆ بـەرگریکردن لـە بەرانبـەر هێرشـی هـزری بیگانەدا هەستنەوە، زمان بە دانانی وشەگەلی ڕەسەن بە جێگەی وشەگەلێك کـە بنەچەیی نەتەوەیی‌یان نیە پـاك‌و بێگـەرد بکەنـەوەو، بازنـەی فەرامۆشـکراو لـە هەمانـەی گۆرانییـە خۆماڵییـەکان بسـڕنەوەو تەنانـەت لـە بەرهەمەکانیانـدا لـە وێـژەی بەکۆمـەڵ لەگـەڵ ڕەوانـی‌و کـزو لاوازی‌و بەختەوەرییـەك کـە دیاریکـەرو کەسـایەتی نەتـەوە هێشـتا پـارێزراوەو هاوئاهـەنگ‌و یەکدەنگ بـەرزدەنرخێنن، ئەزموون وەربگرن."هێردێر ۱۸۰۳ ـ۱۷۷٤)

"کوردیزم"، جیا لە هاوئاهەنگ کردنی تاکەکان لەگەڵ کۆمـەڵگادا، پتـەوکردن‌و یەکیەتیی نەتەوەیە، گەرەنتی تەواوییەت‌و فرەیـی هـەراوی کۆمەڵگـەو بەگشـتی کردنی ڕۆحییەی تاك، ناسێنەری "شوناسی کولتووری"یشە:

"شوناسی کولتـووری، نـاوکی ژیـانی کەسـایەتیی تاکەکەسـی‌و کۆمەڵایەتییـە. شوناسـی کولتـووری بنەواشـەیەکی گرینگـە کـە بڕیارەکـان، هەڵسـوکەوتەکان‌و کردەوەگـەلێکی "ڕەسـەنتـر" ناسـێنراون کـە لـەوێوە ئیلـهام وەردەگـرن". (بڕیارنامەی یۆنسکۆ ۱۹۸۲).

لـە "کـوردیزم"دا، کولتـوور، بـە واتـای "ڕۆحـی نەتـەوەیی"یـە کـە گرێـدراوی ئەوینەیە.

***

"کــوردیزم" بــەم ئاکامــەی کــە هــەر پرەنســیپێکی گەیشــتوو بــە هــەڵاواردن، بــێ بنــەماو خۆســەرانەیە، دادپــەروەری سەرچــاوە لــە یاســایەکی نەتەوەیی لە بەرانبەر سەرەڕۆیی‌و نادادپەروەریدا، دادەنێ.

"کوردیزم" لەو باوەڕەدایە کە چ لە قوتابخانەی "مافە سروشـتییەکان(حقـووق طبیعـی)"، چ لــە قوتابخانــەی مافــە مێژووییــەکان(حقـووق تـاریخ)" و چ لــە قوتابخانەی "مافە بەرهـەمهاتووەکـان(حقـووق اکتسـابی)"دا ، هـەموو خـەڵك، مرۆڤەکان لە مافـو چارەنووسدا، یەکسانن. لەم روویـەوە، رەسـەنایەتی کـوردی جێگـری هــەر چەشــنە تایبەتمەندییــەك بــە نێــو "تایبەتمەندییــە دیارەکــان"، جیاکردنەوەی جیادانەری کۆمەڵێك لە کۆمەڵێکی دیکەیە.

لە "کوردیزم"دا، یاسای بنەڕەتی کۆمەڵە یاسایەکە کە بە سەرنجدان بە خەڵك، دابو نەریت، ئـایین، رەوشـی جوغرافیـایی، پێوەندییـە سیاسـییەکان، سـامانو تایبەتمەندییە چـاكو خراپـەکانی نەتـەوەی کـورد، شـیاوی ئـەو نەتەوەیـە. لـەم روانگەوە:

"یاسا بـە مانـای راسـتەقینەو هـەراویی، کۆمـەڵێك نیـە کـە لـە ئاسمانـەوە بـۆ نەتــەوە هاتبێتــە خــوارەوە، بــەڵکوو دەبــێ بــە کۆمــەڵێك پێوەنــدیی چــڕوپڕو ئاوێتەبوو بزانین کە پێك دێن، پێدەگەن، گۆڕانیـان بەسـەرداد‌ێو لـە بـەرەکتیان تاکەکانی کۆمەڵگایەك لە پەنای یەکدیدا، دادەنرێن. یاسا بە گشتی شتێکە کە بە کۆمــەڵێك نێــوەرۆکی تایبــەتو یەکلایەنــە دەبەخشــێو دەبێتــە هــۆی ئــەوە کــە کۆمەڵێك لە کۆمەڵانی دیکە جیا بکاتەوە". (مۆنتیسکیۆ ١٧٧٥ ـ ١٦٨٩)

***

لــە روانگــەی "کــوردیزم"ەوە، نیشــتمانپەروەری بــەو واتایەیــە کــە شــارۆڤەند، لــەم راســتییە ئاگــادرا دەکاتــەوە کــە پێداویســتییەکان هــەمان پێداویستییە گشتییەکانەو ئیدی ئەوەی کە خۆی لەگەڵ دەوڵەتدا وەك پارێزەری مەزنی ئەم پێداویستییانە وەکو یەك هەست پێبکا:

"رۆح لە کاتێکدا چالاکە کە بەو شێوەیە خۆی دەناسێو دەوڵەت بە وێنەی رۆحی نەتەوەیی هەردووکیان هەمان یاسایە کە لەسەر هەموو پێوەندییە دەروونییەکانی دەوڵەتو هەروەها لە هەمان کاتدا لەسەر هەڵسوکەوتو ئاگایی شارۆڤەندانی رەوانو بێگەرد دەبێ. لە ئاکامدا، یاسای بنەڕەتی هەر نەتەوەیەك بە گشتی لەسەر بنەمای چۆنیەتیو پەرەسەندنی خودئاگایی هەمان نەتەوەیە". (هێگێل ١٨٣١ ـ ١٧٧٠)

"کوردیزم" بۆ دۆزینەوەی سەرچاوە پێویستییەکانی نۆژەنکردنەوەی ژیانی خۆیی لە ناخی خۆیدا، لە رێگەی پاراستنی سیستمی بایەخە دەرهەستە بنەماڵەییەکانو پاراستنی بایەخی بنەماڵەیی جڤاکی، دەستڕاگرتن بەسەر خەونە ئاڵۆزەکان، ئاستەنگی بەرژەوەندییە تاکەکەسییەکانو هزرڤەندکردنی، خەونەکانی "بوون"دا سەربار دەنێ.

"کوردیزم" بە دوورەپەرێزی کردنی "نەتەوە" لە رێگەی هەڵخلیسکان بۆ داوی "ئاڵۆزی"و "لادان"ی رەوشتیدا، لەگەڵ بایەخدانەری بۆ بایەخگەلی سەقامگرتوو و هەوڵ بۆ رۆنانی نەتەوەی کورد لەسەر هێڵی "بایەخێکی تاك"، دەبێتە پاڵنەرێك تا لە کۆتوبەندی ئەو بایەخانەی کە بەناوی ئەوانەوە دەستەمۆ کراوە، رزگاریی بێ. ئەو، هەروەها بە ئاراستەکردنی ئیرادەی تاکەکانو پاراستنی کۆمەڵ لە چییەتی دڵدا، لەگەڵ دۆزینەوەی (بازیافت) تایبەتمەندییە کۆمەڵایەتییەکانی نەتەوەو قەناعەت پێهێنانی تاکەکان بە گونجاندنی شوناسی

گشتی، کۆمەڵگا بە سەرچاوەی خۆیو پێکەوە پێوەندیان دەدا.

"کوردیزم" شادیو سۆزی "شوناسی گشتی هاوبەش"و مەزنانەترین هزر بۆ راکێشرانی نەتەوەی کورد لەسەر هێڵی ژیاری(تمدن) مرۆڤایەتی لە چوارچێوەی "شوناسی سەربەخۆ"دایە.

***

سلولی نیشانەی(سلول هدف) "کوردیزم"، جوغرافیای نیشتمانێکە کە کوردی تێدا نیشتەجێن. گرووپێك کە هەست دەکەن سەر بە کۆمەڵێکن، بێجگە لە سنووره جوغرافیاییەکان، لە رێگەی یاساگەلێك کە لە لایەن خۆیانەوە هاتۆتە ئاراوە، گرێ دەدرێن. ئاکامی ئەم گرێدانەی تاکەکان لە چوارچێوەی یاسادا، قبولکردنو ئەندامەتی لە کۆمەڵێك وەك شارۆڤەندییە. لە راستیدا، دۆخی کۆمەڵایەتی کە لە لایەن یاساوە پێك دێن، شوناسی تاك وەك "شارۆڤەندێك" لەو کۆمەڵەدا بە فەرمی دەناسێ، دۆخێك کە وەك ماڵی تەواوی شارۆڤەندەکان ناسراوەو تایبەتمەندییە زەقەکانی، هاوتای(همسان) کولتوورییە. ئەمە بەو واتایەیە کە توخمگەلی "هاوتای کولتووری"، "ئاپۆرای گرووپێك لە خەڵك"و "یاسا"، ئەم گرێدانە پێك دێنێ کە ئاپۆرای گرووپێك لە خەڵکێ بە کولتوورێکی هاوتاوە، پێویستی بە "هاوگرییان بە یەکدی"یەوەیە کە لە چوارچێوەی "یەکەیەکی سیاسی تاکڕەو"دا کۆدەبنەوەو کۆبوونەوەیان لەسەر بنەمای ئەسڵی "رەزامەند"ییە. لەم حاڵەتەدا دەتوانین بڵێین کە ئەندامێکی نەتەوە، سەر بە دەوڵەتێکەو کەسێك، دەرفەتی هەیە بە هەڵبژاردنی نەتەوەیەك کە حەز بە قبولکردنی ئەندامەتی تێدا هەیە، لە ئەندامەتی یاسایی خۆیی لەو کۆمەڵەدا پێگەی خۆیان بەدەست بهێنن.

لەوەیڕا کە هەستی مەزنخوازی سەرتاپای جیهانی تەنیەوە، لە رۆژگاری شەڕو خوێنڕێژییەکان کە بەشێکی گەورەیان لە مێژوودا پێك هێناوە، رەزامەندی تاکەکان بۆ پێکهێنانو مانەوەی کۆمەڵگاکان، کەمتر لەبەرچاو گیراوە. لەم روویەوە زۆر کەس، هێزە توندوتیژەکان لەگەڵ "رەزامەندی خەڵکی" بە هەڵە گرتووەو وەها دەنوێنن کە هێژمونیو داگیرکردن یەکێك لە رێگاکانی پێکهێنانی دەوڵەتە. بەڵام دەبێ بزانین کە پێکهێنانی دەوڵەت لە رێگەی هێژونیو داگیرکردنەوە لەگەڵ پێکهاتنی ئوسولییەکەیدا، بەڕادەی دارمانی دیوارێك لە بیناکردنی جیاوازی هەیە. لە راستیدا بۆ پێکێهنانی کۆمەڵێك لەسەر ئەم رەوتەوە، دەبێ کۆمەڵێکی دیکە کە پێشتر دامەزراوە بڕوخێنرێ، بەڵام بێ رەزامەندی خەڵکی، دەنا ناتوانی کۆمەڵگایەك پێكبێنی.

داگیرکەرێك کە خۆی لەگەڵ ئەوی دیکە دەخاتە رەوشی شەڕەوە، ستەمکارانە مافی لێەوت دەکاو هیچکات ناتوانێ لەم رێگەوە بۆ خۆی لەهەمبەر تاکی داسەپاودا، مافێك پێك بێنێو لەسەر ئەم کردەوەیەوە تەواوی ئەو کەسانەی کە لەوباوەڕەدان دزو جەردەکان بەسەر خەڵکێك دەتوانن زۆری خۆیان بنوێننو تاکەکانیش کە بە زۆرەملی بە پەیماننامەیەك ناچارکراون مافی دەسەڵاتدارەتیان نیە، هاودەنگن. ئاخۆ دزێك بێتەماڵەکەمو بە دانانی خنجێرێك لە سەرملم، ناچارم بکا بۆ واژۆی (امضای) بەڵگەیەك کە بەو هۆیەوە، تەواوی سامانو موڵکەکەمی پێبدرێ، دەبێ لەم رێگەوە مافو ناوێکی بۆ دادەنرێ؟ روونو ئاشکرایە کە وەها کەسێك دەتوانێ داگیرکەرێکی ستەمکار ناودێر بکەینو کە بەهۆی زۆرو تێغی خۆی، منی ناچار بە تەسلیمبوون کردووە. ئازارگەیاندنو جەنایەتکردن، کردەوەیەکی یەکسانن ئەگەر تاجدارێك (پاشایەك) یان کەسێکی ئاسایی بێ. ناوی کەسێکی هێرشبەر(مهاجم)و ژمارەی نۆکەرە پێشەنگەکانی لە

پاساوهێنانەوەی کردەوەکەی جیاوازیو شوێندانەری نیە جیا لەوەی کە تەوژمی کردەوەکەی بەزرتر دەکاتەوە. تەنیا جیاوازییان لەمەدایە کە دزانێ زلهێز، کەمدەسەڵاتان ئازار دەدەنو رامیان دەکەن، بەڵام خۆیان بە وەرگرتنی نیشانە سەرکەوتنەکان دەگەن چوونکە بەهێزترن لەوەی کە دەستی بێهێزی دادپەروەری بتوانێ چارەنووسی راستەقینەیان دیار بکا.

ئەم کردەوەیە راستە کە تاکی سەرەڕۆ بە هۆی زۆرەملێی خۆیو شمشێرێك کە لەسەر سینگی ژێردەستەکان داناوەو ناچاریان دەکا کە لە بەرانبەریاندا کڕنۆش بەرنو تەسلیمی حکومەتێك بن کە بە دڵخوازی خۆیان نیە. پرسیار لێرەدایە کە ئەو لەسەر بنەمای چ مافێك دەتوانێ کارێکی وەها بکا؟ ئەگەر بڵێین کە ژێردەستەکان بە رەزامەندی خۆیان تەسلیم دەبنو ئەم کردەوەشە بۆ داواکاری مافەکەیانە، کەوابوو دەبێ قبوڵ بکەین وەها کەسێك بۆ بەدەستهێنانی دەسەڵاتداریێتی خۆی، بەتایبەتی پێویستی بە رەزامەندبوونی تاکە ژێردەستەکان هەیە. بەڵام تێڕامان ئەوەیە کە ئاخۆ بەڵێنیگەلێك کە تاکی سەرەڕۆ بێهیچ مافێك، بە زۆرەملێ لە خەڵکی دەستێنن دەتوانێ وەك رەزامەندی خەڵکی بێتە ئەژمارو وەها بەڵێنیگەلێك تا چەند چارەنووس سازە. من لە وڵامدا دەڵێم وەها بەڵێنیگەلێ بە هیچ شێوەیەك چارەنووسازییان نابێ چوونکە ئەوەی کە بە زۆر لە من وەربگیرێ، من مافم هەیە کە لە کاتی پێویستدا لێی وەردەگرمەوەو ئەویش بەرپرسیارە کە شتی ئەستێندراو بداتەوە ... چوونکە یاسا سروشتییەکان لە رێگەی چوارچێوەکانی من بەکارهێناوە ناتوانێ لە رێگەی پێشێلکردنی چوارچێوەکان بۆ منو پێکهێنانی چارەدۆزی(چارەیابی) بێو یەکێ لە نموونەکانی پێشێلکردنی ئەم چوارچێوانە، زۆرەملێیانەیە. لەم روویەوە حکومەتی باڵادەست کە بە زۆر بەسەر ژێردەستەکان کە لە هەمبەریاندا خاوەنی

هیچ مافێك نیەو دادەسەپێ ... چارەدۆزییەك بۆیان ناهێنێتەبەر".
(جان لاك، ١٧٠٤ ـ ١٦٣٢).

بەم شێوەیە دەتوانین لەسەر ئەو باوەڕە پێداگرین کە:

هەرکات نەتەوەیەك بتوانێ بەندی دیلبوون لە مل دەربێنێو وەها دەکا، دروست لەگەڵ هەمان مافی ئازادی خۆی وەربگرێتەوە کە لەو ڕێگەوە، ئازادییەکەیان لێئەستاندبوو.. ئەگەر کردەوەکەیان لە سەرەتاوە خەڵکیان لە ئازادی خۆیان بێبەش کردووە ڕەواو پاساوهەڵگر بێ، کەوابوو کردەوەی کەسێکیش کە ئازادی خۆی وەردەگرێتەو پاساوهەڵگر دەبێ .. چوونکە وەك زۆرەملێ، هیچ چەشنە مافێك پێك ناهێنێ، لە کاتێکدا دەتخاتە ژێر ڕکێفی خۆیەوە هیچ هۆکارێك بوونی نیە... هەر نەتەوەیەك مافی هێرشبردن دژ بە سەرەڕۆیی هەیە. (ڕۆسۆ ١٧٧٨ ـ ١٧١٢)

لە پێناو گەیشتن بە ڕەوشی گەشەسەندن، کوردەکان دەبێ لە یەکیەتییەکدا بە وێنەی گرووپێك پێك بێننو کەسایەتییەکی سیاسی وەك هۆکاری یەکیەتیی لە دەوڵەت ـ نەتەوە پێناسە بکەن. لە نەبوونی دامەزراوە یان کەرەستەگەلێکی دیکە ڕەنگە ئەم فۆرماسیۆنە پێك بێنن کە، کوردەکان "شوناس" وەك هۆکاری جیاکەرەوە لەوی دیکە هەڵدەبژێرێ. شوناس لەم ڕوانگەوە، تایبەتمەندییەکانی "داینگەی زێد (زادبوم)"و "داینگەی کولتوور(زاد فرهنگ)" لە چوارچێوەیەکی دیاریکراو کە تایبەتمەندییە هاوبەشەکانی "کوردبوون" ی داهێناوە.

***

"کـوردیزم"، بزاوتێکـه بـۆ پێکهێنـانی "گرووپێکـی هاوتـا(گـروه همسـان)"یـه کـه پـێش لەمـه، جوغرافیایـەکی سیاسـی تایبـەتیان هەیـه. خـاڵی دەستپێکی "کوردیزم"، هەوڵی ئەم گرووپە یەکسانە بە شێوەی تاك یان کۆمەڵـه بۆ پێکهێنانی "دەوڵەت"و پەرەئەستاندنی وەك یەکەیەکی ئۆرگانیگ بـۆ تـەواوی بیاڤی "جوغرافیایی سیاسی" نیشتمانی کوردسـتانە. لـه "کـوردیزم"دا، تـەواوی توخمـه کۆمەڵایەتییـەکان لەگـەڵ پەرەسـەندنی دەوڵەتـدا، لـه پـەنای یەکـدی دادەنرێن. لە بزاوتە دژبەرەکاندا کە هۆکاری پەسیڤ کـردنو کـاولکردنی یەکـدی دەبن هـیچ دیـار نیـەو هـزری هاوئاهـەنگ، دەبێتـە هـۆی ئـەوە کـە سـەلیقەکان، سـەرگەرمییو چـالاکییە جۆراوجۆرەکـان لـە پـاڵ ناتەباییـە رواڵەتییـەکان، لـە نێوەرۆکـدا گەشـەو گەشەسـەندنی بەکۆمـەڵ دابـین دەکـاو لـە چوارچـێوەگەلی رێکخراوەییدا، دەبنە کردەوەی سیاسی:

"کارەکەمان قەربووکردنەوەو سازدانو هاوسـەنگی بەخشـینە. رێگـەمان هەیـە کـە بێنۆرمییـە جۆربـەجۆرەکانو بنەمادژبـەرەکان کـە لـە بـیرو کاروبارەکـانی خەڵکیدا هەیە، لە تەواویەتێکی یەکدەستدا یـەکگرتوو بکـەین. لـەم رەوتـەدا، نـە تەنیا بەچەشنێك بەختەوەری لە ئاسانایدایە، بـەڵکوو شـتێکی بـەرزترە لەوەیـە، واتـە بەچەشـنێك بەختـەوەری لـە چـڕوپڕبووندا، سـەرهەڵدەدا". (بـرك ١٧٩٧ ـ ١٧٢٧)

"کـــوردیزم"، رۆچـــوونە بـــۆ نێـــو (entry to)، بەشـــداریی لـــە (participation in)و ناساندنی لە رێگەی (Identification with)ە کە لـە کولتـوورێکی پیشـکەوتوویی فەزایـەکی بـەربڵاوی حەشـیمەتێ لـە رێگـەی یەکەیـەکی سیاسـی گـەمارۆ دراوە، پێناسـه دەکـرێ. گرێـدانی جڤـاکی

لــه"کــوردیزم"دا، زمــانی هاوبــەش، ئامــانجی هاوبــەش، یاســاو ڕاهێنانەکانـە. "کـوردیزم"، هـەروەها لەسـەر بنـەمای مێـژوویی نەتەوەیـەك وەك هۆکارێك "بیریاری"یەك کە وزەی ئەو لەگەڵ دەسەلاتی پشتئەستوور بـە مێـژوو، توخمگەلێك کە لـە پـەنای زۆربـەی هۆکارەکـانی دیکـەدا وەك: هۆکـاری نـەگۆڕی "کوردیزم" لە قەڵەم دەدرێن. مێژوو، بـەهاو ئوسـتوورەکان هێماگـەلێکن کـە لـە پەنای یەکدیدا "نەریتە نەتەوەیی(سنتهای ملی)"یەکان پێکدێنن.

***

"کــــوردیزم" پێویســــتییەکی ئیجبــــاری (زۆرەکــــی) (Compulcive necessity) بــۆ پێکهێنــانی کۆمەڵگایــەکی سیاســی دیــاریکراوە. هــەم پێکهێنـەرەو هـەمیش دەتوانـێ توخمـە بنەڕەتییـەکانی بزاوتـی کۆمـەڵگا بـەرەو ڕەوتی گەشەسەندنو پێگەیشتن بێ. ئەوەی لەم نێوەدا گرینگە، هەمیشە بـوونی نەتەوەخوازی کوردی لە ژیانی سیاسی کۆمەڵگاو باندۆری ڕاستەوخۆیی لـە سـەر ڕەوتی بزاوتی کۆمەڵگادایە. ئەم بوونی هەمیشەییەی باندۆری ڕاستەوخۆیە کە بە نــاوی "شوناســی نەتــەوەیی" دەناســرێ. شوناســی نەتــەوەیی، هەســتێکی دەروونناسـانەی (psychologic) ئاوەزمەنـد (عقلانـی) لـە چوارچـێوەیەکی "سیاسی"دایە. "کوردیزم" گەڕانەوەی پێداویستییە نێوخۆییـەکانو دیـاریکراوی کۆمەڵگایــەكو لــە ڕاســتیدا، وەلامدانــەوە بــەوە کــە پێویســتییەکی دەروونناسـانە(روان شـناختی)یـەو، لـەو نێـوەدا، شـوناس، هۆکـاری لـەدەوری یەکتری کۆکردنەوەی خەڵکی لە چوارچێوەی "کۆمەڵگا"یەکدایە.

"کـوردیزم"، گرینگییـەکی "بزاوتـی جـەماوەری (تحـرك تـودەایی) (Mass Movement)"، نەرمو نیان (لطیف) (Volatile)"چالاكو بەردەوام (پویا)

(dynamic)"ە کـە لـە کۆمـەڵگادا کەڵەکـەکراو و لـە حکومـەتدا دەردەکەوێ. پردی نێوان کۆمـەڵگا ـ حکومـەت لـە کەڵەکـەکردنو ڕەنگدانـەوەی "کوردیزم"یشدا، چینی بژاردە (نخبە)ی کۆمەڵگایە کـە هەڵسوکەوتو پێوەنـدی لـە هـەردو بیـاڤی نـاوبراودا دیـاری دەکـا. بـەڵام تایبەتمەندییـە بنەڕەتییـەکانی "کوردیزم" وەك بوونی ویستێکی سـەرەتایی کـە لـە پرۆسـەی بزاوتـی سروشـتی کۆمەڵگا بەرەو شارستانییەتو گەشەسەندن پێـك دێ. تەنانـەت دەتـوانین بڵـێین "کـوردیزم"، بـەرەنجامی ئـەزموونی سروشـتی پێگەیشـتنی هـزر لـە کۆمـەڵگای کوردستاندایە. لەم نێوەدا، شوناس وەك ژێرخانی وشـیاری نەتـەوەیش سـنووری سیاسـی چوارچـێوەیەکی بـە شـێوەیەکی سروشـتی نیشـانەدانەری دەکـا. بـەم شێوەیە دەتوانین بڵێین "کوردیزم"، تایبەتەمەندییەکی بنـەڕەتی نێـوان تـەواوی تاکەکان لە چوارچێوەیەکی گشتی دایە. هـەر ئـەم تایبەتمەندییـە، دەبێتـە هـۆی بیچـمگرتنی بیـاڤی کولتـووری سیاسـیو بیـاڤی پەڕاپـەڕی(محـیط) سیاسـی لـە قەلەمڕەوێکدا بووەو هەستی خاوەندارێتی دەداتـە ئەندامـەکانی ئـەو کۆمەڵـەوە. لــەم ڕوویــەوە، کــوردیزم بێجگــە لــە شــوێندانەریی دەروونــی، لــە ڕاپەڕینــە دەرەکییەکانیش لە فۆرمە کولتوورییە سیاسیـیـەکانو، قەلـەمڕەوێکی سیاسـیو حکومەتیو ... هتد دا، سەردەردێنێ.

***

بیروەریــی، بــەها، ئوســتورەو دامــەزراوەکان وەك فاکتــەرێکی جیاکــەرەوەی کۆمەڵگایـەك لەهەمبـەر کۆمەڵگایـەکی دیکـە کارکـەنو گـۆڕینی هـەرکامیان یـان گـۆڕینی شـرۆڤەی هـەرکامیان دەتوانـێ ببێتـە هـۆی گۆڕانکـاری لـە پێکهاتـەی کۆمەڵگادا.

له لایەکی دیکەوە هەر ئەم توخمگەلە دەتوانن رۆڵێکی بنەڕەتی لە بەرزکردنەوەی نەتەوەخوازی، ئامانجدانەری لە پرۆسەو خۆجێیکردنی(بومی کردن)دا، بگێڕێ. بەم شێوەیە، ئەم هۆکارە لە لایەن بژاردەکان لە کۆمەڵگادا بە شێوەیەکی دڵخواز (ایدەال) گەڵاڵە دەکرێ، لایەنی لۆژیکی لەخۆدەگرێ و شێوازێکی ئۆرگانیکی دەداتە چەمکی "نەتەوە" تا پرۆسەی دەستڕاگەیشتن بە چەمکی "نەتەوە" لە خێراترین کاتدا سامان بدا. "ئەتنیك " لە کوردیزمدا رەوتێکی خۆتێگەیشتن(Self relization)ییە.

***

مێژوو لە کوردیزمدا رۆڵێکی کاریگەر دەگێڕێ. کەوابوو دەبێ لە ڕێگەی میتۆدێکی راڤەیی و بە هۆی رەوگەیەکی تایبەتی دوبارەخوڵقێنەوە، چوونکە مێژوو، رووکەش و تاقە یادگە(حافظە)یە کە خەڵك لە نەتەوەیەکەدا دەبێ بۆ ئاگاییەکی تاك بگۆڕدرێ. کەوابوو، مێژوو توخمێکی گرینگی لە "کوردیزم"و ئامرازێکی کاریگەر بۆ لایەنگرانییەتی. مێژوو لە "کوردیزم"دا، شوێنێك بۆ دۆزینەوەی میراتی دێرینەکان و کەرەستەیەك بۆ هەڵسەنگاندنی نەتەوەو کولتوورەکانە.

مێژوو بۆ ئەندامەکانی نەتەوە، کەرەستەیەك پێناسە دەکا کە لەو ڕێگەیەوە، "یەکە یادگە(حافظە واحد)"یەك بۆ نەتەوە پێناسە دەکا. یەکە یادگە یان یادگەی مێژوویی، رۆڵێکی گرینگی لە پێکهاتنی پێناسەی "شوناسی نەتەوەیی"دا دەگێڕێ و هۆکاری گرینگی لە گرێدانی کولتوور بە رابردووەوەیە. ئەگەر یادگەی مێژوویی نەبێ، شوناسێك بوونی نەبوو (و نیە)و ئەگەر شوناسێك

بوونی نەبێ نەتەوەش بوونی نابێ. یادگەی مێژوویی(حافظه تـاریخی)، لەگەڵ پێناسەی "شوناس"، "کۆمەڵ"و "نەتەوە" بـۆ کۆمەڵگـە، پێویسـتییەکی حاشـاهەڵنـەگرە کـە بانـدۆری لەسـەر تـەواوی بیاڤـەکان وەك بەرزکردنەوەیـەکی پێویست لە نەتەوەخوازیدا، چاوپۆشی لـێناکرێ.

یادگەی مێژوویی، "شوناس" ئاراستە دەکاو بە نۆبەی خۆیشیەوە، وێنەسـازی لــە نەتــەوە ســامان دەداو بــەردەوامی ئــەم رەوشــە، بــە پێکهێنــانی یەکــە سیاسییەکانو لە ئاکامدا بە نەتـەوە ـ دەوڵەتـەکان دەگـا. یادگـەی مێـژوویی بـە ئاراستەکردنی شوناس، مێژوو بەرەو "ئێستا" دەگوێزێتەوە. ئەم مێژووە هاوردە بۆ ئێسـتا، "مێـژووی ئـەرێنی(تـاریخ مثبـت)" یـان مێژوویـەکی هەڵبـژاردەیی لـە رابـردووە کـە دەگاتـە پێکهێنـانی دەوڵـەتو پێکهێنـەرەکانی ئـەم پێکهاتەیـە، "بژاردە (نخبە)"کانو "جەماوەرەکان" دەبن.

"کوردیزم"، رابردوو گرێ دەداتە بان سنوورییەوەو، زەمەن دێنێتە "ئێسـتا"و ئێسـتاش گـرێ دەداتـە داهـاتووەوە. "کـوردیزم" بـە واتـای گـۆڕانی روپـەڕێکی زەمــەنێك لــە "رابــردوو" بــۆ "ئێســتا"و لــە "ئێســتا"وە بــۆ "داهــاتوویی (Futurity)"یە. نەتەوە بە هەرمانبوونی بەکۆمەڵو مێژووش بەخاڵی ناوەندیی ئەم هەتاهەتایی بوونە، دەزانێ.

لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، مێژوو، یادگەی بەکۆمەڵو سروشتی کۆمەڵگایە کە وەك وزەی بزاوتی ئەو کۆمەڵگەیە کار دەکا.

لـەم نێـوەدا، ئەگەرچـی "شـوناس"، خـۆی دەردەخـا، بـەڵام ئـەم "یادگـە مێژووییە" کە بە هۆی دەروونناسییەوە، یەکانگیر دەکا. یادگەی مێـژوویی کـە بــەم شــێوەیە، شــوناس دەرەخســێنێ، ئامرازێــك بــۆ یەکپارچــەیی هــەر کۆمەڵگایەکەو، یەکپارچـەیی کۆمـەڵگاش پێویسـتی بـە رابردوویـەکی هاوبـەش

هەیە. یادگەی مێژوویی توخمێکی "بەرهەست (سوبژکتیڤ)" لە پێناسەی چەمکی نەتەوەیشدایە.

***

کەڵکوەرگرتن لە زمانی زگماکی وەك زمانی فەرمی، قۆناخێکی گرینگی یەکیەتیی هێنەر بوونە:

"نەتەوەکان رۆحێکی هاوبەش و یەکیەتیەکیی رەوشتییان هەیە، وەها پێکیان دێنێ کە بوونیان هەبێ و ئەم یەکیەتییە بە تایبەت لە زماندا دەردەکەوێ. "دۆمێستر"

زمانی زگماکی وەك زمانی فەرمی، بە واتای شارۆڤەندی و ئەندامبوون لە چوارچێوەی نەتەوەیەکدایە. رۆنانی زمانی زگماکی و زمانی فەرمی لەسەر یەکدی بە واتای "بیرکردنەوەی کوردیزم" دەبێ. ئەمەش کە بە واتای هەوڵ بۆ یەکپارچەکردن و گەڵاڵەکردنی یەکیەتیی نەتەوەییە. پەرەپێدانی زمانی فەرمی و سەقامگیرکردنی، بە واتای هەوڵدان بۆ بە سیاسی کردنی جەماوەرە. زمانی فەرمی لە جیهانی ئەورۆکەدا، ئاوێنەی بالانوێنی نەتەوەخوازی ولاتانە و بە واتایەکی دیکە دەوڵەت ـ نەتەوەکانی جیهان، نە بە هۆی پلەی گەشەسەندنی ئابووری ـ کۆمەلایەتی و سیاسی، بەڵکوو بە هۆی "زمانی فەرمی"و "مافی دیاریکردنی چارەنووسی نەتەوەیی" وەك ناسنامە لە رێکخراوە و دامەزراوە نێونەتەوەییەکاندا دەناسرێن.

***

"مافی دیاریکردنی چارەنووسی نەتەوەیی" لە "کوردیزم"دا، وەك بنەمایەك پێناسەدەکرێ کە هەرکات "مافی دیاریکردنی چارەنووسی نەتەوەیی" وەك

فورمولێـك قبـوڵ بكـەین، ئـەوكات رێگـەی بـزاوت بـەرەو نەتـەوە دەستەبەرو بۆشایی بەشداریی تیۆرییەكی روون لە "كوردیزم"دا، پڕ دەبێتەوە.

نەتەوەكانی جیهان لەگەڵ مـەزن نرخانـدی بەشـێكی سیاسـی بـە شوناسـەوە، دەوڵـەت ـ نەتـەوەكان خۆیـان دادەمـەزرێننو داواكـاری خۆیـان بـۆ "مـافی دیاریكردنی چارەنووس"یان دەكەنە شوناسـێكی نێونەتـەوەیی. "كـوردیزم"یـش "مـافی دیـاریكردنی چـارەنووس" وەك كولتـوورێكی سـەروەر، لـە چوارچـێوەی سنووره نیشتمانییەكانی خۆیدا لە ریزی كارەكانیدا دانـاوەو لـەو باوەڕەدایـە كـە رادەی چڕوپڕی گۆڕانكارییەكان لەسەر كۆمەڵگاوە، پێگەی ئەو كۆمەڵگایە دیاری دەكات. لەم نێوەدا پێوەنـدیی كولتـوورو سیاسـەت، دەبێتـە هـۆی بـەهێزكردنی چـڕوپڕبوونی پێگـەی كۆمـەڵگا. خـاڵی پێكـدادانی كولتـوورو سیاسـەت لـە "كـوردیزم"دا، "مـافی دیـاریكردنی چـارەنووس"ە كـە بـەرەنجامی تێكچـڕژاویی گۆڕانكارییەكان لە كۆمەڵگایەكدا كە بە ئامانجی نەتەوەخوازی لە ئەژماردێت.

بەڵام "مافی دیاریکردنی چارەنووس" چیە؟

ئـەوەی کـە لـە ئـەدەبیاتی سیاسـی وەك "مـافی دیـاریکردنی چـارەنووس" ناسـراوە، مـافی بەشـداری لـە رەوتـی خـەڵکباوەڕی حکومـەتو بانـدۆڕی لەسـەر داهاتووی سیاسی، کولتووریو کۆمەڵایەتی کۆمەڵگایـەکی دیاریکراودایـە. "مـافی دیاریکردنی چارەنووس" بۆ تـەواوی مرۆڤـەکان، مـافی گەشەسـەندنی ئـابووری، کۆمەڵایەتی، کولتووریو سیاسیـیە.

"مافی دیاریکردنی چارەنووس"، هەروەها لەگەڵ چەمکی دادپەروەری لە مافە نێونەتـەوەییـیەکاندا هاوواتایـە: "هەڵبـژاردنی ئازادانـەی شـێوەی ژیـان لەسـەر بنەمای رەزامەندی تاك یان کۆمەڵگایەکی دیاریکراودا".

"مـافی دیـاریکردنی چـارەنووس"، ئەسـڵێکی بنـەڕەتی نێونەتـەوەییـەو لـە جاڕنامـەی مافـەکانی مرۆڤیشـدا هـاتووەو وەك مـافێکی مـەدەنی لـە بیاڤـە جۆراجۆرەکانی زانستی مرۆڤایەتیدا بەفەرمی ناسراوە.

تیۆری "مافی دیاریکردنی چارەنووس"

ئـــەم تیۆرییـــە، تیۆرییـــەکی گشـــتگیری نموونـــەی بەرزکردنـــەوەی مرۆیـــیو کەسایەتییە کە لە بەستێنی کۆمەڵگاوە، دەردەکەوێ. چڕبوونەوەی ئەم تیۆرییە لەسەر پلەکانی هەڵسوکەوتی مرۆیی بریتییە لە کردەکارو دژکردەوە بـۆ گەیشـتن بـە رادەی دەرفـەتی هەڵبژاردنـەکان. بـەڵام "مـافی دیـاریکردنی چـارەنووس" سەرەتا لەسەر بنەمای ئـەم گریمانەیـەدا پێـداگرە کـە، مـرۆڤ وەك بوونـەوەرێکی چـالاك بـە بـەریانی گەشـەکردنو دەروونناسـانەو بـەریان بـۆ زەقبوونـەوەی لـە

کۆمـەڵگادا دەناسـێنێ، کـە تـەواوی تایبەتمەندییـە کۆمەڵایەتییـەکانی لەگەڵ هەستی خۆی (self) دەگونجێنێ. ئەم مرۆڤە سروشتییانە، ئەگەرچی بـە شێوەی خودکار کار ناکەنو چوارچێوەی کۆمەڵ لـە سـەر هـەڵسوکـەوتیان وەك کردەکارو دژکردەوە کاریگەری دادەنێ، بەڵام تایبەتمەنـدی دەروونناسـانە، وەك گرینگترین هۆکاری بزاوتـی ئـەوان دێتـە ئـەژمار. لـە تیـۆری "مـافی دیـاریکردنی چارەنووس"داو لە روانگەی دەروونناسی جڤاکی‌یەوە، مرۆڤ بە هەڵکەوتنی نێـوان دوو سـنووری "بـوونی چـالاکانەی تـاك"و "باندۆرهـەڵگری چـالاکی جڤاکی(تأپیرپـذیری فعال اجتماعی)"، هەڵسوکـەوتو روانگـەو هزرەکـانی خـۆی رێـك دەخـاو رەوتـی روو لـە گەشـەی خـۆی درێـژەدەدا. "مـافی دیـاریکردنی چارەنووس" وەك پێداویستییەکی دەروونی، سـەربەخۆ لـە رەگـەز، گرووپ یـان کولتـوورەو تـەنیا لـە چوارچێوەیەکی تایبـەتی هۆکـارە ئەتنیکییەکانـدا، شـوێن هەڵدەگرن. تیـۆری "مـافی دیـاریکردنی چـارەنووس" لـە روانگـەی دەروونناسـی کۆمەڵایەتییەوە، بە واتای پێویستییەکی پێگەو ناسێنەری سـاخڵەمەیی(سـلامت) دەروونی لـە مرۆڤـەو رەچاونەکردنی وەك خەسـارێکی دەروونـی ناسـراوەو وەك نەخۆشـی هـەڵسوکـەوتی لـە مرۆڤـدا پێناسـە دەکـرێ. ئـەم تیۆرییـە، شـرۆڤەی هەڵچوونە مرۆییەکان بە لەبەرچاوگرتنی پێداویستییە دەروونییـەکان بـۆ گەیشـتن بـە سـەربەخۆیی کەسـایەتییە. دەروونناسـی کۆمەڵایـەتی "مـافی دیـاریکردنی چـارەنووس" پێـی وایـە هـەڵسوکەوتـە مرۆییـەکان، سەرچـاوە لـە رەگـی دەروونناسـانە کـە لـەدووی گەیشـتن بـە ئامـانج یـان ئامانجگـەلێکن. تیۆرییـە هەڵچـوونەکان، لـەم هـەڵسوکەوتگەلێکـە کـە وەك "بایەخـە دەروونناسـانەکانی ئامانجدۆز(ارزشهای دروونشناختی هدفیاب)" ناودێر دەکرێ. لـە تیـۆری "مـافی دیـاریکردنی چـارەنووس"دا، گرینگـی بـەم خاڵـە دەردەکـەوێ کـە مـرۆڤ لەگـەڵ

تـــەوەری کردنـــی ســـەربەخۆیی کەســـایەتی سەرچـــاوەگرتوو لـــە تایبەتمەندییە دەروونییەکانی تاك لە حاڵەتی هاوسەنگیدا چۆن لە نێوان ئامانجە جۆراجۆرەکاندا، بەردەوام سەرنجی خۆی لە پێوەندیدار بە ئامانجێکەوەیە کە لـە رووی چـۆنایەتییەوە، سـەربەخۆیی ئـەو دابیندەکـەن‌و دەپـارێزن. روانگـەی ئـەم مژارە لەسـەر بنـەمای پێداویسـتییەکی دەروونییـە. لەگـەڵ ئـەم وەسـفکردنانەدا "مافی دیاریکردنی چارەنووس"، گەشەسەندووترین ئاسـتەکانی دەروونناسـانەی مرۆڤ لە ئاراستەکردن بەرەو "سەربەخۆیی تاك"دا دەبێ.

نێواخنی پێداویستییەکان لە مافی دیاریکردنی چارەنووسدا

نێواخنی پێداویستییەکان لە مـافی دیـاریکردنی چـارەنووس لەگـەڵ تێڕوانینـی دەروونناسانەدا، زەقبوونـەوەی پێداویسـتییەکان بـە ئامـانجی گەشەئەسـتاندن‌و جیـــابوون‌و هەرمانبوونـــە کـــە لـــە فـــازی جڤـــاکی خۆیـــدا، ســـێ ئامـــانجی "پـــەیڕەوبوون(اهلیـــت)"، "پێوەنـــدیی(ارتبـــاط)"و "ســـەربەخۆیی(اســـتقلال)" رەنگدەداتەوە. لەم روویەوە "گەشەسەندن"، "جیاوازی"و "هەرمانبوون" کە لە ئاسـتێکی چـۆنایەتی‌دا، ئاکـامی ئاخێزگـەی ویسـت‌و مەبەسـتەکەی لـە تیـۆریی پێداویستییە سەرەتاییەکانەوە (پێداویستییەکانی هۆکـاری بـەردەوامبوونی ژیـان لـە چوارچـێوەی سروشـتی‌دا) دێنـە ئـەژمار، کـە بزاوتێکـی ئەسـتوونی بـەرەو پەیڕەوبوون، پێوەندیی‌و سەربەخۆیی لـە تیـۆریی پێداویسـتییە دووهەمییەکانـدا (پێداویســـتییە تـــەواوکراوەکان لـــە رێگـــەی هێـــزی ئاوەزمەندانـــەوە)، پێگـــە بەهێزەکانی تاك بۆ رۆچوونە نێو گرووپـی کۆمەڵایـەتی، ئامـادەی چـالاکی کـردن

دەبن. بنەمایی‌ترین ئاکامی پێویستی دووهەم "سەربەخۆیی"یە، هۆکاری بەریان بەرەو "مافی دیاریکردنی چارەنووس" لە مرۆڤێکی سروشتی دایە.

مافی دیاریکردنی چارەنووس وەك واتایەکی سیاسی‌و حقووقی

"مافی دیاریکردنی چارەنووس"، وەك واتایەکی بنەمایی لە جاڕنامەی گەردونی مافەکانی مرۆڤدا، هاتووەو وەك نموونەیەك لە پێناو دەستڕاگەیشتنی جۆری مرۆڤ بە "ئازادی"و "ئاشتی" ناسێنراوە. سەبارەت بەمەش، بانگەشەی داکۆکیکردن لە مافەکانی مرۆڤ لە سەرەتاوە بەفەرمی ناسینی "مافی دیاریکردنی چارەنووس"ییان، واتا پەیدا دەکات. " مافی دیاریکردنی چارەنووس" زایەڵە(بازتاب)ی گرینگی کۆمەڵگە، گرووپ، ئەتنیك‌و نەتەوەکانی کۆمەڵگەی جیهانی‌و پێداگرتن لە سەر یەکسانبوونیان بە هۆیی مرۆڤبوونیانەوەیە.

هەروەها بە پاڵپشتبوون بە پاراستنی کولتووری کۆمەڵگە، گرووپ، ئەتنیك‌و نەتەوە کە ئازادییەکان بۆ هەڵبژادنی سیاسی‌و کولتووری، دەستەبەر دەکات‌و نە گەرەنتیدانی. "مافی دیاریکردنی چارەنووس" هەروەك جیاوازی نەژادی، نەتەوەیی‌و ئەتنیکی گرووپە مرۆییەکان بۆ بەفەرمی ناسین‌و داوا لە حکومەتەکان دەکات تا بە فەرمی ناسینی ئەم مافە، لایەنگری خۆی لە رەوشێکی سیاسی، جڤاکی، ئابووری‌و کولتووری خۆیدا ئازاد کردووەو لەگەڵ هیچ بەربەستێکدا بەرەوڕو نەکات.

"مافی دیاریکردنی چارەنووس" لەسەر ئەم خاڵە پێداگرە کە هیچ مرۆڤێك بەهەر هۆو بیانوویەکەوە مافی خۆ زاڵکردنی بەسەر ئەوەی دیکەی نییە.

هەروەها خەباتی گرووپە نەژادیو ئەتنیکی یان نەتەوەییەکان لەکاتی بەرەوڕووبوونەوە لەگەڵ هەر چەشنە باڵادەستی بە فەرمی ناسراوداو ئازادی هەڵبژاردنی "نیشتمان"، "دەسەلات"و "شارۆڤەندبوون"، بە راستییەکانی "مافی دیاریکردنی چارەنووس" دەزانێ. "مافی دیاریکردنی چارەنووس" هەروەها بە تەواوی شێوازەکانی کۆلۆنیالیزم بە هۆی چییەتی دەسەلاتی سیاسی، ئابووریو کولتووری گرووپێکی "باڵادەست" بەسەر گرووپی "بندەست"دا بە تەواوەتی رەت دەکاتەوە. لەم روویەوە چەمکی "مافی دیاریکردنی چارەنووس" لە پێوەندی لەگەڵ داگیرکردنو بە واتای "پێویستی سڕینەوەی کۆلۆنیالیزملێدراوی (لزوم استعمارزدایی)"دایە.

پۆلینبەندییەکانی مافی دیاریکردنی چارەنووس

"مافی دیاریکردنی چارەنووس" بە "مافی دیاریکردنی چارەنووسی دەرەکی"و "مافی دیاریکردنی چارەنووسی نێوخۆیی" پۆلین دەکرێ. "مافی دیاریکردنی چارەنووسی دەرەکی" لە کاتی سەرهەڵدانی رەوشێکی کۆلۆنیالیدا دێتە ئاراوە کە تێدا، نیشتمانێك یان گرووپێکی نەتەوەیی راستەوخۆ لە ژێرباندۆری هەوڵ بۆ دابەشکردن، فرەخوازیی یان گۆڕانی شوناس لە لایەن باڵادەستەوەیە. لەم حاڵەتەدا، "مافی دیاریکردنی چارەنووسی دەرەکی" بە پێداگری لەسەر سەربەخۆیی گرووپی بندەستدایە، تەواوی کەرەستە شیاوەکان بۆ بەربەرەکانێ لەگەڵ باڵادەستدا کە لەپێناو بەدەستهێنانەوەی سەربەخۆییو بەرگری لە بەرانبەر دابەشکردن، پاوانخوازیو هەوڵ بۆ گۆڕینی شوناسدا، بەڕەوا دەزانێ.

"مافی دیاریکردنی چارەنووسی نێوخۆی"یش کاتێك سەرهەڵدەدا کە حکومەتێك بە کەڵکوەرگرتن لە کەرەستەی دەسەڵات، هەوڵ دەدا گرووپە بندەستەکانی دەسەڵاتدارێتی خۆی بە شێوازێکی تایبەت، پێناسەو نێوەرۆکی راستەقینەیان جیا بکاتەوە. گرینگترین گرووپە مەبەستەکان لەم حاڵەتەدا، رەگەز، رەنگە گرووپی ئیتنیکی یان گرووپی نەتەوەیی نیشتەجێ لە وڵاتێکدا، لە روانگەی تایبەتمەندییەکانی سەرەوە، لە چینی باڵادەستی ئەو وڵاتە جیادەکاتەوە، لەم حاڵەتەشدا "مافی دیاریکردنی چارەنووسی نێوخۆی"، فاکتەرگەلێکی وەك "خودموختاری"، "رێککەڤتن (ائتلاف)"و "سەربەخۆی" بۆ هەرکام لە گرووپە ئامانجدارەکان لە رێگەی هەوڵێکی ناڕەوای چینی باڵادەستەوە، بەڕەوا دەزانێ.

"مافی دیاریکردنی چارەنووسی نێوخۆی" لە بەروڕوبوونەوە لەگەڵ هەڵاواردنگەلێکدا وەك: هەڵاواردنی فێرکردن، هەڵاواردنی ئایینی، هەڵاواردنی کولتووری‌و هەڵاواردنی ئابووری، سەرەتا مەرجەکانی وەلانانی هەڵاواردن دێنێتە ئاراوەو پاش قبوڵنەکردنیان لە لایەن هەڵاوێر (تبعیض‌کننده) و هەڵاواردە (تبعیض‌شونده)، رێگەی بۆ هەڵبژاردنی ئازاد دەدا. "مافی دیاریکردنی چارەنووس"، مافێکی سروشتی، رەوتێکی درێژخایەن‌و دەرفەتێکی هەمیشەیی مرۆڤەکان بۆ هەڵبژرادنی چەشنێك حکومەت‌و سیستمی کۆمەڵایەتی‌و گۆڕانی هەرکامیان لە کاتی پێویستدایە.

مافی دیاریکردنی چارەنووس لە بیاڤی "خەڵك"دا

" مافی دیاریکردنی چارەنووس" بە گشتی، لەمەڕ خەڵکییەوە واتا پەیدا دەکات کە بەهەر هۆیەکەوە، لە رەوشی هەنووکەیی خۆی رەزامەندو لە گەیشتن بە رەوشێکی دڵخواز، خوازیاری "مافی دیاریکردنی چارەنووس"ن. بەڵام بە شێوەیەکی تایبەت، خەڵك رەنگە بە کۆمەڵە کەسێك بە مێژوویەکی هاوبەش، رەگەزێکی هاوبەش، شوناسی ئەتنیکی هاوبەش، شوناسی کولتووری هاوبەش، شوناسی زمانی هاوبەش، شوناسی ئایینی هاوبەش، شوناسی ئیدئۆلۆژیکی هاوبەش یان نموونەی ژیانی ئابوورییەکی هاوبەش دەگوترێ. گرینگترین هۆکار لەم نێوەدا، کە رەنگە بتوانێ گلێرکەرەوەی تەواوی هۆکارەکانی سەرەوە لە "مافی دیاریکردنی چارەنووس"دابێ، چەمکی "نەتەوە"یە کە لەگەڵ تێکڕایی مێژووی هاوبەش، خاکی هاوبەش، زمانی هاوبەشو ئامانجی هاوبەش نێوان کۆمەڵێك لە مرۆڤەکاندایە، بیاڤی خەڵکی بە شێوەیەك تا ڕادەیەك تەواو جیای کردۆتەوەو بارودۆخی بۆ بەکارهێنانی "مافی دیاریکردنی چارەنووس" ڕێك دەخا، بەم هۆیەوەیە کە دەگوترێ گشتیترین بیاڤی خەڵکی بە شێوەیەکی تایبەتی، دەتوانێ واتایەك بە ناو "نەتەوە" بێ. لەم روویەوە بەو ئاکامە دەگەین کە چەمکگەلێکی وەك دەوڵەت، وڵات، دەسەڵاتداریەتی، هێزی کەمتریان بۆ شرۆڤەی "مافی دیاریکردنی چارەنووس" لە بەرانبەر چەمکی نەتەوەدا هەیە.

مافی دیاریکردنی چارەنووس لە بیاڤی "نیشتمان"دا

له بیاڤی نیشتمانی‌دا، " مافی دیاریکردنی چاره‌نووس"، نیشتمانێك به فه‌رمی ده‌ناسێ که تایبه‌تمه‌ندییه‌کانی، زیاتر له سنووره سیاسییه نێونه‌ته‌وه‌یی‌یه‌کاندا پێناسه بووبێ.

سه‌ربه‌خۆیی حقووقی ئه‌م مژاره، کارتێکه‌ری هێزه کۆلۆنیالیسته‌کان یان ناهاوکێشه نێونه‌ته‌وه‌ییه‌کان به سه‌ر چۆنایه‌تی ره‌نێوهانین یان ره‌نێوهانینه‌وه‌ی هێندێك له وڵاتان "فه‌زا ـ شوێن"ی تایبه‌تی‌دایه. به‌م شێوه‌یه ره‌نگه ده‌سه‌ڵات بتوانێ دیاریکه‌ری چه‌ندایه‌تی جێگیرکردنی گرووپگه‌لێ له خه‌ڵك که له نیشتمانێکی تایبه‌تدا بێ، به‌ڵام ئه‌و نیشتمانه تایبه‌ته، دیاریکه‌ریی سروشتی چه‌ندایه‌تی‌و چۆنایه‌تی جێگیرکردنی نیشته‌جێبووه‌کانیان ده‌بێ. به‌ڵگه‌یه‌کی دیکه کاریگه‌ری ده‌سه‌ڵات له‌سه‌ر چۆنیه‌تی سنووردانه‌رکردنی نیشتمانێك‌و له ژێر باندۆردانانی هێمنی‌و ته‌ناهی(امنیت) به بیانوی بیاڤی ده‌سه‌ڵات‌دایه.

بنه‌ماکانی مافی دیاریکردنی چاره‌نووس

به گوێره‌ی ئه‌وه‌ی که گوترا، گرینگترین بنه‌ماکانی " مافی دیاریکردنی چاره‌نووس" بریتیین له:

- مافی هه‌ڵبژاردنی چۆنییه‌تی ژیان (choice)
- توانایی ده‌سه‌ڵاتی بڕیاردان بۆ گه‌ڵاڵه‌کردنی پێداویستییه‌کان‌و دابینکردنیان. (control)
- توانایی پێکهێنانی پێوه‌ندی به مه‌به‌ستی به‌شداریی‌و یه‌کانگیری ته‌ناهی به ئامانجی هه‌رمان بوون. (Relatlonship)

ــ وەك كەسـايەتییەك خـاوەن بايـەخو رێـزداری لـە كۆمەڵگـەی نێونەتەوەیی‌دا بوون. (Dignit and Respect)

ــ توانـایی هەڵبـژاردنی پاراسـتنی شوناسـی خـود لـە كۆمەڵگايـەكدا. (Community)

ــ كارامـەیی تـاك وەك كەسـايەتییەكو دەرەتـانی پێكهێنـانی ديـالۆگ لەهـەر ئاستێكدا (Fisجcal conversation)

ــ توانـایی بـۆ پێكهێنـانو قبـوڵكردنی بەرپرسـايەتی لـە بڕیارسـازیو بڕیاردەركردن‌دا. (Roles and Responsibilty)

ـ توانایی مرۆڤ بۆ هەڵبژاردن لە هەر ئاستێكدا.(Freedom)

ــ توانـایی كاردانـەوەی لـە پێنـاو گەیشـتن بـەوەی كـە هـەڵیبـژاردوە. (Authority)

رێكخستنی سەرچاوە مرۆییەكانو نامرۆییەكان بۆ بەفـەرمی ناسـینو نافـەرمی بوون بۆ یارمەتیدانی مرۆڤ لە پێناو گەیشتن بە ئامانجدا. (Support)

ـ پێكهێنانو قبوڵكردنی رۆڵی بايەخ(ارزش)ەكـان لـە رێكخسـتنو بـەڕێوەبردنی كارەكان لە پێناو گەیشتن بە ئامانجێك پێكدێو گرینگیـدان بـە ڕێبەرايـەتیكردنی لەم رێگەیەدا.(organization)

لەوەێ ڕا كە "مـافی دیاریكردنی چارەنووس" مـافێكی سروشـتیو رەوتێكـی سروشـتـیـیـە، گـرینگترین فاكتـەرەكانی پێویسـت بـەوەوە، هـەبوونی مرۆڤـە ئازادەكـان بـە توانـایی هەڵبـژاردنی ئـازادو بەشـداریی سیاسـیو كۆمەڵایەتییەكانەوەیە. رێزلێنـان لـە بایەخـە كولتوورییـەكانو فـرە نەتـەوەیی، كولتـووریو ئـابووریو، قبـوڵكردنی شوناسـی ئـەتنیكیو نەتـەوەیی مرۆڤـەكانو

ڕێزلێنان له نیشتمان، پێوەندییەکانو سەرچاوەکان وەك ڕەهەندگەلێ کـە لــە تایبەتمەندییــە سیاســی، جڤــاکی، ئــابووریو کولتووریــەکانیشو لــە فاکتەرەکانی دیکەی "مافی دیاریکردنی چارەنووس"دا دەبن. "مافی دیاریکردنی مـافی چارەنووسـی نەتـەوەیی کـورد" لـە چوارچـێوەی "کـوردیزم" ئاراسـتەی گۆڕەپانی ئازادی، ویستی هەراوی نەتەوەیی کوردە دەبێ.

***

"پێگەی نەتەوەیی (شأن ملـی)" هـەر تاکێـك، "مافـە شـارۆڤەند"ییـە پێناسـە کراوەکانی لە کۆمەڵدایە.

مافـە شـارۆڤەندییەکان لـە "کـوردیزم"دا، لـە لایـەن دەوڵەتـەوە دەدرێتـەوە ئەندامـەکانی کۆمـەڵگاو سیسـتمی حکومـەتی لـە سـەر بنـەمای "ناسـیونالیزمی دێموکراتیك"دا، دەبێ. "کوردیزم" لەم تێگەیشـتنە کـە دێموکراسـی مـۆدێرن لـە سەرەتایی بیچمگرتنی واتایی خـودەوە، تیۆرییـەکی نەتـەوەخواز بـووەو لەسـەر ئەم بنەمایە، ئەم ڕوانگەیە میتـۆدی دێموکراتیـك لـە دەسـتەواژەی "ڕەزامەنـدیی گشـتیی نەتـەوەیی(رضـایت ملـی همگـانی) (general-national-will" پێدەگا، ناسیونالیزمی دێموکراتیك وەك سیستمێکی سیاسیی هەڵدەبژێرێ. لـەم ڕوانگەوە نەتەوە، پێویستی بە نیشتمانێکی باوباپیرانو دێموکراسی پێویستی بە کۆمەڵگایەکی مەدەنی هەیە.

لــە دێموکراســییەکی ناســیونالیزەکراودا، لەســەر بنــەمای یاســا تایبەتییــە ئەبستراکت(انتزاعی)ەکان پێناسە ناکرێو پێوەندیی بە ژیـانی تاکەکەسـی (و نـە تایبەتی) تاکەکان نیە. بەڵکوو ئەوە بەرهەمی پێداگری بەشدارییەکی مێژوویی‌یە. جـەماوەرێك کـە بێدەسـەڵاتو توانـایی پێویسـتیان بـۆ دامـەزرانی دامـەزراوەی بەشـداریی سیاسـی خـۆی لـە" نـەریتی نەتـەوەیی کەڵەکـە (سـنت ملـی انباشـتە

Accumulated national tradition)"کراون، پێوەری نەتەوەسازیو قبولکردنی دێموکراسییان نابێ.

لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، چوارچێوەی "ناسیونالیزمی دێموکراتیک"، بە وێنەی مۆدێلێکی حکوومەتی، کۆمەڵی نەتەوەیی، لە رێگەی بیروباوەڕو راسپاردە بەرانبەرەکان پێکهاتووە، دیاردەیەکی مێژوویییە کە تێدا، ئەوەی رابردوو و ئەوەی داهاتوو، لە سەردەمی ئێستادا پێکەوە گرێ دەخۆن. پێویستی رێکخستنو راسپاردنی ئەندامەکانی خۆی لە دامەزراوەکانیدایەو لە چوارچێوەیەکی تایبەتدا گرێ دەدرێ. لەم پێناسەیەدا، نەتەوە لە رێگەی کولتووری نەتەوەییەوە لە نەتەوەکانی دیکە جیادەکرێتەوەو لەسەر بنەمای تایبەتمەندییەکانی دەگمەنی خۆی پێناسە دەکرێ. هەروەها دەولەت لەوەها دۆخێکدا نەتەوە لە سەربنەمای خۆی لە کۆمەڵی نەتەوەییدا، پێویستی تایبەتمەندییەکانی سیستمێکی دێموکراتیک لەخۆدەگرێ. "ناسیونالیزمی دێموکراتیک" لە "کوردیزم"دا، کۆڵەکەی دامەزرانی بەشدارییەکی سیاسی خۆی لە نەریتێکی نەتەوەیی کەڵەکەکراو و لە چوارچێوەی رەزامەندیی گشتیی نەتەوەییدایە.

***

شارۆڤەندی (citizenship)

"شارۆڤەندی (citizenship)": "شوناسێکی رەوا(یک هویت مشروع)"، "مافێکی رەوا (یک حق مشروع)"و "ناسنامەیەکی کۆمەڵایەتی (یک شناسەی

اجتمــاعی) "یــه. "شــارۆڤەندی نیشــتمانی(تابعیــت ســرزمینی)"، بەشــداریی لــە دەســەلات (مشــارکت در حاکمیــت)"و "بــەرگری لــە بەرانبــەر بێگانە"دا، ئاکامی نەتـەوەخوازی مەدەنییـە کـە هـەموو لەسـەر بنـەمای بنـەمای "رەزامەندیی (willing)" لە کۆمەلگادا بەرهەم دێن.

ئەسڵی "رەزامەندیی" یەکێك لە کۆڵەکە هـەرە گرینگـەکانی "کـوردیزم" دێتـە ئەژمار. بەم هۆیەوە، شارۆڤەندی هەلبـژاردنو نەتـەوە دیـاری دەکـاتو لـەدووی دێـت، "قبـولکردنـی قـەوارەکان"، "شـارۆڤەندی نیشـتمانی"، "بەشـداریی لـە دەسەلات"داو "بەرگری لە بەرانبەر ئەوی دیکەدا" بە پێویست دەزانن.

ئەگەرچـــی توخمـــە پێکهێنـــەرەکانی "کـــوردیزم" وەك ئـــەتنیك، نەتـــەوەو چوارچێوەیەك لە قۆنـاخی "پـێش مۆدێرنیتـە"شـدا بـوونی هـەبووەو بەشـێك لـە وشـیاریی نەتـەوەیی بـوون، بـەلام "شـارۆڤەندی (citizenship)" بـە واتـایی مـــودێرن، کۆڵەکـــەی چـــالاكو بنـــەمایی بەشـــداریی سیاســـیو جڤـــاکی لـــە "کـوردیزم"دایـە. شـارۆڤەندی لـە واتـای نوێیەکـەیدا، هاوواتـای "نەتـەوە"، ژێرخـــانی بەشـــداریی لـــە دەســـەلاتداو دەســـەلاتدارێتی نەتەوەیـــەكو پێوســـتی "نەتەوەخوازی"یە.

"کوردیزم" لە روی پێناسەگەلێك وەك یەکپارچەیی، هـاوخوێنی، شـارۆڤەندیو بەرپرسـایەتی هاوبەشـەوە، بـۆ هـەموو نەتـەوە، ئـەرکی یەکسـان هەلدەبـژێریو لەسەر بنەمای ئەم روانگەیەوەیە "هەم ئەمو هەم ئەو"یش، هەم لەسـەر بنـەمای "کۆدە رەواکان (کدهای مشروع (legal codes)"و دامەزراوەکانـەو هـەم بـە واتـای "نەتــەوە"و "ئــەتنیك"و "قەلــەمرەو" بـاوەڕی هەیــەو پــێبەنـدە پێـی. ژێرخـانی بەشـداری لـە چارەنووسـی کۆمـەلێكو گەشـەپێدانی "هەسـتی برایـەتی

(brotherhood)" نێوان ئەندامەکانی کۆمەڵگاو دانی ئیمتیازە یاساییەکانو بەرژەوەندییەکانی سەرچاوە گرتوو لەوەی کە بۆ ئەندامێکی سیاسی لە کۆمەڵدایە. ئەم بەرژەوەندیو ئیمتیازانە بریتین لە: ئازادی مەدەنی، خاوەنی پشتگیری یاسا، مافی بەشداری لە هەڵبژاردنو ...هتددایە.

***

"کوردیزم" لەگەڵ پێناسەی " نێو گرووپ (in-group)"و "دەرەوەی گرووپ (out- group)"دا سنووری نێوان "خۆ" و "ئەوی دیکە" پێناسە دەکاتو "ناسنامە"ی کۆمەڵگایەك لە سەربنەمای "خۆ"و "ئەوی دیکە" بنیات دەنێت.

بەڵام بۆ جیابوون پێویستە؟

"کوردیزم"، پێوندیی سروشتی تاکەکانی کۆمەڵگا لەگەڵ یەکدیو لەگەڵ فەزایی دەرەکی لە خۆ شرۆڤە دەکاتو نیشان دەدات ئەم کۆمەڵگایانە، چۆن رۆڵ دەگێڕن.

بوونی جیایی هەمووکات وەك هۆکارێکی جیاکەرەوەی یەکدی سەرهەڵدەداو وەك بوونەوەرێکی ئۆرگانیك، جیا لە پێکهاتەیەکی یەکپارچە، رەوتێکی بەردەوامی بەرەو یەکبوون کۆمەڵگایەك پێکدێنێو کولتووری کۆمەڵگای جیهانی رەچاوکراوو ئۆرگانیزەو "شوناسی نەتەوەیی" پێناسە دەکەن.

***

به پێـی تێڕامـانی "کـوردیزم"، فاکتـەری بکـەر(فاعـل)ی کۆمـەڵگای مـەدەنی، پێکهێنـانی کۆمەڵگایـەك کـە بـە هـۆی توانمەندییـە دەروونییـەکان، خەسارهەڵگری کەمتری لە بەرانبەر گۆڕانکارییەکاندا هەیە. هێزی پشتبەستوو بـە کۆمەڵ لە کۆمـەڵگای مەدەنیدا، بـە واتـایی توانـایی هاوسـەنگی نێـوان کۆمـەڵگاو دەوڵەتەو بە واتایی یەکەیەکی خودموختارە. کۆمەڵگا دەبێ خاوەنی وشیاری یـان توانـایی دەستڕاگەیشـتن بـەو بـێو خـاوەنی هەسـتکردن بـە رەوشـی سیاسـی کۆمەڵگاش بێو ئەمە بە واتایی فێرکردنو پەروەردەی گشتییو توانایی پێکهێنانی کۆمەڵگەیەکی سەربەخۆ لە دەوڵەتە.

کۆمەڵگای مەدەنی، "چۆنایەتی گرێدراو"و "پۆلینبەندییەکی نادەوڵەتی"ییـەك لەسەر بنەمای دامەزراوەگەلێك بـە رادەی پێویسـت بـەهێزن تـا هاوسـەنگی نێـوان دەوڵـەتو کۆمـەڵگا پێکـدێنێو لـە دەسـەڵاتی دەوڵـەتیو وردبـوونی کۆمـەڵگادا پێشگیری بکەن.

***

یەکێك لـە گـرینگترین ئامانجـەکانی "کـوردیزم" سیاسـی کردنـی کولتـوورە. لـە "کــوردیزم"دا بــەم پێناســەیە کــە کولتــوور، کەرەســتەیەکی خــاو شــاکەڵلەی نەتەوەخوازییەو پێشبواری بیچمگرتنی نەتەوە ـ دەوڵەتەکانە. لەسەر ئەم بـاوەڕە کە کولتوور کاتێك ببێتە سیاسی دەتوانێ پێکهێنەری نەتـەوەخوازی بـێ. تیـۆریی "دەوڵەت ـ پێکهاتە (دولت ـ ساخت)" لە "کـوردیزم"دا، فاکتـەرێك پێـك دێـنن کـە پەرەپێدانی نەتەوە ـ دەوڵەت لە بیاڤە جڤاکی، سیاسـیو کولتـووری (بەتایبـەت)و ناوەنـدخوازیی راگـوێزەرەوە شـرۆڤە دەکـات. (ئافرانـدنی رۆڵـی دەوڵـەت لـە پەرەسـەندنی خـود لـە تـەواوی بیاڤـەکانو لـە "ناوچـەیەکی نیشـتمانی"دا،

ســـەقامگیری جوغرافیـــایی سیاســـیو پارێزگـــاری لـــە هاوتـــەریبی کولتووریدایە). "سیاسی کردنی کولتوور" بەو واتاییە کە ئەوەی لە رابردوودا بـە شـێوەی کولتـوورێکی پـاڵێوراو وەردەگـیراوە، لـە سـەردەمی ئێسـتادا، لەگـەڵ سیاسـەتو کۆمەڵـدا لـە پێوەنـدی دایـەو خـاوەنی هـەرێم، ئـابووریو کۆمەڵگایـە. سیاسیکردنی کولتـوور هـەورەها بـە واتـایی گـۆڕانی پێکـەوە گـرێدراوی میتـۆدو هەڵسوکەوتی جەماوەری نیشتەجێی کۆمەڵگایە. کولتـوورێکی سیاسـی، ناوەنـدی کۆبوونەوەی سیاسییەو هۆکارێکـە کـە تـەواوی گرووپـەکانی کۆمـەڵ کـە ئەنـدامی نەتەوەیەکن لە ژێر کارتێکەری دادنێو وەك یەکەیەکی هەمەکی (یك کـل واحـد) لـە پەنای یەکدی کۆدەکاتەوە.

***

لـە "کـوردیزم"دا، هاوپێوەنـدیی دینامیـك بـووە، و لـە قـەوارەی هـاوزاد لەگـەڵ کولتـوورو سیاسـەت (کولتـووری سیاسـی) بـەردەوام خـاوەن پێناسـە بـەهێزە دەروونییـەکان بـۆ سـەرهەڵدانە. "کـوردیزم" ئاکـامی کۆمەڵـە دۆخێکـی جڤـاکیو سیاسییە کە لە ئاکامی تێپەڕین لـە "کولتـووری پـەنگراو (ایسـتا)"و " کولتـووری چالاكو بەردەوام (پویا)" (کولتووری سیاسی)دا پێـك دێ. بـە هـۆی شـوێندانەریی ئەم بیرۆکەیە لە کولتووردا، باندۆری نەتەنیا لـە سـەر "بڕیاردارێـژەرانی سیاسـی" یان "بژاردەکان (نخبەگان)"، بەڵکوو لەسەرهەموو تاکـەکانی کۆمـەڵگا دەبـێو بـە شـێوەیەك هـەموو ئەندامـەکانی کۆمـەڵگا پێکـەوە نزیـك دەکاتـەوە. پێوەنـدی "شوناس"و "نەتەوەخوازی کورد" بەرەنجامی ئەم کارو کردەوانەیە.

***

"کـوردیزم" پێویسـتییەکی کۆمەڵایـەتی سـەردەمی ئێسـتایە لەسـەر بنەمای چەشنێك پێکهاتەیی جڤاکیو کولتوورییە. لەم روانگەوە، نەتـەوە، ئـەتنیك ، رەگەزی ـ کولتـووری لەسـەر بنـەمای هاوبەشـییە مێژوویـەکان، رەوشـتی ژیـان، ئارمانجی هاوبـەشو شـوێنی جوغرافیـایی تایبـەت لـە چوارچێوەی "شـوناس"ی نیشتەجێبووەکاندا رەنگدەداتەوە. لە "کوردیزم"دا هۆگری نەتەوەبوون بە واتایی گەیشتن بە "ئاوەزمەندییەك (عقلیتی)" کە بەسـەر تـەواوی ئەندامـەکانی کۆمـەڵگا شوێندانەرو بۆ هەموویان گرینگی هەیە. "رەنێوهێنان(اکتساب)" یان "گشتگیری" (acguistion) شوناسی نەتەوەییو کردەوەی فۆرماسیۆنی نەتەوەیی، پتر لـە هەڵچـوونێکی نائاوەزمەنـد، پرۆسـەیە کـە تـەواو ئاوەزمەندانـە بـووەو لەسـەر "پەیماننامەیـە(میپـاق)"ێـك رێنـوێنی دەکـات. "کـوردیزم" بەڵگانـدنێکی تـەواو ئاوەزمەندانە لە راستییەکانی نەتەوەی کوردەو نیشان دەدا ئەوەی کە لە روانگەی ئاوەزێکی راستەقینەی رەزایەتبەخشەوەیە، دەبێ لە جیهاندا سەقامگیر بێ.

"کوردیزم" بە هێنانـە ئـارای ئـەم پرسـیارە کـە "مـافی نەتـەوەیی کـورد چـیەو شـایانی چ شـتێکە؟ بـە بناخـە داڕێـژەری لـە بنچـینە شـیاوەکانی هاوپـەیمانیو رێکخسـتنی سیسـتمێکی زمـانی هاوبـەش، ویسـتەکانو روانگـەو بەرژەوەندییـە نەتەوەیییـەکان لـە شـارێگەی زمـانو واتـا هاوبەشـەکان لـە هـەر چـوارقۆناخی رێکخســـتن (organization)، رێبـــەریی (leadership)، ئێســـتراتێژی (شـێوازی بـزاوت)، تاکتیـك (شـێوەی پراکتیـك) ئاراسـتەو بـە کـردەوەی میتـۆدە هزرییـەکان بنیـات دەنـێ، بێجگـە لـە پێکهێنـانی هاوتـایی هـزر لەگـەڵ پـرسو هاوڕێژەیی بووەکانو لەگەڵ ویستەکاندا، هەوڵی نەتەوەی کورد بۆ بەدەستهێنانی مافەکانی خۆی رێکخستووەو بواری بۆ یەکسانیسازی رۆحـی، هـزری، بیروبـاوەڕی دابـین دەکـات. "کـــوردیزم" بـــە داهێنـــانی هزرێـــكو خولقانـــدنی میتۆدۆلـــۆژی

بیرکردنەوەیەك، سەرمایەی زانستی، هزریو کولتووری، تەواوی هێزی خۆی بۆ دەربازبوون لە گێژاوی قەیرانی "ئەوی دیکەدا بوون" بەکارهێناوەو لە ئاکامدا، راستییەکی سیاسی، جڤاکیو کولتووری شوناسێکی سەربەخۆی بە نێو "نەتەوەی کورد" دەسەلمێنێ. ئامانجی "کوردیزم" ئێستاندارد کردنی ئەندیشەو هزرەکانو هەستو ئاکارەکانی "نەتەوەی کورد"و تەکوزی، ئەولەویەتبەندیو چڕبەست بوون لەسەر بوونی توانمەندییەکانی "نەتەوەی کورد" بۆ پێکهێنانو سەقامگیری چوارچێوەیەکی تایبەت بەناو "کوردستان"ە.

***

"کوردیزم" بە پێناسەی مافی ئازادییو بەرانبەری لە مافەکانی نەتەوەی کورد، مافی هەڵبژرادنی تیۆریو پراکتیکی مرۆڤ لە تەواوی بوارەکانەوەو رێکارەکان بەشێوەی پراکتیك بۆ بەرگری لەبەرامبەر ئەوەی کە دەبێتە هۆی پیشێلکردنی مافەکانیانو ئالۆزی لە هێمنیو ئاکارەکاندا بە فەرمی دەناسێو ئازادی بیرکردنەوە، ئازادی دەربڕین، ئازادی مەزهەبو ئازادی هەڵبژاردن لە تەواوی بیاڤەکاندا بۆ نەتەوەی کوردو جۆری مرۆڤەکان بە رەوا دەزانێ.

"کوردیزم"، لەگەڵ بەفەرمی ناسینی مافە سیاسی، ئابووری، کۆمەڵایەتیو کولتووریەکان بۆ تەواوی مرۆڤەکان وەك "مافی گەشەپێدان"، ئەم مافانە وەك "مافی گەشەسەندن"ی نەتەوەی کورد دەزانێو لەم روانگەوە کە "مافی گەشەسەندن"، ئامانج، پێکهێنانی رەوشێك کە مرۆڤەکان بتوانن توانمەندییە هێزەکییەکانی خۆیان چالاك بکەنو بگەیەننە ئاستی بەرزو پێوەرێك کە لە پێناو هەڵسەنگاندنی رێزلێنان لە جۆری مرۆڤ و بە تایبەت، نەتەوەی کوردیش دەزانێ.

***

"کوردیزم" بە ڕەتکردنەوەی بایەخو ئاکارو هزرەکانی "ئەوی دیکە" دژ بە "خۆ" لەسەر بنەمای دابەشکردن، سنووردارکردن، پشتبەستن بە سەروەریو وەلانانی بە هۆیی "بناژۆخوازی (بنیادگرایی)" کە ئاکامگەلێك وەك: پێکهێنانی دژایەتیکردن، داسەپاندنی ڕەنج، نادادپەروەریو ڕقی لەخۆگرتووەو بە بیانوگرتنی تایبەتمەندیگەلێکی وەك ڕەوشی چینایەتی، بیروباوەڕی سیاسیو ڕوانگە مەزهەبییەکان هەوڵ دەدا بە شێوەیەکی تاکڕەوانە(خودسرانە)، هەوڵی مەزنایەتی کردنی جیاوازییە گرووپیو تاکییەتی بووەو بە ئافراندنی ناهێمنیی نەژادی، مەزهەبیو هزرییەکانو بەستێنێکی پێویست لەهەمبەر "سڕینەوەی نەتەوەیی کورد"، تەیار بکا. مافی ژیان، مافی ئازادیو مافی تەناهی بۆ نەتەوەی کورد بەرهەقو ڕەوا دەزانێ.

"کوردیزم"، تەواوی ئەو تیۆرییانەی کە لە سەربنەمای سەروەرییو هەڵاواردندا، هەم لە ڕوانگەی کردەوەییەوە هەڵوەشاوەو هەم لە ڕوانگەی ئاکارییەوە مەحکوم دەکات. "کوردیزم" قوتابخانەی ئازادییو بەرانبەری نەتەوەی کورد لە هەمبەر نەتەوەکانی دیکەی جیهاندایە.

"کوردیزم" بە قبوڵکردنی ئازادییە مەزهەبییەکان، مافی هەڵبژاردنو باوەڕهێنانی مرۆڤ بۆ هەر مەزهەبێك، مافی باوەڕهێنان، ئاشکراکردنو دەربڕینی بیروباوەڕە ئایینییەکان، بەجێهێنانی بیروباوەڕ ئایینی، بەکارهێنانی مەزهەبی، فێرکردنی کاروبارە ئایینییەکان بە فەرمی دەناسێو لەو باوەڕەدایە کە ئازادیی ئایین، کاتێك سەقامگیر دەبێ کە ئایینو مەزهەبی مرۆڤ، هەرچی کە بێ نابێتە هۆی ئەستاندنەوەی مافە تاكو کۆمەڵایەتییەکانی.

"کوردیزم" بە چربەستنەوەی لە سەر توانمەندیی باندۆری سەرچاوەگەلێك وەك چوارچێوەی مێژوویی، ئوستورە هاوبەشەکان، یادوەرییە هاوبەشەکان، کولتووری

گشـتیی، ئـابووری هاوبـەشو یاسـا گشـتییە هاوبەشـەکانو لەگـەڵ پێکهێنـانی بزاڤێکی سیاسـیو کۆمەڵایـەتی، پێکهێنـانی دەرفـەتێکی سیاسـی بـۆ رەنێوهێنـانو بـەردەوام کـردنو لەگـەڵ پێکهێنـانی هاوسـەنگیی نێـوان تـەواوی بیاڤەکان، بە فۆرماسیۆنی دەروەستی دەروونیـی، بزاوتـە سیاسـی، کولتـووریو کۆمەڵایەتییەکان لە پـەنایی یاسـا مەدەنییـەکانو بەشـدارییە ئازادەکانـدا، بـەرەو جەمسەربوونو پێکهێنانی شوناسێکی سەربەخۆ ئاراستە دەکات.

رەوتی ئاراستەکردنی بەرەو "شوناسێکی سەربەخۆ"، بریتییە لـە سـێ قۆنـاخی "پێکهێنـانی شوناسـێکی کەڵەکـەکراو(شـناخت هویـت انباشـتە)"، "یـەکگرتوویی گرووپی"، "دەروەستبوونی سیاسی"یە کە بـە پەرەئەسـتاندنی بـۆ سـەر تـەواوی توێـژەکانی کۆمـەڵ، بەسـتێنێکی پێویسـت بـۆ بەشـداریی بەکۆمـەڵ لـە رێگـەی "شوناس - پێکهاتە" رێك دەخـا. حیزبـە سیاسـییەکان، خوێنـدکاران، زانکۆکـان، یەکیەتییەکان، ناوەندە مەزهەبییەکان، راگەیەنـەکان، تەعاوەنییـەکانو .... وەك پاڵپشتی هێڵی سەرەکی ئەم پرۆسەیە دەناسرێن.

بەم شێوەیە، رۆڵی "کوردیزم" پێکهێنانی تەناهی هزریو دەروونی بـۆ کردەکـار لـە بەرەوڕووبوونـەوە لەگـەڵ وێنـە بەرهەسـتە(عینـی) ئەرێنییـەکانی "ئـەوی دی ـ پێکهێنەر"و سـەرنجی تـەواوی پـەروەردەکردنی "خـود ـ پێکهێنـەر"دا دەبـێ بـە رەنێوهێنـانی هێڵێکـی دەرهەسـتی (ذهنـی) راسـتەقینە نێـوان "ئـەوی دی"، بوارەکـانی بزاوتـی کۆمەڵایـەتیو سیاسـیو لـە درێـژەدا، هەسـتان لـەلای بکـەری کوردەوە، دابین دەکات.

***

"كوردیزم" چییەتێكە، كە بە كردەكاری "خۆ"ی پێناسە دەكرێ. لەم ڕوویەوە بە شێوەی ڕەوتێكی ڕووكەش و دینامیك، بیری بەكۆمەڵی خەڵك بۆ گەیشتن بە ئامانجی هاوبەش لەگەڵ بەرپرسایەتی هاوبەشی بەكۆمەڵ لە كردەوەی بەرانبەرانە لەگەڵ بژاردەكان، نەیارو دەسەڵاتەكان بەرهەم دێنێ و لە درێژەی پرۆسەیەكدا، ڕەنێوهێنانەوە (بازتولید) و پێگەیشتوو دەكات. ئەم فاكتەرە لە گەشەسەندن و توانایی پێویست بۆ شرۆڤەی گەشەسەندنی بزاوتی سیاسی و كۆمەڵایەتی بۆ ڕووبەڕووبوونەوە و پێكهێنانی دیالۆگ لەگەڵ "ئەوی دی"دا ئامادە دەكات. بڵاوبوونەوەی خێرای بزاوتی توێژە جۆربەجۆرەكانی كۆمەڵگا بە هۆیی چییەتی ناچەقبەستوویی (نائیستا) و "خۆكردەكار (خودكنشگر)" چالاكی بەردەوام و خێرا لە شێوەی بزاوتەكان بۆ نۆژەنبوونەوەی بەردەوامی كردەوەی بەكۆمەڵ، سەرهەڵدانی بەردەوامی ئاوێتەبوونی بەشداریی ڕێكخراوەیی و ناڕێكخراوەیی و توانایی كۆكردنەوەی خەڵك لە بەرانبەر "ئەوی دی"دا، لە تایبەتمەندییە بنەڕەتییەكانی تیۆری "كوردیزم"ە.

***

لە ڕوانگە "كوردیزمەوە" ئەوەی كە لە مێژوودا بە ناوی "ناسیونالیزم" سەری هەڵداوە و ئاكامگەلێكی كارەساتباری خوڵقاندوە، نە ناسیونالیزم، بەڵكوو چائۆڤینیزم (Chauvinism) یان "نیشتمانپەروەری دەمارگرژانە"یە؟ گرینگترین تایبەتمەندییەكانی چائۆڤینیزم، "دوژمنكاری"، پێناسەی "گرووپە باڵادەستەكان" و "گرووپە بندەستەكان" و پێكهێنانی خاڵی نیشانەی كۆمەڵگا سیاسی بووە. ئەم هۆكارە وەك ناوەندێكی ڕاگواستنەوە و بە پێكهێنانی وشیاری

درۆیـین بـە تایبـەت لـە کـاتی نـەبوونی کۆمـەڵگای مەدەنیـدا، زۆرتـرین کاریگـەری لـە پێنـاو بەدەسـتهێنانی مەبەسـت بەسـەر کۆمـەڵگادا بسـەپێنێ. بندەسـتکردنی کۆمـەڵگای مـەدەنی لـە وڵاتانـداو "دەسـەڵاتی خـۆ" لـە رێژیمـە جۆربەجۆرەکانو بە هەرکام لەم وڵاتانەدا، هەمدیس پێکدادانی جیـا لـە تێڕوانینـی رابردوو و هەڵبژاردنی دیاردەیەك بەناو "نیشـتمانپەروەری دەمارگرژانـە" نـەبووە. ئـەم هۆکـارە، دەبێتـە هـۆی سـەرهەڵدانی کارەسـاتگەلی مەترسـیدار بـەناو ناسیۆنالیزمی دەمارگرژانە بووە.

"گەڕانـەوە بـۆ ئـەوەی بـەرگری لێـوە کـراوە"، گـرینگترین هۆکـاری هەڵچـوونی "چائۆڤینیزم" بووە.

لە نیشتمانپەروەری دەمارگرژانەدا، "ئەوی دی" بەردەوام وەك نەیار ناسێنراوە. ئەم مەسەلەیە دەبێتە هـۆی ئـەوە کـە ئەندامـەکانی گـرووپ، تـەواوی نیشـانەکانی مەدەنی، سیاسی، ئابووریو زۆربەی مافەکانی مرۆڤی "ئەوی دی" نکوڵی لـێبکا.

روانگەی "چائۆڤینیزم" لە راستیدا نمونەیەکی ئەوڕۆیی "رۆمی شارستانییەت"و "رۆمـی بەربەرییـەت" لـە روانگـەی شـارۆڤەندانەوە "رۆم" لـە سـەردەمی ئێمپراتورییەتدایە.

بـژاردەکان لـە نەتەوەخوازیدا وەك ئـامرازێکی بزاوتـی جڤـاکی ـ سیاسـی کـەڵك وەردەگرن. بەڵام ئەمە تەنیا شێوەی ویستێکی کەمخوازانەی سنووردارە. ئـەتنیك بـاوەڕی رەنگـە شمشـێرێکی دوودەم بـێ کـە هـەم وەك ئـامرازی لـەبار لـە لایـەن بژاردەکانەوە کەڵکی لێوەردەگیرێو هـەم وەك ئامرازێـك بـۆ خزمـەت بـە "دوژمـن کوژی" چائۆڤینیزم دادەنرێ. لە راستیـدا، بژاردەگەلێك کە لـە نەتـەوەخوازی وەك ئامرازێك کەڵك وەردەگرن، ناخودئاگا لە نێو نیشـتمانپەروەری دەمارگرژانـە بـەکار دەهێنن.

چائۆڤینیزم زۆرجار "بەشێك لە ئیستراتێژی گەڵاڵەکراو بۆ بزاوتی بەشێك لە گرووپەکان بووە کە لە لایەن توێژی بژاردەوە فرمولە دەکرێ و ئامانجەکەی، پێکهێنانی رەوشێکی دەستکرد (بۆ نمونە ئاگایی بەخشینی درۆیین) بۆ گەیشتن بە مەبەسەتەو زۆرجار سەرەڕۆییەکانیانە. لە روانگە "کوردیزمەوە، ئەم مژارە ئەگەرچی لە زۆربەی قۆناخەکانی سەدەی بیستەمدا بە ناوی "ناسیونالیزم" سەری هەڵدا، بەڵام نیواخنی راستەقینەی ناسیونالیزم نیەو تەنیا بەشێك لە تیۆری ئەتنیكباوەڕی لە شێوەی لادان لەودایە.

تایبەتمەندییە ئەتنیکی ـ نەتەوەییەکانی چائۆڤینیزم لە سەرەتاوە لە سەر "سەروەری نەتەوویی"داچڕبەست دەبێت:

ـ "هەرمان بوونی نەتەوەکان لە بەرانبەر پیلانگێڕی دوژمنان"و "بەریانی بەردەوام بۆ پەرستنی مێژینەی نەتەوەیی"یە.

نەخۆشی گومانکاری (Paranoia)، بەڕێوەبەریی سیاسەتە حکومەتییەکان بەرەو رادیکالّیزم، ورەی "ئەوی دی کوژی" لە "خۆی"دا پێك دێنێ و بەرهەمهێنانی مێژینەخوزاییەکەی پیرۆز، تووی "ئەوی دی کوژی" لە دڵی "خۆی"دا دەچێنێ و دەبێتە هۆی ژینۆسایدکردنی خەڵك لە لایەن رادیکالیزمەوە. ("رقە مێژینەییەکانی ئەتنیکی(قەومی)" لە چوارچێوەی نیشتمانپەروەری دەمارگرژانە (چائۆڤینیزم) سەرهەڵدەداو دەبێتە رادیکالّیزمی سیاسی.

چائۆڤینیزم لە تەیارکردنی بەربڵاوی وێناسازی نائاوەزمەندانە (ناعقلانی) لە خەریتەی خەیاڵی خۆیدایە. لەم روویەوە ناتوانین چائۆڤینیزم وەك "ناسیونالیزم" رەچاو بکرێ. "چائۆڤینیزم"، دژکردەوە بە قەیرانی سەرچاوەگرتوو لە ئەزموونەکانی قۆناخی بەستراوەیی، بەهۆی ئامرازێك بە ناو "ئەتنیکە".

"شوناسپەرستی" شەرابێکی سوتێنەرە کە دەگاتە چائۆڤینیزم، لەگەڵ ئەوەی کە بە ناوی نەتەوەخوازی دەناسرێ و روی لە پێڕاگەیشتن بە سەقامگیری و هەنگاو هەڵهێنان لە رێگەی "شوناس خوازی"ی دایە. ناتەباییان لە ئاسمان تا زەوییە. (رەنگە بتوانێ بانگەشە بکرێ نەتەوەی کورد پتر لە نەتەوەکانی دی لە مێژوودا، قوربانی چائۆڤینیزم و نیشتمانپەروەری سەروەریی‌خوازی گرووپی باڵادەست بووە).

***

مرۆڤ لە کوردیزم دا، تاکێکی هەمان نەتەوەو نیشتمانە. نەتەوەیەك کە یاسای ئاکارییەو تاکەکان و نەوەکانی لە نێو نەریت و رەساڵەتەکەی‌دا پێکەوە گرێ دراون کە لە رادەی وارسکەی ژیان لە چوارچێوەی سنووورداری چێژخوزاییەکدا دەبەزێنی تا ژیانێکی بەرزتری بێ سنوورەکانی شوێن و زەمەن لە چوارچێوەی کارەکانی‌دا بەڕێوە بەرێ. ژیانی سەربەرزانە کە لەودا، تاك بەهۆی بەختکردنی بەرژەوەندییە تاکەکەسییەکانی خۆی و قوربانیکردنی خۆیەوە ئەم هەبوونە تەواو کراوە دابین دەکات و مسۆگەری بەهای خۆی بە وێنەی مرۆڤێکە. مرۆڤ لە "کوردیزم"دا بەردەوام لە سێ بنچینەی ئارمانجی وەك مەرجی پێکهێنانی ئازادییە تاکەکەسییەکان و پەیڕەوی دابینکردنیان، وەك مەبەست دەزانێ:

"شارۆڤەندبوون" ، "کارامەیی"، "خاوەن مافی هەڵبژاردن"ە. (بەم دەربڕینە، پێکهێنانی نیشتمانێکی نەتەوەیی سەربەخۆ، گریمان تەنانەت بە چوارچێوەی دەوڵەتێکی سەربەخۆ بە واتاگەلی دوهێندەتر، مەرجی پێکهێنانی ئازادییە تاکەکانە. تا کاتێك هەڵاواردنی نەتەوەیی نێوان نەتەوەیەك کە تاك پێوەندە بەو و گرووپ باڵادەستەوە هەیە، بە شێوەیەکی راستەوخۆ درێژەی هەیە، تاك هەست بە

ئازادی ناکا، ئەگەرچی لەسەر بنەمای یاساکانی باسکراو تاك دەبێ ئـەم هەستەی هەبێو تاکاتێك دەوڵەتێ کە وەك شارۆڤەندێکی ئەو ناژمێرێو لـە خۆیـان نازانن، ڕێگەی ڕۆچوونە نێـو ئازادییـەکی ئـەرێنی بەشـداری سیاسـی نـابن. ئەگـەر ئازادی ـ بەشداری لە سەردەمی ئێمەدا، بەشێکی هـەراو لـە کـە ئازادییـە کـە ئێمـە وێنـای دەکـەین، ئـازادی نەتـەوەیی دەبـێ یـەکێ لـە هۆکارەکـان یـان قۆنـاخێکی حاشاهەڵنەگریدا پێك بێنن).

کوردیزم له پراکتیکدا

لـه روانگـەی "کـوردیزم"وه، دەوڵـەت پێداویسـتییەك تایبـەتی لـە چوارچـێوەی شارۆڤەندی هەیەو ئەگەر ئەم پێداویستییە بە شێوەی رەزامەندانـە بەڕێوەدەچـێ. پـیشبینـی درێژەخایـەنی پێکـەوەژیانی هێمنانـەی هـەبێ. لـە بەرانبـەردا، ئەگـەر دەوڵـەتی هـەبوو، لـەم رێگایـەوە کـردەوەی دروسـت نـەبێو ئەندامـەکانی گـرووپ تایبەت بۆ پاوانکردنو سەرکوت کار بکات یان تێڕامانی باڵادەستیو بن دەستی لـە هاوکێشە سیاسی، کۆمەڵایەتی، ئابووریو کولتوورییەکان زاڵ بکـاتو ئـەو گرووپـە دەتوانێ لە مافەکانی خۆی، دەوڵەتی تایبەتی پشتیوانیو بەرپرسەکانیان لـە هـەر رێگەیەکەوە دەرەتانی هەبێ، هەستێتەوە، بەڵام مژارێك کە لە کوردیزمـدا شـایانی گرینگی پێدانە، ئاڵۆزی لە تێگەیشتنی "نەتەوە"و "دەوڵەت"دایـە. لـە تێڕوانینـی نەتەوەخوازی کـوردەوە، بـە کۆمەڵـە تاکێـك، بـە ئامانجێـك لـە روانگـەی سیاسـی خودموختارانە هێما دەکاتو دەوڵەت کۆمەڵێك لە دامـەزراوە سیاسـییەکانە کـە لـە چوارچـێوەیەك بـەناو وڵاتێـك خوازیـاری پـاوانکردنی سـەرکەوتنی زۆرەملێیانـەی رەوایە. ئەم ئاڵۆزییە لەمەڕ نەتەوەی کورد زۆربەیان لە چـوار وڵاتـدا پـەردەوازەن، زۆرجار ئاکامێکی نەشیاوی هێناوەتە ئاراوە کە لە راسـتیدا، دەوڵـەت لـە ئاکامـدا، نەتەوە لە روانگەی سیاسییەوە یەکگرتووەوە دەکات.

بەم پێشەکییەوە دەتوانین بچینە نێو ئاخێو(گفتمان)ی کـوردیزم لـە پراکتیکـدا. لە تێڕوانینی نەتەوەخوازی کوردەوە، بزاڤی بەرگری نەتەوەیی، بزاڤێکی مێژوویییە کـە لـە ١٦٣٩ تـا بـە ئەوڕۆکـە لەگـەڵ هەڵکشـانو داکشـانێکی بـەرینو بەرخۆدانـە کاتییـەکانی جۆراوجـۆری خـۆی نوانـدوەو بـە سـەرنجدان بـە بـارودۆخو رەوشـی دیاریکراوی هەر قۆناخێك، لەگەڵ ئامانجەکان، ئیدئۆلۆژییەکانو بەرخۆدانە کاتییـە

جۆربەجۆرەکانیدا ئاوێتەو رەنگو بۆیان بەخۆوەگرتووەو ویستە مێژووییەکانی خۆی لەبەریانی کردووە. لە روانگەی ئێمەوە، بزاڤی بەرگریانەی نەتەوەیی کورد تا بە ئەوڕۆکە هەولێکی بەرینو شیاوی ستایش کردن، بەلام شێواو، بۆ گەیشتن بە مافی ئازادی نەتەوەیی کورد بووە. ئەم بزاڤە ئەگەرچی بەردەوامو ئامانجمەند بووە، بەلام چڕنەبەستو(نامتمرکز)و پرشوبلاو بووە. ئەم بزاڤە تا ئێستا خاوەنی پێکهاتەیەکی یەکانگیرەو نە خاوەنی رێبەرێکی سەرانسەریو رێکخراوێکی دیاریکراو بووە کە بتوانێ لەهەمبەر هاوکێشە سیاسییەکاندا، رێکارە ئێستراتێژییەکان دابنێ. ئەو کۆمەلێك لە چالاکییە پرشوبلاوەکانی گرووپو حیزبەکاندا، پەردەوازەو نایەکانگیر بووەو تا ئێستا نەیتوانیوە لە چوارچیوەی میکانیزمێکی دیاریکراودا، بەرنامەیەکی دیاریکراو و تاقە ئامانجێكو چوارچێوەیەکی سیاسی سەربەخۆ بە نێو "کوردستان" مسۆگەر بکا.

لە روانگەی "کوردیزم"وە، ئەو مەرجە گرینگانەی کە نەتەوەی کورد بۆ پێکهێنانی شوناسێکی نەتەوەیی سەربەخۆ ئاراستە دەکات لە شوێنێکی پێویستو وەك بنەڕەتیترین مەرج، مافی دیاریکرنی چارەنووسی کوردو لە رووی زەوتکرنەوە، داگیرکردنی کوردستان لە لایەن گرووپی بالادەستەوە، پیشێلکردنی توندی مافەکانو تەناهیی شارۆڤەندان، لاوازی گرووپی بالادەست لە دەستەبەرکردنی بەرژەوەندییە سیاسیو ئابوورییە رەواکاندا، گەڕانەوە لە دانووستانە پالاوتەو دەروونی بۆ بەفەرمی ناسینی مافەکانو بەرژەوەندییە سیاسییەکانە.

"کوردیزم" لەو باوەڕەدایە کە بزاڤەکانو کارو کردەوەکانی لە هەناوی کۆمەلگاو لە پێوەندییە ئالۆزەکانو دادپەروەرییەکانی هەراوی کۆمەلگاوە بیچم دەگرێ،

بەستێنێکە بۆ هەل رەخسێنیو بوار رەخسێنی هارمۆنیکی بزاڤە سێنفییەکان (خوێندکاران، مامۆستایان، کرێکاران، ژنان تەیار دەکات تا بتوانن جگە لە یارمەتی یەکدی، لە رێگای گەیشتن بە ئامانج بجوولێن. کوردیزم لەگەڵ ئەم بیروباوەڕەدا حیزبەکان، بزاڤی خوێندکاری، ناڕەزایەتی کرێکاری، ویستە رێکخراوەییەکان، بزاڤی مامۆستایانو هەموو ئەو توێژانەی کۆمەڵگا لە رێگەی گەیشتن بە شوناسێکی سەربەخۆدا، سامان دەدا.

لەسەر ئەم بنەمایەوە، دوای بەرسڤدانەوەی پرسیارگەلی وەك رێکخستنی(ارایش) هێزە هزری ـ سیاسییەکان چۆنە؟ کێش، هەلکەوتنو شوێنمان چیە؟ پێداویستیو ئاستەنگەکانمان کامەیە؟ لەدوای چین؟ رێژەی دووری و نزیکیمان لەگەڵ هێزەکانو دەسەلاتی سەقامگرتو چیە؟ لە چ قۆناخێکدا دەژین؟ قۆناخێ لە پیشماندایە کامەیە؟ لەدوی راڤەی چ شتێکین؟ و بە کام میتۆد؟ ئێستراتێژی خۆ لە گۆڕەپانی کردەوەدا بە شێوەی خوارەوە دەناسێنێ:

١ـ گێڕانی رۆڵێك لە چوارچێوەی شوناسی بەرگریدا

٢ـ گێڕانی رۆڵێك لە چوارچێوەی شوناسی دەسەلاتدا

٣ـ ئاپۆرا (تجمیع)و رێکخستنی هێزە جڤاکی ـ سیاسییەکان لە دەوری خالی ناوەندی شوناسی نەتەوایەتیدا

٤ـ پێکهێنانو بەردەوام بوونی لە ئاخێو(گفتمان)ەکانی دەروونی گرووپیدا

٥ـ بیرکردنەوە میکروپۆلیتیك لە کاتی هزری ماکرۆپۆلتیکدا

٦ـ بزاڤ لە تەنیشت رێکخراو دا

٧ـ هەوڵ بۆ پێکهێنانی زەنجیرەو لە دریژەدا تۆرێکی هاوبایەخ

٨ـ دامەزراوە، پرۆژەو بەرنامە لە چوارچێوەی رێکخستنی جەمسەرێکدا

٩ـ ناوەندی کردنی "پێکەوەبوون" و "تێکچڕژاویبوون".

١٠ـ پەرەپێدانی پێوەندییە ئاسۆییەکانو هەوڵ بۆ بەرزکردنەوەی ئەستوونی لە چوارچێوەی دامەزراوەو رێکخراودا

١١ـ پێوەردانانی شوناسی خاوەن ناسنامەی نەتەوایەتی

١٢ـ چالاکیی دامەزراوەیی

١٣ـ بەهێزکردنی دەسەڵاتی "خود"

١٤ـ پێناسەی شوناسی نەتەوایەتیی کورد لە رێڕەوی بەرژەوەندیی جیهانیدا

١٥ـ رەنێوهانینی نوێ، گوێبیستی نوێ، شێوازە نوێیەکان، رێکخستنی نوێو رێبەری نوێ.

١٦ـ نۆژەنکردنەوەی ئامانجە دەرهەستەکان، هەوڵ بۆ پێکهێنانی بەرهەستێکی سیاسی، کۆمەڵایەتی نوێ لە رێگەی خەملاندنی بەرهەستو دەرهەستانەوە.

"کوردیزم" لەو باوەڕەدایە کە نەتەوەی کورد هەنووکە بە خودئاگایەکی کاریگەر، واتە بوونی وێنەیەکی خاوەن یەکگرتوویی دەروونیو تەکوزی لۆژیکی دەستی راگەیشتوەو بۆ دابینکردنی مافە نەتەوایەتییەکانو شوناسی کولتووری خۆی، لە بەربەرەکانێ لەگەڵ پێکهاتەکانو هێزە سیاسییەکاندا دەرکەوتووە کە ئەم مافانەیان لەو درێژخایەن کردووەو یان بەربەستێك لە پێناو دابینکردنیان بوون.

***

"کوردیزم" بۆ پێکهێنانی "وشیاری هاوبەش"و "شعورێکی گشتی" لەمەڕ تێگەیشتنو واتایی، سیستمی زانستی (جیهانبینی)و سیستمی بایەخدان(ئیدئۆلۆژی) خۆی لە بیاڤی ئامانجدا، "شوناسی سەربەخۆیی

نەتــەوەیی"، لــە بیــاڤی هــزردا، "نەتــەوەخوازی کــوردی"و لــە بیــاڤی کردەدا، "پێکهێنانی توانایی‌و توانایی بـۆ پێناسـەی کوردسـتان‌و کـورد لـە بـوارە جیهانییەکانــدا" دادەنــێ‌و بــە دوور لــە هەرچەشــنە گرتنــی زمــان، "شوناســی سەربەخۆ" لەسەر بنەمای یەکپارچەیی ناسێنەری "ناسین‌و ناسێنراو"ی نەتەوەی کورد لە تەواوی بوارەکاندا، دەزانێ:

هەڤالانی من!

نیشتمانی خۆتانتان خۆش بوێ. ولاتی مە، مالی مەیە کە خودا پێشکەشی کردوین‌و تێدا بنەماڵەیەکی پڕ حەشیمەت جێگیر کردووە کە ئێمەی زۆر خۆش دەوێ‌و ئێمەش خۆشمان دەوێ.

بنەماڵەیەك کە ئێمەی لەگەڵدا، پتر لە هەر بنەماڵەیەکی دیکە هەستی هاودەردی دەکەین‌و خێراتر هەستی پێدەکەین. و ئەم بنەماڵە لەوێڕا کە لەسەر خاکێکی تایبەتەوە چربۆتەوەو خاوەن توخمگەلو بەشە ئاوێتە کراوەو لەباری چەشنێکی تایبەت لە چالاکییەکان. نیشتمانی مە شوێنی هەراوی مەیە.

ئێمە کاتێك لە سەربنەمای بنەواشە دەروستەکان بۆ نیشتمانی خۆمان هەوڵ دەین، بۆ هەموو مرۆڤایەتی هەوڵمان داوە. ولاتی مە خالی پشتبەستن و ئەهرۆمێکە کە دەبێ بۆ هەمووان بەکاری بهێنین. ئەگەر ئەم خالە پالپستۆکە لەدەست بدەین‌و لە بایەخی ئەودا دابنێین. نەتەنیا بۆ هەموو مرۆڤایەتی بەلکوو بۆ نیشتمانیش خۆمانیش بێ کەلك دەبین ... مرۆڤەکان بەرلەوەی بتوانن لەگەڵ نەتەوەکاندا پێکهێنەری مرۆڤایەتی یەکبوونی پەیدا بکەن دەبێ خۆیان نەتەوەیان هەبێ. هیچ هەڤبەندییەکی راستەقینە بەشێك لە نێوان نەتەوەو تاکەکان یەکسان بوونی نیە، تەنیا لە رێگەی شوناسی خۆمانەوەیە کە دەتوانین بوونی بەکۆمەڵی ناسراومان هەبێ...

ئالایەك کە خوداوەند پێتانی داوە رەهای نەکەن، لە هەر شوێنێك هەن‌و لە دەروونی هەر نەتەوەیەکن کە بارودۆخی ئێرەی تێدا هەلکەوتووە، بەردەوام ئامادەی بەرخۆدان بۆ دابینکردنی ئازادی ئەو نەتەوە بن، بەلام وەها خەبات بکەن

که ئەگەر خوێنێك رژاوە دەربڕی گەورەیی نەتەوەکەمان بێو نە خۆتان بە تەنیایی. نەڵێن من، بڵێن ئێمە.

هەر کەس دەبێ لە نێو ئێوەدا هەوڵ بدا تا نیشتمانو نەتەوەکەی لە بوونی خۆی یەکانگیر بکا. هەر کەس لە نێوان ئێوەدا دەبێ خۆی زامنو بەرپرسیاری هاوچەشنەکانی خۆی بزانێو هەروەها بەسەر کردەوەکانی خۆی زاڵ بێ کە دەبێتە هۆی نیشتمانو نەتەوەکەیو بەو هۆیەوە خۆشیان بوێو رێزیان لێبگرن.

نەتەوەی ئێوە نیشانەی مەئمورییەتێکە بە ئێوە دراوەو تا مەئمورییەتی خۆی لە هەمبەر مرۆڤایەتیدا بەڕێوە دەبرێ. توانمەندییەکانو هێزی هەموو رۆڵەکانی کورد دەبێ بە کاربەری گێڕانی مەئموریەتەکەی بێ. نیشتمانی راستەقینە، کۆمەڵی مرۆڤی ئازادیخوازو یەکسانە کە بە هۆی یەکییەتی برایانە یەکیان گرتووە تا گەیشتن بە ئامانجێکی هاوبەش چالاکی بکەن. ئێوە ئەرکی وەهاتان هەیە و نەتەوەی خۆتان لەوەها دۆخێکدا بپارێزن.

نەتەوە کۆمەڵێکی چەندایەتی تاکەکان نیە بەڵکوو هەڤبەندیو کۆمەڵەکانە. لەو روویەوە مافی تاکو یەکسانی هیچ وڵاتێك راستەقینە نیە. کاتێك تاقانەییو یەکسانی یان مافی هەبوونی چینەکان، ئیمتیازەکانو نایەکسانییەکان پێشێلکرا بێ، وڵاتی راستەقینە بوونی نیە. کاتێ چالاکی بەشێك لە هێزەکانو توانمەندییەکانی تاك راوەستاو یان نووستو و خامۆش بێ، کاتێك بنچینەیەکی هاوبەش بوونی نەبێ کە شایانی ناسینو قبوڵکردنی هەمووان بێ، نەتەوەو جەماوەری راستەقینە بوونی نابێ، بەڵکوو تەنیا جەماوەرێك بە هەڵکەوت لە نێو مرۆڤەکان بوونیان هەیە کە بارودۆخی (یان زۆرەملێ) یان لە دەوری یەکدی کۆکردۆتەوەو بارودۆخێکیش رەنگە پەردەوازەیان بکا.

هەر ئیمتیازێك خوازیاری دەسەڵات، میرات و یان هەر مافێکی تایبەتی دیکە بەشێك لە مافی هاوبەشی نێوان هەمووان بێ، رق بڕیارێکی هەڵچووەو بەرپرسیارن کە لەبەرانبەریدا بەرگری بکەن و بیڕووخێنن.

نیشتمانی ئێوە پەرستگەی ئێوە بێ. ئەگەر ناتانهەوێ نیشتمان و نەتەوەی خۆتان بەکەمتر بزانرێ، هیچ چوارچێوەیەکی دی و هیچ یاسایەکی ئاکاری هەڵناگرێ ... بەناوی ئەڤینێ کە لە هەمبەر نیشتمان و نەتەوەی خۆی دەردەبڕێ دەبێ بە شێوەیەکی ماندوونەناسانە لەگەڵ هەرچەشنە نایەکسانییەك بۆ بەربەرەکانێ هەڵتبستێنێتەوە.

یاسای ئێوە دەبێ لەگەڵ رێکخستنی ژیان لەسەر بنەمای کاربەری هەمان یاسایی باڵا پێوەندی هەبێ و بەم مەبەستە پێویستە کە هەموو ئێوە لە رێکخستنی ئەو یاساگەلەدا یارمەتیدەر بن.

یاساگەلێ کە تەنیا ئامرازی بەشێکی چوکە لە شارۆڤەنداندا ئامادە کرابن، هەرگیز ناتوان شتێك جیا لە زایەڵەی هزرەکان، ئاوات و ویستەکانی هەمان بەش بن ـ واتە زایەڵەی ویستەکانی یەك سێهەم یان یەك چوارەمی گرووپێك یان ناوچەیەك نە هەمووی وڵات.

یاساکان دەبێ دەربڕی ویستە هەمەکی و گشتییەکان بن. یاساکان دەبێ هەروەك لێدانی دڵی نەتەوە بن، هەموو نەتەوە دەبێ راستەوخۆ یان بە شێوەیەکی ناڕاستەوخۆ یاسادانەری بکا بە دانی ئەم مەئموورییەت بە گرووپێکی کەم، بەرژەوەندی گرووپێکی تایبەت جێگری بەرژەوەندیی هەراوی وڵات دەکات.

وڵات بە تەواوی بەشێك لە زەوی نیە، وڵاتی راستەقینە هەمان هزرە کە ژیانی پێدەدا. وڵاتی هزری ئەڤین و هەستی هەڤبەندی و کۆمەڵە کە هەموو رۆڵەکانی ئەو نیشتمانە پێکەوە یەکگرتوو دەکات تا کاتێك تەنانەت یەکێ لە هەڤاڵانی ئێوە

نـەتوانێ بـە بڕیـارێکی مـافی دەنگـی خـۆی لـە پێشـکەوتنی ژیـانی نەتەوەییدا ڕۆڵیان هەبێ، تا کاتێك کە تەنانەت لە نێو نەزانیدا بـژیت، لـە حاڵێکـدا ئەوانی دیکە فێرکراون، تا کاتێ جەستەیەك بێ کـە بـەهۆی توانمەندییـەکانو حـەز بەکارکردن لە پێوەندی کار لە هەژاریو تەنگدەستیدا بەسـەر دەبا. لـەو کاتـەدا، ئێوە وڵات بە واتای ڕاستەقینەکەی واتە وڵاتی مە بۆ هەموو نابێ ...

هەرگیز حاشا لە بوونی نەتەوەکانی دیکە نەکـەن، خۆتـان بەرپرسـیار بـزانن کـە ژیانی نەتـەوەی خـۆی لـە جـوانیو دەسـەڵاتدا بـەرەوپێش ببـەن، وڵاتـێ کـە هـەر چەشنە ترسو دڵەڕاوکێیەكو دردۆنگی ئازاد بێو بنەمای ئەم خەڵکە قـورسو قـایم بنو دەسەڵاتەکەیان بریتییە لە دەسەڵاتی یەکپارچەیی هەمووان بێ...

"و مـادام ئامـادەن بـۆ نەتــەوەی خـۆت، گیـانی خـۆت بـەخت بکـەی، ژینــی نیشتمانتان هەرمان دەبێ".(مازینی، ١٨٧٢ـ ١٨٠٥)

"کوردیزم" بەرخۆدانێکی بێکۆتـایی نەتەوەیەکـە بـۆ گەیشـتن بـە "جەوهـەری ئازادی"، "ئازادی ژیان"، "ئازادی بیرکردنەوە" و "ئازاد مانەوە"یە.

"کوردیزم" چارەنووسی مەیەو چارەنووسمان دیاری دەکات.

کوردیزم (چەمکەکان)

هــەر وەك گــوترا، تیــۆریی کــوردیزم دەتوانــێ بــە گواســتنەوەی راستیەکان لە چوارچێوەیەکی دیاریکراوەدا، بواری "خۆناسین(خودشناخت)"ی نەتەوەیەك لە چوارچێوەی دەوڵەت ـ نەتەوەیەکدا بڕەخسێنێ.

کــوردیزم، ســەڵماندنی شوناســی نەتــەوەیی لــە چوارچــێوەی "دەوڵــەت ـ نەتەوە"یەکەوەو وەك تیۆرییەك، "سیمایی سیاسـی"یـە کـە دەربـڕی روخسـاری سروشــتی پێوەنــدی تــاك بــە کۆمەڵەکــەی خۆیەوەیــە. "ایــزم (ism)" لــە "کوردیزمدا"، "کـردەوە (practica)"یـە، رەوتـی گەشەسـەندن، کردەکارێك، میکـانیزمێکی گونجـاو و قەرەبووکـەرەوەو گێڕانـی رۆڵـی کاراکتـەری لـە لایـەن "جەماوەر"و "بژاردەکان(نخبەها)"نەوە لە پرۆسەی "نەتەوەخوازی"دایە.

"کــوردیزم"، بــزاوت لــە دەرهەســتە پــەردەوازەکان بــەرەو بەرهەســتە یەکگرتووەکان، بزاوت لە هاوسەنگی ناسەقامگیری "نۆرمخوازی (هنجارگرایی)" بەرەو هاوسەنگی سەقامگیری نەتەوەخوازی کوردو هەوڵ بۆ سەڵماندنی راستییە سیاســی، کۆمەڵایــەتی، فەرهەنگییــەکانی نەتــەوەی کــورد لــە چوارچــێوەی شوناسێکی سەربەخۆییدایە. "کوردیزم" بەهەرمی خودئاگاییو بەشێکی گرینگ لە هزری کوردێکەو وەکوو تیۆرییەك کە پێگـەی ئـەو بـە تـەواوەتی خودئاگـاییو بەهەستێکی گرینگی هـزری کوردێکـەوەو وەکـوو تیۆرییـەك کـە پێگـەی ئـەو بـە تەواوەتی خودئاگایی سیاسی، کۆمەڵایەتیو فەرهەنگیو ئابووری نەتەوەیی کورد دەبێ. "بەریانە دەروونی" نەتـەوە بـەرەو پێگەیشـتنی بەوێنـەی ئۆرگـانیزمێکی رەنگدانەوەی دەبـێ. لـەم روویـەوە دەتـوانین بڵـێین کـە کـوردیزم "لێکدانـەوەی خۆی بە زمانی خۆی(تعبیر خود بە زبـان خـود)" و تـەنیا بـەو هۆیـەوە دەتوانـێ تەواویەتو راستییەکانی کوردسـتان تەتڵـە(تـبین)، وەسـف و شـروڤە بکرێ. لـە پەرتوکی دووهەمی تیۆریی کوردیزم بە چەمکە بنەڕەتییەکانییەوە خەریکین.

شرۆڤەی چیرۆکی نەتەوە لە "کوردیزم"دا، گەیشتن بە مەزنایەتی، دەسەلاتو ئازادییە.[1]

"کوردیزم" لە سادەترین پێناسەدا، خۆشەویستی نەتەوەی کوردە کە بە دانانی بنەمای خۆیی لەسەر شێوازی نۆرم، تێگەیشتنیو بناژۆیی، بەشداریی جەماوەریی خەڵك بۆ ئاوەزیەتیی "نەتەوەخوازی" ئاراستە دەکا.[2]

کوردیزم بە مەبەستی بیچمگرتنی بەڵگەمەند، ئێستراتێژیو تاکتیکی پێگەیی لە راستییەکانی فەرهەنگی، سیاسیو ئابووری پێکەوە گرێ دراوە کە دوائامانجی خۆیی لە یەکپارچەییەکی هەراو بەناو کوردستان مسۆگەر دەکا.[3]

"کوردیزم" بەرهەمی بەرخۆدانەکانی نەتەوەی کورد دژ بە باڵادەستە (لە روانگەی مێژوویی - میتۆدۆلۆژییەوە، بریتییە لە قۆناغی ۴۰۰ ساڵەی کۆلۆنیالیزمی نێودەوڵەتی) کە لانیکەم بریتین لەم تایبەتمەندییانە:

۱- بەرخۆدانێکی ئەرزی گشتییو هاوبەش

۲- زمانی گشتییو هاوبەش

۳- فەرهەنگێکی گشتییو هاوبەش

۴- یەکیەتیی گشتییو هاوبەش

۵- مێژووی گشتییو هاوبەش

۶- تێگەیشتنی گشتییو هاوبەش لەمەڕ پێوەندیی کۆمەڵێك کە بە "هەستە هەڤبەندییە کۆمەڵایەتییەکان (احساسات همبستگی اجتماعی) ناودێر دەکرێ.

۷- باری دەروونی هاوبەش.[4]

"کوردیزم" شێوەیەکی تایبەت لە شوناسی سیاسییە کە لە کۆمەڵێکدا بەناو نەتەوەی کورد بنجبەست بووە.[5]

"کوردیزم" له راستیدا شێوه ڕەوا پەیداکراوەکانی زەمەنی ئێستایە بۆ "نەتەوەی کورد" لە چوارچێوەی کردەکارو دژکردەوەی دینامیکی شوناسێك بە ناو "کورد" بە جەختکردن لەسەر دامەزراوەکان، هەڵسوکەوتو تێگەیشتەکانە کە دەروەستە نۆرم، حەزو سیاسەتە داڕێژراوەکانی ئەم بیاڤە دەستیان تێدا هەیە.(٦)

شوناسی نەتەوەیی لە "کوردیزم"دا لەسەر بنەمای ئارمانجە پێوەندیدارەکان بە شارۆڤەندی، بەشداری و دێموکراسی دەربڕینو هزری "نەتەوەخوازی کورد"ە وەك بناخەیەك بۆ شوناسی شارۆڤەندیو هەڤبەندی بەهێز دەکا.(٧)

"کورریزم" لە بیاڤی "ئارمانجە نەتەوەییەکان" لە دوی مسۆگەرکردنی ئەم ئامانجانەیە:

١ــ مسۆگەرکردنی سەربەخۆیی سیاسیی نەتەوەیی کورد لە ڕێگەی لەبەرگرتنی نەتەوەخوازی کورد.

٢ـ سەقامگیری پێگەو شوێنی نەتەوی کورد لە پلەی نەتەوەیەکی ئازاد.

٣ـ مسۆگەرکردنی بنچینەی دەسەڵاتی نەتەوەییو یەکسانی بۆ نەتەوەیی کورد لە بەرامبەر نەتەوەکانی دیکەدا.(٨)

"کوردیزم" بە فەرمی ناسینی دەسەڵاتداریێتی نەتەوەیی نەتەوەی کورد لە ژێر ساباتی دەسەڵاتی خەڵکی دایە.(٩)

"کوردیزم" بە هێنانە بەرباسی "ڕزگاری نەتەوەیی بەرزتر لە هەر شتێك" بنەڕەتی هەستو تێڕوانینەکانی "نەتەوەخوازی" بەرەو شوناسێکی سەربەخۆ ئاراستە دەکا.(١٠)

"کوردیزم" ڕەواییبەخشینی بەرانبەرانە بە کولتووری نەتەوەیی کورد وەك کولتوورێکی زاڵ لە بیاڤی جوغرافیایی "کوردستان"دایە.(١١)

"کوردیزم" نه تەنیا بیری مە بۆ گرینگیدان بە بوارە راستەوخۆکانی مێژوویی و پێکهاتەیی ئاراستە دەکا، بەڵکوو نیشان دەدا کە هەر چەشنە باسێك لەمەڕ نەتەوەخوازی ناتوانێ داواکارییە یەك لە دوای یەکە بنەڕەتییەکانیتر لەمەڕ دەرهەستێتیو شوناسی مرۆڤایەتی جیا کاتەوە.(١٢)

"کوردیزم" بەفەرمی ناسینی نەتەوەیەکە لە روانگەی مێژووییەوە بە شێوەیەکی نادرووست ناسێنراوە یان هەوڵ بۆ سڕینەوەی دراوە. لە روانگەی "کوردیزم"ەوە هەر واتایەك لە شوناس، دەبێ ئەم مژارانە وەك خاوەنی بەشێك لە تێگەیشتنی خۆیی لەو چەمکە دابێ.(١٣)

"کوردیزم" وەك ئاخێوێك سێ کاری بنچینەیی بەڕێوە دەبا:

١- رێگا جۆربەجۆرەکانی رەنێوهێنانو رەنێوهینانەوەی شوناس بەردەوام دەناسێتەوە، پەسندو دەری دەبڕێ. "ناسیارناسی(شناخت شناسی)"

٢- پێگەی جۆراوجۆری هەبوونی بەردەوام دەناسێتەوە، پەسندو دەردەبڕێ. (هایدن ناسی[ئەم وشەیە کەلهوڕییە.و.](هستی شناسی)

٣ـ لایەنە جۆربەجۆرەکانی بەهێزکردنی بەردەوام دەناسێتەوە، پەسندو دەردەبڕێ. (سیاسەت).(١٤)

"کوردیزم" دەسەڵاتداریتی تاك هزری(اندیشەای واحد)یەو ئاوێتەساز لە نەتەوە، پێداگری لە یەکیەتیی نەتەوەییو گۆڕانی جیاوازییە دەروونییەکان لە پێکهاتەیەکی ئاوێتە کراودایە.(١٥)

لە روانگەی "کوردیزم"ەوە ئەو شتەی کە نازناوی جیاییخوازی لەخۆ گرتووە هەوڵ بۆ دوزینەوەی پێگەیەکی سەربەخۆیە کە سەرچاوە لە تێگەیشتنە هەستپێکراوەکانی جیاواز لەگەڵ "ئەوەی دی"دایەو ئەوەش دەتوانێ بە

یەکسانی وەك دژکردەوەیەك لە بەرامبەر چەمکە پەراوێزکراوەکانیش ڕەچاو بکرێ کە لەلایەن ئاخێوی باڵادەستەوە بەسەر نەتەوەی کورددا سەپێنراوە.[16]

لە ڕوانگەی کوردیزمەوە، مەزهەبی جیاواز لەنێوان کوردەکان نابێ هەرگیز بێتە هۆی پێکهێنانی سنووری نێوان "ئێمە" و "ئەوان". لە "کوردیزم"دا، سنووری خودو ئەوی‌دی "، "خود"ی کورد" و "ئەوی دی کوردی ناخودی"یە.[17]

"کوردیزم" هەرچەشنە بەلاڕێداچوونێکی ناتەبادۆزانەی مەزهەبی لە چوارچێوەی بنچینەکانی خود، ڕەتدکاتەوەو بێ بایەخو ناڕوا دەزانێ لە ڕوانگەی "کوردیزم"دا، هەموو ئەو کەسانەی کە لە جوغرافیایی نیشتمانیو دەرهەستی کوردستان دەژین نەتەوەی کورد پێك ێنن.[18]

"کوردیزم"، "یەکبوونخوازی نەتەوەیی (وحدت پنداری ملی)" لە وەڵامدانەوە بە پرسیارە پێوەندیدارەکان بە شوناسەوە، دەسەڵاتدارێتیو پەیڕەوی کردن لە هەمان کاتدا هۆگری تاکەکان بە کۆمەڵە جۆربەجۆرەکانەوەیە.[19]

"کوردیزم" دانی دەسەڵاتدارێتی نیشتمانێك بە کۆمەڵگەیەکی ئاوێتە بە ناو "کورد" لە جوغرافییایەك بەناو "کوردستان" دایە.[20]

"کوردیزم" مسۆگەرکردن بە یەکگرتنەوەی سنوورەکانی دەوڵەتی نەتەوەیی لەگەڵ هێڵە چڕەکانی شوناسی شارۆڤەندانی کورد بە ناو "شارۆڤەندی دەوڵەتی نەتەوەیی"یە.[21]

"کوردیزم" بە پێداگری لەسەرئەم ئارمانجە کە "نەتەوە"، سەرچاوەی ڕەواییەو لەسەر ئەم باوەڕەکەیە مافی بەشداریکردنی لە سەربەخۆییدا دەبێ پەیڕەوی ئاخێوی "شوناس" بێ.[22]

"کوردیزم" بە وێنەی ئیدئۆلۆژییەك، نۆرمی سیاسی، پەرەپێدانی هاوشێوەکردن بە ئامانجی گەیشتن بە شوناسی سەربەخۆ لە سیستمێکی گشتگیری کوردستان تەوەردایە.(٢٣)

"کوریزم" تێگەیاندنی هەستی غرووری نەتەوایەتیو بانگەشەی نەتەوەی کورد بۆ رزگارییە هەتا پێگەی شیاوی خۆیی لە مێژووداو لە پلەی نەتەوەیەکی مەزندا بە دەست بهێنێ.(٢٤)

"بزاڤی خودئاگایی نەتەوەی کورد" فەلسەفەیەکە، کە لەسەر بنەمایی دژایەتیی یەکییەتیی نەتەوەیی کورد لە نیشتمانی کوردستاندا بە ئامانجی کۆتاییهێنان بە باڵادەستی لە رێگەی "مافی دیاری کردنی چارەنووسی نەتەوەیی"یەوە بە دەست دێت.(٢٥)

"کوردیزم" بەستراوە بە ئارمانجێکەوە کە خوازیاری سڕینەوەی سنوورە دیاریکراوەکان لەلایەن "باڵادەست"وەو ئامانجی پێکهێنانی وڵاتێکی سەربەخۆیی کوردییە.(٢٦)

پێکهێنانی "ئاگایی سەقامگیری نەتەوەیی" لە بیاڤی راهێنانی کولتووری، ئارمانجی بنەڕەتی "کوردیزم"داو لە سەقامگیری یەکپارچەکردنی نەتەوەییدایە.(٢٧)

"کوردیزم" وەکوو "باوەڕێکی پیرۆز(مقدس)" بنەمایی کەسایەتی نەتەوەییو هۆکاری هەڤبەندیو یەکیەتیی نەتەوەی کورد بە وێنەی بایەخێکی بنەڕەتی(ارزش بنیادین)یە.(٢٨)

"کوردیزم" بەرنامەیەکی سیاسی ناسراو بۆ نەتەوەی کورد لە پێوەندی لەگەڵ مێژوو، بایەخی بنەڕەتیو شوناسو، پیداگری راستەخۆی لەسەر هەبوونیەتی دیاریکراوی نەتەوەییدایە.(٢٩)

"کوردیزم" به وێنەی نەتەوەخوازیی رزگاریدەر، خەباتی خۆیی دژبە باڵادەستێ کە نیشتمانی کوردستانی لە ژێر دەسەڵاتی خۆیدا گرتووە، نیشانەگیری دەکا.(٣٠)

ئامانجی دوارۆژی "کوردیزم" دیاریکردنی بەشێك بە شوناسی نەتەوەیی، دارِماندنی سیستمی باڵادەستو ژیانەوەی دەوڵەتی سەربەخۆیی کوردستانە.(٣١)

مەبەست لە ئیدئولۆژی "کوردیزم" ئەو بنچینەو، بایەخو ئارمانجانەیە کە پێکهێنانو سەقامگیری وڵاتی سەربەخۆی کورد بە مەبەستی گیشتن بە ئامانجە هاوبەشەکان، نۆژەنکردنەوەی یان ئازادکردنی لە رێگەی بەرێوەبردنی دادپەروەری، یەکسانیو تەکوزی، رێنومایيو هاندان دەکا.(٣٢)

مەبەست لە رێکخستنی نەتەوەیی لە "کوردیزم"دا، تەڤگەرو شۆرِشەکان یان خەباتە بیچمگرتووەکانو رێکخراو لەلایەن گرووپی نەتەوەیی کوردەوەیە کە خوازیاری بەفەرمی ناسینن.(٣٣)

کولتووری مەدەنی لە "کوردیزم"دا کۆمەڵە کردەوە، قوربانیدانو رێکارە هاوبەشەکانی شارۆڤەندان بە ئامانجی داسەپاندنی وەفاداريو بەرگری لە نەتەوە ـ وڵاتە.(٣٤)

ئامانجی نەتەوەیی لە "کوردیزم"دا خۆناسینی جەماوەری نەتەوە ـ دەوڵەتەکانو دۆزینەوەی رەسەنایەتیی کولتووری ئافرێنرانە کە بە هۆی هۆنەرە نەتەوەیيو فەرهەنگییەکانی خەڵکییەوەیە.(٣٥)

ئەرکی دیاریکردنی سنوورو دەسەڵات، بەرگری لە سنوورە نیشتمانییەکانو رەنێوهێنانی ناسینی نێودەوڵەتی لە بوارە دەرەکییەکانی "کوردیزم"دا دەژمێردرێ.(٣٦)

گرینگی ڕێکخستنی نێوخۆیی کۆمەڵگەی نەتەوەیی، چارەسەری کێشەگەلێکە کە پێویستی بە ئاراستەکردنی خۆبژێوی(خودکفایی)و ڕەوایی سیاسی دەخوازێ. هەروەها بەکارهێنانی ئامرازە بنەڕەتییەکانی پێویست بە مەبەستی یەکیەتی بەخشین بە نەتەوە لە چوارچێوەی ئامانجە یەکیەتی بەخشەکانی " کوردیزم"دا جێگیر دەبن.(٣٧)

شوناسی کولتووری لە "کوردیزم"دا زایەڵەی یادگەی مێژوویی(حافظە تاریخی)و جەوهەری ژینەری نەتەوە لە ڕابردوودا، ئێستاو داهاتوو بوە، هەبوەو دەبێ.(٣٨)

"کوردیزم" بایەخدانەری چییەتی نەتەوەیی کورد وەك سەرچاوەیەکی ڕەوا بۆ دامەزرانی هەبوونێتیو شوناسی جیاوازو سەربەخۆیدایە.(٣٩)

هەوڵی "کوردیزم" مسۆگەرکردنی کردەخوازی (عمل گرایی) خەباتی خەڵکی لە پێناو بیچمگرتنی هێڵێکی ئیدئولۆژێکی لە هەوڵ بۆ سەربەخۆییە.(٤٠)

سێ هۆکاری گشتی کە "کوردیزم" لە کردەوەدا دەبێ گرینگی زۆریان بداتێ:

١- ئامادە کردنی یاسای بنەڕەتی

٢- هەڵبژاردنی دەوڵەتی هەڵبژێردراو(منتخب)

٣- پیشتیوانی نەتەوەیی لە یاسای بنەڕەتی دەوڵەتی هەڵبژێردراو. (٤١)

"کوردیزم" بە دووریکردن لە جەمسەربوونی ئیدئولۆژیك، دەستڕاگەیشتنی نەتەوەیی بە دەسەڵاتی سیاسیو بە بەشداری تەواوی گرووپ، هزرو ئیدولۆژییەکان لە چوارچێوەیەکی سیاسی نیشتمانێکی سەربەخۆیی کوردستان ڕەچاو دەکا.(٤٢)

"کوردیزم" بە تێڕوانین بۆ تەواویەتی خاکی "کوردستان"، بە وێنەی ئیدئولۆژییەکی دەرهەست، تەواوی بەشەکانی کۆمەڵگە بەرەو بەشداری نیشتمانپەروەرانە لە "یەکیەتی نەتەوەیی" بانگهێشت دەکا.(٤٣)

لە "کوردیزم"دا، بژاردە رووناکبیرەکان لە رێگەی پاراستنیو پیکهێنانی بیروهزر، هونەر، ئەدەبیات، وێنەکێشیو مۆسیقا لەسەر رەسەنایەتی نەتەوە پێداگرن.(٤٤)

"کوردیزم" لەسەر ئەم باوەڕەی کە فێرکاری جەماوەرەکان بە فەرمی ئامرازێك پێکدێنێ کە بەهۆیی ئەوەوە بوار بۆ گەشەئەستاندنی کۆمەڵگەی شارستانییەتو ئازاد دەڕخسێنێو، یارمەتی خەڵکی دەدا لە ئەزموونە هاوشێوەکاندا هاوبەش بن، ئامانجێکی هاوشێوەیان هەبێو کەڵك لە نموونە هاوبەشەکان بگرن.(٤٥)

"کوردیزم" بە ڕاهێنانی فەرهەنگێکی نیشتمانپەروەرانە لەسەر بنەمای ئەڤینداری بە نیشتمان، هەستی بەرگری لە نیشتمانو نەتەوە، ئەم کولتوورە بە شێوەیەکی جیاکەرەوەو بەرزنرخاندنیان، یادوەرییەکان، تەڤگەرو رێوڕەسمەکان روون دەکاتەوە.(٤٦)

"کوردیزم" رەتکردنەوەی چوارچێوەبەندی شوناسە گشتییەکان بە ناو "نەتەوە"یە کە لە لایەن گرووپی باڵادەستەوە بانگەشەی بۆ دەکرێ.(٤٧)

"کوردیزم" تێورییەکی فەلسەفیو سیاسییە کە بایەخی یەکسان بۆ نەتەوەی کورد لەگەڵ نەتەوەکانی دیکەدا، پێناسە، شرۆڤەو سەقامگیر دەکاو بنەمای بەهایی رەوشتی خۆی لەسەر "رزگاریی نەتەوەیی" دادەمەزرێنێ.(٤٨)

"بنەواشە(اصل)یەك کە لەم باوەڕەدایە کە یەکەیەکی سیاسیو نەتەوەیی دەبێ سازگارو گونجاوبن"، بنەمای "کوردیزم" وەکوو گریمانەیەکە.(٤٩)

بنەواشەیەك كە لەوباوەڕەدایە كە گرینگیﻨەدان بە ناسازگارییەکانی سەرچاوەگرتوو لەوەوە، هۆکاری زۆربەی خوێنرێژییەکان بە هۆکارە نەتەوەییەکان لە مێژووی سەدەی بیستەمدا بوە.[٥٠]

لە روانگەی " کوردیزم"وە، پێوەندی ناسیونالیزم لەگەڵ شوناسی نەتەوەییدا، پێوەندییەکی دیالکتیکیو لۆژیکییە. لەحاڵێکدا ناسێونالیزم وەکوو دەربڕینی شوناسی نەتەوەیەك، کار دەکا لە هەمان کاتدا بەهۆیی ئەم ڕەوتەوە یارمەتیدەری بیچمگرتنو پێناسەی ئەو شوناسەیە.[٥١]

"کوردیزم" دەربڕینی هەستی هۆگر بوون بە نیشتمانو زایەڵەی هەستەگەلێکی قووڵە کە کۆمەڵگەی نەتەوەیی کوردستان لە هەمبەر نیشتمانێك بەماناو واتا ناسراوەکانی خۆی دەردەبڕێ.[٥٢]

"کوردیزم" ئەنتگراسیۆنو یەکپارچەیی نەتەوەی کورد لە کۆمەڵگەیەکی سیاسیدایە، یان بە گوێرەی ئاوێنەیەکی جێگرتوویی هەڵسەنگێندراویان بەپێی خۆناسین یان بەپێی هەستی دەروونی کە لە رووداوە مێژووییەکان وزەی وەرگرتووەو لە رووداوە مێژووییەکانیشدا رەنگدەداتەوە.[٥٣]

"کوردیزم" لەم باوەڕەدایە کە دەوڵەتەیل، رەوایی خۆیان تەنیا لە خەڵکێك کە نوێنەرییان هەیە، بەدەست دەهێنن، بەڵام دەبێ ئەم هەستە نێوان نەتەوە بەهێزو جێگیر بکرێ کە خەڵکی خۆیان لەگەڵ کۆمەڵگای نەتەوەیی رێکبخەنو وەك بەشێك لەودا بژێمێردرێن.[٥٤]

"کوردیزم" هەوڵ دەدا نەتەوەی کورد سەرچاوە نەتەوەییەکانی بناسێ، وەدوای بکەوێ، بیپارێزێو پشتیوانی لێبکەن.[٥٥]

پێوەندیدانخوازی(الحاق طلبی) لە "کوردیزم"دا بریتییە لە هەوڵ بۆ دۆزینەوەی نیشتمانێك کە لە ڕوانگەی ئەتنیك، کولتووریو مێژوویی پێکەوە گرێ

دراون‌و به هۆیی دابەشبوونەوە، پەیڕەوی لە دەسەڵاتدارانی گرووپی باڵادەست کردنە.(٥٦)

لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، چوونکوو کوردەکان خاوەن پێگەیی مێژوویی هاوبەشن، لە بنەڕەتدا تاك نەتەوەیەکن کە بە خەڵکێکەوە بەستراوەن‌و لەم روویەوە دەبێ لە ڕوانگەی سیاسییەوە پێکەوە پێوەند بدرێنەوە.(٥٧)

"کوردیزم" لەگەڵ پێناسەی پێوەرگەلی "سەربە نەتەوەیەك بوون"و دیاریکردنی جیاوازیی‌و ناتەباییەکان، خەباتی خەڵکی کوردی لە رەوگەی "سەربەخۆیی نەتەوەیی"دا، رێکدەخا.(٥٨)

"کوردیزم" لە بیاڤی دەروونناسی‌دا دوو هۆکار لەبەرچاو دەگرێ:

یەکەم: وەلانانی هەستی بندەستی کە لە دواکەوتویی، لە پەراوێزدابوون‌و قوربانیکردنیەوە سەرچاوە دەگرێ.

دووهەم: ئاوەزمەندکردنی غروری زێدەخوازی تاکەکانی نەتەوەی لەهەمبەڕ نەریت‌و دەسکەوتە نەتەوەییەکان.(٥٩)

نەتەوە لە "کوردیزم"دا، لە پاڵ پێناسەکانی دیکەدا، واتایەك لە نیشتمانپەروەری‌و شوناسی بە کۆمەڵیش دێنیتە ئاراوە.(٦٠)

لە "کوردیزمی مێژوویی" نەتەوەی کورددا، لەگەڵ خاوەن سەرچاوە بوون‌و رەسەنایەتی لە واتای هەبوونی "شوناسێك"ی خاوەنی دامەزراوە نەتەوەییەکان، نیشتمان‌و بەردەوامی مێژوویی بوەو لە ئاکامدا لەگەڵ ئەو بوارانەشدا سەربەخۆیی نەتەوەیی خۆیی بەدەست دەهێنێتەوە.(٦١)

قۆناغی "رابوونی نەتەوەیی (بیداری ملی)" لە کوردیزمدا، لەسەر بنەمایی توخمە "فەرهەنگی - زمانی"یەکان‌و هەستە نەتەوەییەکانە کە لەگەڵ کارامەبوونی پێوانەکاندا دەبێتە هۆی خودئاگایی تەواوی نەتەوەیی.(٦٢)

"کـوردیزم"، سـێ هۆکـاری زۆر گـرینگ لـە رزگـاری نەتـەوەیی بـە کارێگەر دەزانێ: هزری نەتەوەیی، شوناسی نەتەوەییو مافە نەتەوەییەکان.(٦٣)

لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، رۆحی نەتەوەیی، خۆیی بە شێوەیەکی تاقانە لـە هونەر، مۆسیقا، خوو و نەریتەکان، واتە کولتوورێـك لـە بـەرینترین واتـای وشـە زەق دەکاتەوە. (٦٥)

یەکیەتیی زمانی، یەکیەتیی مێژوویىو یەکیەتیی کولتووری نەتەوەیی کورد لە ئاکامی فەرماندا دەبێ ئاشکراکردنی سیاسەتی خۆیی لە هەڤبەندییو هاریکـاری نەتەوەیی بدۆزێتەوەو بە پێکهێنانی یەکەیەکی سیاسی سەربەخۆ بگات.(٦٥)

"کوردیزم"و هزری هەڵقوولو لەوەوە، ناخی یەکبوونی نەتەوەی کوردو خاوەن توانمەندیـەکی بـەهێزی خـوازەکردن (مجـازی سـازی) بـۆ ئاوێتـەکردنی لەگـەڵ لیبرالیزمو دێموکراسیدایە.(٦٦)

لـە روانگـەی "کـوردیزم"ەوە نیشـتمانی کوردسـتان بجێگـە لـە جوغرافیـایی نیشـتمانێك بـە وێنـەی نێشـمانێك نەتـەوەی کـورد، خـاوەن فەزایـەکی زمـانیو کولتـووری کـەم وێنـەی خۆیشـی کـە ئـەو لـە "ئـەودی (نـاخود)"ەوە جیـای دەکاتەوە.(٦٧)

لە "کوردیزم"دا، چەمکگەلی دەسەڵاتدارێتی خەڵکیو نەتـەوەیی بـەم واتایەیـە کە مـافی خـەڵکی لـە بەشـداریی دێموکراتێـك لـە هەڵبـژاردنی شـێوەی دەوڵـەتی رەچـاوکراوی خـۆی، گـەرەنتی شوناسـی نەتـەوەییو مـافی دەوڵـەتی نەتـەوەیی کـورد لـە رێکخسـتنی ئازادانـەی کاروبـاری نێوخـۆییو دەرەکـی خۆیـدا خەسـار هەڵنەگرە.(٦٨)

یـەکێ لـە گـرینگـتـرین ئامانجـەکانی "کـوردیزم" نۆژەنکردنـەوەی پێکهاتەی بنەڕەتی پێوەندییە سیاسیو کۆمەڵایەتییەکان لە ڕێگەی دێموکراتێکەوە، بۆ گەیشتن بە دەسەڵاتی ڕاستەقینەی نەتەوەیی یان دەوڵەتییە.(٦٩)

"کوردیزم"، بیچم ـ پێکهاتەتەوەری ڕەوایی‌کردنی(مشروعیت سـازی) سیاسـی دەسەڵاتدارێتی نەتەوەی کورد بەسەر چارەنووسی خۆیدایە. (٧٠)

"کـوردیزم" لـە سیسـتمی پراکتیکـدا، سـەقامگیری دامـەزراوەکان، دروشمـە نەتەوەییەکان، ئاڵاو سروود، ناسنامەو هێما نەتەوەییەکانە.(٧١)

"کوردیزم" لەگـەڵ پێناسـەی پێوەرگـەلێك وەك جێگیرکردنـی دامـەزراوەکانی پارێزەری دێموکراسی، دەسەڵاتی یاسا، گـەرەنتی مافـەکانی مـرۆڤ، ڕێزگـرتن لـە کەمایەتییـەکانو پیشـتوانیکردن لێیـانو پشـتیوانیش لـە ئابووریيـەکی چـالاك، دەرفـەتی مـافی دیـاریکردنی چارەنووسـی نەتـەوەیی، ڕێنـوێنی مسـۆگەکردنی بەختەوەری نەتەوەیی دەکات.(٧٢)

"کـوردیزم" لـە بیـاڤی ئاکـار(اخـلاق)دا، جیـا لـە پێناسـەکردنەوەی تـەکوزی بایەخو نیشانەکانی نموونە ئاکارییەکان لەسەر بنەمای سەرچاوەی نەتەوەیی ڕێك دەخات.(٧٣)

"کـوردیزم" لــە پێوەنـدی لەگــەڵ ڕەوتــی هەڵایســانیدا، واتــە نیشــتمانی کوردستان، لە ڕەهەندە ڕاڤەییو بەراوردکارانـەوە، بـە تـاوتوێکردنـی پێوەنییـە هـەڵقوولۆەکان لـە کۆمـەڵگای کوردسـتانەوە هەسـتاوەو بەسـتێنی سـەقامگیری دەسەڵاتدارێتی کوردی لە چوارچێوەی کوردستاندا تەیار دەکات(ڕێك دەخـات). (٧٤)

لـە ڕوانگــەی "کـوردیزم"ەوە، نیشـتمانێکی سـەربەخۆیی کـورد ئارمـانجی ئاکاریو پێوەریيەکە، کە ڕۆڵەکانی نەتەوەی کورد، خۆیان پێـی هەڵدەسـەنگێننو

بێنە سەر ئەو بڕوایە کە کوردستان، تەنیا نیشتمانێکە کە نەتەوەی کورد دەتوانێ لەوەدا بە چارەنووسی دوارۆژی خۆیی بگات.(٧٥)

"کوردیزم" هەستێك لە کورد بوون، شوناسێکی هەستپێکراوو تاقانەی کوردیو پێناسەکردنەوەی هەست لە واتایی شوناسی نەتەوەییدایە.(٧٦)

پێوەری مەدەنی لە "کوردیزم"دا، ئازادیی یەك بە یەکی تاکەکان لە چوارچێوەی شوناسی نەتەوەیی کوردەوە وەك یەکێ لە بنچینەی مافەکان، شوێندانەری لەسەر دادەنرێ، چوونکە نەتەوە وەکوو تاك، پێناسە دەکرێ.(٧٧)

"کوردیزم" بە مانای دەستڕاگەیشتن بە یەکەیەکی سیاسی سەر بە نەتەوەی کوردە. "کوردیزم" لەم واتایەدا ئاوێنەکردنی وڵاتسازیو چڕبەستنی دەوڵەتیشە.(٧٨)

"کوردیزم" بە بەرزکردنەوەی وشیاری گشتی لە چارەنووسی هاوبەشدا، لە دوی مسۆگەرکردنی ئامانجێکی بە کۆمەڵە کە لە چوارچێوەی دەوڵەت ـ نەتەوەوە سەرهەڵبدا.(٧٩)

"کوردیزم" بەزاندنی ئاگایی گرووپی خۆجێیو وەرگرتنی دڵخوازانەی شوناسی نەتەوایەتییە.(٨٠)

لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، زۆربەی شکستە رزگاریخوازییەکانی کوردستان لە دەیەکانی دواییدا کە بووە هۆی بێدەسەڵاتبوونیان بۆ چوونە نێو مژاری شۆڕشە راستەقینەکانو شکست لە پێکهێنانی گۆڕانکارییە واتادارەکانی کۆمەڵایەتیو سیاسیو لاوازبوونی لە پێکهێنانی هەستو تێگیشتنەکانی توندی ئامانجێکی هاوبەش بووە کە لە شوناسی نەتەوەییەوە سەرچاوە دەگرێ. "کوردیزم" لەم روویەوە، لە سیستمێکی پۆلینبەندیداو لەسەر بنەمایی چین، دەسەڵاتو هەڵکەوتوویی، کۆمەڵێکی سیاسیی پێناسە دەکات کە بە تێڕوانینێکی قووڵ بۆ

شوناسـی نەتـەوەیی، جگـە لـە پێکهێنـانی ڕێکخسـتنێکی سیاسـیو کۆمەڵایەتی بەرزتر، دەبێتە بەربەستێك لە دەستڕانەگەیشتن بە ئامانجی دوارۆژی خاڵە چارەنووس سازەکان.[٨١]

هـەوڵی "کـوردیزم" گرینگیـدان بـە گەشـەکردنی هانەیـەکی ئاگایانـە لـە سـەرهەڵدانی گرینگـی هەقیقـەتی چـەمکگەلێك وەك "شوناسـی نەتـەوەیی"، "نەتـــەوە"، "مـــافی دیـــاریکردنی چارەنووســـی نەتـــەوەیی" و "شوناســـی سەربەخۆ"یە.[٨٢]

"کوردیزم" لە بەراوردکردنی لەگەڵ سیاسەتی ئیدئولۆژێکی گرووپی باڵادەست کـە بـە گشـتی ئـامرازێ بـۆ ئاوەژووێنـاکردنی راسـتییەکانە، هـەوڵ دەدا بـە یەکگرتووکردنی تێڕوانینە لەبارەکانی بوونو لـە نموونـە پێویسـتەکانو گۆڕانی تێڕوانینـەکان، هـزری نەتەوایـەتی ڕێکـدەخاتو "نەتـەوەێتی کـوردی" وەك ئارمانجێکی سیاسی دەکاتە تێڕوانینێکی بنەڕەتی.[٨٣]

"کوردیزم" واتـادانو پێکهاتەدانـەری بـۆ جیهـانی سیاسـیی نەتـەوەی کـوردو رەنگدانـــەوەی "شوناســـی نەتـــەوەیی" لـــە هـــزر، ئاخـــاوتنو کـــردەوەی نەتەوەییدایە.[٨٤]

"کـوردیزم" بزاڤێکـی کـردە یـەك لـەدوای یەکـەکانی پێکهێنـان یـان هەسـتی گرووپێکی تایبەت لە خەڵکییـە کـە لـە راسـتیدا نەتـەوەی راسـتەقینە (نەتـەوەی کورد) پێکدێنن، هەسـتێك کـە دەتوانـێ باشـترین نـاوی لەسـەر بنێـی، "هەسـتی نەتەوایەتی"یە.[٨٥]

لـە روانگـەی "کـوردیزم"، ئامـانجی بزاڤـە ناسیۆنالیسـتەکان، پێکهێنـان یـان بووژانەوەی هەستی نەتەوایەتییە، کە بۆ هایدنی(هسـتی) نەتەوەیـەك، بریـارێکی

پێویستە. ئەم نەتەوە دەبێ دەوڵەتێکی لەخۆیی هەبێ یان لانیکەم خاوەن سەربەخۆییەکی تەواوی کولتووری هەبێ.[٨٦]

لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، کاتێك نەتەوە بە ئاسانی وەکوو راستییەك دێتە بەرباسەوە، هەر نەتەوەیی ـ مەزن یان چوکە ـ مافی بێ ئەملاوئەولای هەیە کە خۆیی بێ و لەسەر بنەمای هەناوی خۆیدا بژیت.[٨٧]

"کوردیزم" لەم باوەڕەدایە کە جیهانگەرایی‌و بەجیهانیبوون، ئەگەر چێ رەنگە هەندێك لە بیچمەکانی نەتەوەخوازی سنووردار بکات، بەڵام بەتەواوی بیچمگەلێکی دیکە پێکدێنێ. چوونکو بەجیهانیبوون، لە بەهێزکردن و هاوشێوەیی پێکدادانە فەرهەنگییەکان، بەگشتی بەرسڤی ناوچەگەرییانە (لۆکالیزم) نێوان کەسانێك کە دڵبەستەی (هۆگری) کولتووری نەتەوایەتین‌و بەرگری لێدەکەن‌و زەقی دەکەنەوە.[٨٨]

لە روانگەی "کوردیزم"وە نەتەوە دەبێ چەشنێکی دیاریکراوی لە دەوڵەت ـ نیشتمانی مودێڕن بێ، بەم واتایە دەبێ نێوان یەکەیەکی نەتەوەیی‌و سیاسی سازگاریەکی سەقامگرتوو یان لەباریان هەبێت.[٨٩]

"کوردیزم" شرۆڤەگەلێك لە پێوەندیی لەگەڵ شێوەی ناسین لە ئێمەوە، پێوەندییە کۆمەڵایەتیەکان، دەسەڵات، کۆمەڵگاو کولتوورەو پێداگری لەسەر نەتەوە وەك تەوەری سەرەکییە.[٩٠]

"کوردیزم" شێوازی هەبوونی نەتەوەی کورد لە نێو جیهاندایە، کە لە "شوناسی نەتەوایەتی" شوێنهەڵگر(تأثیرپذیر)ن‌و شوێندانەر(تأثیرگذار)ی لەسەر ئاخێوە شوناسخوازانە (هویت طلبانە) لەسەریان هەڵدەکەنرێ‌و دیاری دەکرێ.[٩١]

ئاخێوی نەتەوە لە "کوردیزم"دا لەسەر ئەو گریمانەیە پێداگرە کە هەر نەتەوەیەك لە نێوان نەتەوەکانی رابردوودا، ئێستاو داهاتوودا چارەنووسێکی تایبەتیان هەیەو لەم روویەوە، دەگمەنە، هاوولاتی هەر نەتەوەیەك پێگەی یەکسان، ئەزموونی مێژوو، هۆگرییانو کولتوورێکی هاوبەشیان هەیە. زمانو ئایین هەندێك جار لەو کولتوورەدا دەژمێردرێن. ئەم ئاخێوە هەروەها هەڵقوولانی نەتەوە بە کردەوەیەکی جیهانگیریی دەناسێنێ.(٩٢)

ئاخێوی نەتەوە لە "کوردیزم"دا، مافی دەسەلاتدارێتی بەسەر خەلکداو نوێنەرایەتی سیاسی لە لایەن خەلکەوە بەتەواوی سەر بە نەتەوەکانەوە دەژمێرێو لەو باوەرەدایە کە کاتێك گرووپێك لە مرۆڤەکان لەچوارچێوەی نەتەوەیەکدا کۆببنەوە شایانی سەربەخۆیی دەبن. بانگەشەی ئاکاری ـ سیاسی ئاخێوی نەتەوە ئەمەیە کە هەرکات نەتەوەیەك بیهەوێ، مافی پێکهێنانی حکومەتی هەیەو حکومەتی خاوەن رەوایی، حکومەتێکە کە نوێنەرایەتی نەتەوەیی لە ئەستۆ بێت.(٩٣)

لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، لە مێژووی هەر نەتەوەیەکدا، چەشنێك هاوگری هەیە کە ئاخێنراوە لە راڤەی ئازایەتی، مەزنایەتی، فیداکاری، هەژاریو خۆڕاگری توند لە لای ئەو نەتەوەیەو بەختەوەریی دوارۆژی هەر نەتەوەیەك لەوەدایە کە دەسەلاتدارییەك پێك بێنێو لە زێدی دایکی خۆیدا کۆبیتەوە.(٩٤)

لە روانگەی" کوردیزم"ەوە، نەتەوەکان، یەکە کۆمەلایەتیو سیاسییەکانن کە لە سەر بنەمای پرەنسیپێکی تایبەت لە چییەتی خۆیەوە بیچمی گرتووەو پێکهێنانی لەسەر ئەم گریمانەیە دامەزاروە کە کۆمەڵە کولتوورییەکان دەبێ ببنە کۆمەڵە سیاسییەکانو تاکە پیوەندیدارەکان بەم چەشنە کۆمەلانەوە، مافی خۆبەڕیوەبردنیان هەبێ یان لانیکەم بەڕێوەبەری خۆیان هەڵبژێرن.(٩٥)

داخوازی تەواوی نەتەوەیی کورد لە "کوردیزم"دا، ئەوەیە کە دەوڵەتو حکومەتێك پێك بێنێ یان سەرێکی دەسەڵاتی وڵاتو حکومەتی بەدەستەوە بگرێو ببنە دەوڵەتێکی نەتەوەیی. (٩٦)

خاڵی دەرهەست(ذهن) لە ئیدئۆلۆژی"کوردیزم"دا، ئەوەیە کە نەتەوەیی کورد لە نەتەوەکانی دیکە شتێکی کەمتری نیەو مەبەست لە بواری دەرهەست، هەوڵ بۆ تەیارکردنی هێزەکان لە بەرامبەر ئەمری یەکسانی نەتەوەی کورد لە بەرامبەر نەتەوەکانی دیکەو لە ئاکامدا خاوەن مافی گەشەسەندندایە. (٩٧)

"کوردیزم" پێداگری لەسەر ئەو باوەڕەیە کە گەشەسەندنی شێواو و لە جیهانی راستەقینەدا دەبێتە هۆی پاوانخوازیی ناوەند بەسەر دەوروبەردا بووە. لەم نێوەدا ناوچەکانی دەوروبەر کەم تا زۆر لە بەرامبەر ئەم دەسەڵاتەدا دژکردەوەیەکی دوو لایەنەیان نیشان داوەو لە هەمان کاتی بەرگری لە بەرانبەریاندا هەوڵیان داوە کە تا لە هێزی بزاوت بە قازانجی خۆیان کەڵك وەرگرن. ئەمەش تەنیا بە گوێرەی ئارمانجخوازیی سیاسیو تەیارکردنی ئیدئۆلۆژیکی هێزەکان بە پاڵپشتی لەسەر سەرچاوەکانی خۆیان دەرەتانی هەبووە، واتە پێداگری لەسەر "نەتەوە"بوون. (٩٨)

"کوردیزم"، ئوستوورەیی هەڤبەندی، هاوگرییو نۆژەنبوونەوەی ژیانی نەتەوەی کوردییە. (٩٩)

"کوردیزم"، ئیدئۆلۆژییەکی بەرزنرخاندنی رۆحی نەتەوەیی، هەستیکی زۆر بە شوناسی بە کۆمەڵ، هەڤبەندی نێوان کۆمەڵیکی بەرین لەسەر بنەمای زمان، کولتوور، میرات، ئایینی هاوبەش یان شارۆڤەندی نەتەوەییە. (١٠٠)

نەتەوە لە "کوردیزم"دا، گرووپێکی هاوپێگەیە کە بانگەشەی دەسەڵاتی سیاسی زەوی لە سەر بنەمای باوەڕی هاوبەش بە کولتووری تایبەتی خۆی بوەو

کۆمەڵی سیاسی خۆی لەسەر بنەمای واتایی شارۆڤەندیو دەسەلاتدارێتی خەڵکی دادەنێ. بە واتایەکی دی نەتەوە بریتییە لە کۆمەڵە خەڵکێك کە چارەنووسێکی زمانی، پاڵپشتی کولتوورەکەیانەو دەوڵەتی مودێرن بەهێزکردنیان لە روانگەی سیاسییەوەیە.(١٠١)

لە کاتێکدا کە بوونی کۆمەڵە زمانییەکی هاوبەش، بە مەرجی پێویستی نەتەوەبوون دەژمێردرێو مەرجی گرینگتر لەوە ئەوەیە کە هەستی دەروونی سەربە کۆمەڵە خەڵکێك کە چارەنووسێکی هاوبەشیان هەبێ ـ چارەنووسێك کە بەرهەمی ئەزموونو یادوەرییە هاوبەشەکانە ـ و هەروەها کۆمەڵێکی جوغرافیایی لە خەڵك کە هاوپێوەندیی شوێن و یەکسانیان هەبێ، لە گۆڕێدا بێت.(١٠٢)

ئامانج لە پێناسەی "ئوستوورەی نەتەوایەتی" لە "کوردیزم"دا، نەتەنیا پاساوی مافی نەتەوەیی کورد لەسەر نیشتمانی کوردستاندایە، بەڵکوو پێناسەی رەسالەتی تایبەتی نەتەوەی کورد لە بەرامبەر نەتەوەکانی دیکەدایەو دیاریکردنی هۆکاری ئاوەزمەند بۆ بانگەشەکردنی بۆ یەکسانی سیاسیو فەرهەنگی نەتەوەکانی دیکەیە.(١٠٣)

لە روانگەی "کوردیزم"وە، یادوارە هاوبەشە مێژووییەکانو ئەزموونە بەکۆمەڵەکان، لە هەستاوێتیترین هۆکارەکانن کە لە پێکهێنانی نەتەوەکان وەك کۆمەڵگە فەرهەنگییەکانی خاوەن چارەنووسێکی هاوبەشی سیاسی دێنە ئەژمارەوە.(١٠٤)

"کوردیزم" لە روانگەی کۆمەڵناسانەوە چەشنێك یەکبوونی کۆمەڵایەتییە کە ئەندامانی کۆمەڵگایەکی کولتووری پێکەوە گرێ دەدا. (١٠٥)

ئیـدئولوژی نەتـەوەیی لـە "کـوردیزم"دا، لـە دوای چـوارمژار بـە مەبەستی سـەرەکی دایـە: یەکیـەتیی نەتـەوەیی، بـەرز نرخانـدنی پێشڤەچـوونی نەتـــەوەیی، ئامـــادەکردنی رەســـالەتی نەتەوایـــەتی، ئارمـــانجی ســـەربەخۆیی نەتەوەیی.(١٠٦)

کولتوور لە "کوردیزم"دا، لە پەسەندە سـەقامگرتووەکانی هەڤبەنـدی لەسـەر بنەمای بایەخە هاوبەشەکانە کە لە رەوتی کۆمەڵایەتی بوونی دەروونی دەبێو بە گرێدان بە رەوگەی پێوەندی هاوبەش، بایەخەکان، دابونەریتە هاوبەشـەکان بـە شێوەیەکی بنەڕەتی بوونی نەتەوەیی پێك بێنن.(١٠٧)

"کوردیزم" خوازیاری مافە جیانەکراوەکانی تەواوی توێژەکانی نەتەوەی کورد لە هەموو بوارە سیاسی، فەرهەنگی، کۆمەڵایەتیو ئابوورییەکان لە پـەنای مرۆڤـ و نەتەوەکانی دیکە دایە.(١٠٨)

نەتەوە لە "کوردیزم"دا، نموونەی باڵای کۆمەڵێکی کولتوورییـە. سـەرهەڵدانی هەڤبەندی نەتەوەیی بە واتای بوونی سیستمێکی هاوبەشـی هـزریو سـیمبۆلێكو شـێوە هەڵسـوکەوتە هاوبەشـەکانە کـە ئەنـدامانی نەتەوەیـەك پێکـەوە گـرێ دەدا.(١٠٩)

"کوردیزم" شیاوترین بنیات بۆ رەوایی سیاسـی نەتـەوەی کـوردو هـەنگاوێکی بنەڕەتیو رەها لە رەوگەی گۆڕانکاریو هـزرو کـردەوەی نەتـەوەی کـورد بـەرەو ئاوەزمەندێتی (عقلانیت)و هزرتەوەرەیی (خردمداری)یە.(١١٠)

لـە روانگـەی "کـوردیزم"ەوە، تـوخمی پێکهێنـەری سـەرەکی پێکهێنـەریی نەتەوە، واتا هاوبەشەکانو تێگەیشـتن و ناسـینە کـە جـەماوەری نەتـەوە لەمـەڕ ئەزموونە هاوبەشەکانیانو لەگەڵ گرووپەکانی دیکەدا هەیە. ئەم واتـاو ئەزموونـە هاوبەشـانە بـەر لـەوەی پێناسـە بکـرێن لـە نەتەوەیەکـەوە بـۆ نەتەوەیـەکی دی

ئاڵووێر دەکرێن‌و بە شێوەی یادواری، هێماو بایەخەکان‌و رەمزدانەری‌و دەبنە "ئەستورەکردنی پێکهێنەر" لە نەتەوەدا. ئەم ئوستووره پێکهێنـەره فـره مژارن: نێوی هاوبەش، ئوستوورەیەکی هاوبەش، حەکایەتێکی مێژوویی هاوبـەش بە وێناکردنی خاوەن کولتوورێکی تاقانەو نـەگۆڕ (تحـول ناپـذیـر) بەسـتراوه بـە نیشتمانێکی تایبەت‌و هەستی دەروونی هاوگری‌و یەکبوون.[111]

یـەکێ لـە هـزره بنچـینەییەکانی دەسـەڵاتدارێتی لـە "کـوردیزم"دا، هەسـتی بەستراوەبوون بە تاکە نەتەوەیەك و بوونی هێزێکی ناوەندخواز لە پێناو یەکیەتی بەخشینی دایە.[112]

هەموو سیستم ـ دامەزراوەگەلێ کە نەتەوەیەك باوەڕی پێیان هەیە، وەك ئاڵای نەتەوەیی، یادواره مێژووییەکانی رابردوو، بنچینەکانی ئاینی دەسـەڵاتدار، رێسـا ئابوورییـەکانی شـیاوی قبـوڵکردنی گشـتی‌و زەنجـیره پلـەی (سلسـله مراتـب) سەقامگرتوو لە "کوردیزم"دا، بەشێك لە هەستی هاوگری بە کوردستان بە وێنەی نیشتمانێکی نەتەوەیی‌یە.[113]

نەتەوەیی کردن (ملـت سـازی) نیشـتمانێك لـە کـوردیزمدا، کومەڵایـەتی‌کردنی نیشـتمانی حەشـیمەت لـە مەبەسـتی پێکهێنـانی هەسـتی هاوبەشـی شـوناس بـە تێڕامانەگەلێك لە نیشتمان‌و نەتەوەیە کە بە وێنەی بەشێك لە گەڵاڵەی نەتـەوەیی کردن وێنا دەکرێ.[114]

رۆڵی تەوەرەیی شوێن‌و پێکهێنانی شوێن، بیچمگرتنی بەرانبەرانـەی شوناسـی ئەنتیك ـ نەتەوەیی لە تێڕوانینی جوغرافیایی "کـوردیزم"، گرینگـی جوغرافیـایی ناسـیونالیزم وەکـوو پـاری هاوبەشـی شـوێن، دەسـەڵات شـوناس روون دەکاتەوە.[115]

له روانگەی "کوردیزم"دا، رۆڵی جوغرافیـایی پێناسـەی قەڵـەمڕەوی نەتەوەکانو بوونی سنوورەکان نێوان ئێمەو ئەوانی دی بـە زمـانێکی پسـپۆڕانەو شرۆڤەی راستیەکانی چاوەدێر بەسەر پەڕانپەڕی سروشتی، کولتووریو چۆنیەتی بەڕێوەبردنیاندایە.(١١٦)

"کوردیزم" رابوونی ئەڤین بـە نیشـتمان، بـە ئامـانجی تێگەیشـتنی هاوبەشـی دایەنگە (زادگاه)و گیڕانی ئەرکی نەتەوایەتی‌یە.(١١٧)

دامەزرانی نەتەوەیی، فـەزای سیاسـی، کۆمەڵایـەتی، کولتـووریو ئـابووری لـە ئامانجە دواڕۆژەکانیەوە کە لە پاش نەتەوەخوازی نیشتمانیدایەو "کـوردیزم" لـە میکانیزمی پێویست کە ناسێنەری وێنەیەکی نەتەوەییو تایبـەت لـە کوردسـتاندا وەك زێد، وەتەنو نیشتمانەو بۆ دیاریکردنی بەشێکی نەتەوە کـەڵك وەردەگـرێ.(١١٨)

دروسـتکردنی سـنوورو پێکهێنـانی پێگـەی کۆمەڵایـەتی، رێگـەی بنـەڕەتی لـە توخمە بنەڕەتییەکانی پێکهێنانی شوناسی لـە "کـوردیزم"دا دێنـە ئـەژمارو لـەم روانگەیـەوە، سـنوورەکان هـەم دامـەزراوەو هـەم هێمـای پێوەنـدیی دەسـەڵاتو دامـــەزاروە کۆمەڵایەتییـــەکانن کـــە لـــە رەوتـــی جیاکردنـــەوەی کـــردەوە جێگرتووەکانەوە دەبنە بەشێك لـە ژیـانی رۆژانـەو، سـنوورکانی هـەم ئافرێنـەرو هەم ئافرێنراوی شوناسن.(١١٩)

بە باوەڕی "کوردیزم" هەستی هاوشوناسی(هـم هـویتی) لەگـەڵ "بەسـتێنێکی نزیكو نەبەستراوە"ی ناوچەیی پەرە ئەستێنێ نە ئـەوەی کـە لـەنێو بچێت. لـەم روویـەوە، شوناسـی نەتەوایـەتی لـەو شـوێنانەی بـەهێزتر دەبێـت کـە شوناسـی نەتەوایەتییان رەوشێکی باوەڕ پێکراو و پتەویان هەیە.(١٢٠)

لە روانگەی "كوردیزم"ەوە، بەستراوەیی بە نیشتمانەوە بە هەمان مێژینەی كۆمەڵگای مرۆییە و بەڵگەیەكی كەم لەم بارەوە هەیە كە پێوەندییە ئیدئولۆژیكیەكانی بەهێزی كە شوناس، سیاسیو نیشتمان پێكەوە گرێ بدا رو لە لاوازبوونی هەبێ.[١٢١]

لە "كوردیزم"ەوە فێردەبین تەنیا ئەسڵێكی هاوبەش كە بنەڕەتی هەر نەتەوەیەك پێك دێنێ، هەستی ئەندامەكانی ئەم نەتەوەیە بەوەی كە نەتەوەكەیان بەرەو چارەنووسێكی هاوبەش دەڕۆنو پێویستو دەروەست بە یەكەیەكی گشتی خۆی، وەكوو "ناخی نەتەوە" هەیە.[١٢٢]

مێژووی باڵادەستبوون لە كوردستاندا، مێژووی پشتیوانی بەكەمزانینی كەسایەتی نەتەوەیی نەتەوەی كوردە. گرووپی باڵادەست بەردەوام ئەم نەتەوەیە لاواز، هەژاربوون لە بەڕێوەبەرایەتیدا، نیگەرانی لە بەڕێوەبردنی ژیانی خۆیدا، هەستاوێتیبوون(احساساتی)، تینویەتیی بەتین، شێواو و تەنانەت دڕندە ناودەبەن تا پاساوێكی لەبار بۆ بەردەوامبوون بە دەسەڵاتدارێتی و سەركوت دابین بكەن.[١٣٢]

بنچینەگەلێك كە لە "كوردیزم"دا وەك بنەڕەتی بنچینە نەتەوەییەكانو پاساوی كردوەی سیاسی دەناسرێن، بریتین لە:

١ــ بنچینەی "مافی دیاری كردنی چارەنووسی نەتەوەیی" بۆ تەواوی نەتەوەكان بەتایبەت نەتەوەی كورد، مافێكی حاشاهەڵنەگرە.

٢ــ نەتەوەی كورد وەك تەواوی نەتەوەكانی جیهان مافی سەربەخۆیی سیاسیو خاوەن وەڵاتێكی سەربەخۆیی هەیە.

٣ـ ئەگەر نەتەوەیەك بێدەسەڵات بێت، مافی هەیە بە پشت بەستن بە تەواوی شێوەكان دەرتان بۆ سەربەخۆیی خەباتی خۆی پێك بێنێتو خەبات بكات.

٤ـ تەواوی نەتەوە ـ دەوڵەتەکانی جیهان مافیان هەیە کە سیاسـەتی نێوخۆییو نێونەتەوەیی خۆیان بۆ دەستێوەردانی وڵاتانی دیکە رێکبخەن.[١٢٤]

گرێنگترین ئاکامگەلێك کە "کوریزم" بە دوای خۆیدا دەیهێنێت، بریتیە لە:

١ـ ئەندامەتی لە شوناسی نەتەوایەتی بۆ تاك، مزگێنیدەری رزگاریو ئازادی لە فەرامۆشبوونی تاکەکەسیو بە واتای ئەندامەتی لـە کۆمـەڵێكدایـە کـە کاریگـەری لەسەر ژیانی تاكدا دەبێت.

٢ـ رەوایـی وەرگـرتن لەگـەڵ نەتـەوە بـۆ تاکـەکان، هیـوای نۆژەنبوونـەوەو چاکسـازکردنەوە، لـە رێگـای چاکسـازی کردنـەوە یـان نۆژەنکردنـەوەی ژیـانی نەتەوەوە دابین دەکات.

٣ـ بـاوەڕ دەداتـە تاکـەکانی کـە هـەمووان خـاوەنی دۆخێکـی یەکسـان وەك ئەندامەکانی نەتەوە دەبن.[١٢٥]

هەستی بەهێزی "ئێمەبوون(ما بودن)"ی لە "کوردیزم"دا، یەکەمین ئامرازێکە کە خەڵك بەو هۆیەوە شوناسی خۆیان بە شێوەی بەکۆمەڵ دەناسنەوە.[١٢٦]

"کوردیزم" فەلسەفەیەکی سیاسییە کـە لـەو باوەڕەدایـە یەکـەمین هۆکـار لـە پێناسـەو پێکهێنـانی دامـەزراوە سیاسـییەکانو پێکهێنـانی وڵاتێـك وەك قەلەمڕەوێکی دیاریکراو، حکومـەتو شـیاوی بەسـتنی پێوەندییـەکی بەرانبەرانـە دەبێت.[١٢٧]

هەموو نەتـەوەکان خـاوەنی مـافی سـەربەخۆیی بـە "سـەروەریی مـاف لەمـەڕ رەوشـی سیاسـی خۆیـان"ن، بـە ئـازادیی بڕیـار بـدەنو بـە ئـازادی رێگـەی پەرەپێدانی ئابووری، جڤاکیو کولتووری خۆیی دەگرنەبەر.[١٢٨]

"کوردیزم" مافی کەڵك وەرگرتنی هەر کەسێك لـە کولتـووری خـۆیی، ئـازادی ئایین، مافی کەڵك وەرگرتنی هەر تالێك کـە زمـان خـۆییو شـێوەیەکی ئاشـکراو

تابیەتی، مافی دامەزرانی دامەزراوەکانو کۆمەڵەکان، پاراستنی پێوەندی، مافی بەشداریکردنی لە ژیانی کولتووری، ئابووری، سیاسیو نەبوونی هەڵاواردنو یەکسانی هەڵسوکەوت بۆ هەموو نەتەوەکان بەفەرمی دەناسێت.[129]

نەتەوە لە "کوردیزم"دا، زەقترین شوناسی گرووپ بۆ ئامانجەکانی ڕێکخراوێکی سیاسییە.[130]

لە ڕوانگەی "کوردیزم"ەوە، کەمایەتییەکانو کۆمەڵگە ئەتنیکییەکان لە هەر وەڵاتێکدا وەکوو ئەندامانی پێگەیشتوو و یەکسانی کۆمەڵگاکانن کە تێدا دەژین.[131]

"کوردیزم" نەتەوە بۆ یەکیەتییو ئاپۆڕای لە یەکەیەکی ئورگانێکی سیاسیو لە چوارچێوەی وڵاتێکی سەربەخۆو لە ڕێگەی بەرزنرخاندنی شوناسی هاوبەشو وەفاداری بە نیشتمانی نەتەوەیی بانگهێشت دەکات.[132]

"کوردیزم" ئەڤینێکی مەزنتر لە ئاوەزو بەهێزتر لە ئیرادە پەروەردە دەکات، ئەڤینێك بە یارمەتی ئەم باوەڕەوە دێت کە ئەم چارەنووسە، تاقە چارەنووسێکی پیرۆزە بۆ نەتەوەیەك کە ئەڤین بە ئازادی، بزوێنەرو هەرمانبوونیەتی.[133]

"کوردیزم" هەم شێوەی کردەیی سیاسیو هەم شێوەی ئاخێو (گفتمان)ە کە لە هەر بیاڤێکدا بە پێکهێنانی سیستمێکی پێناسەو واتایی، شوناس وەکوو پۆلینبەندییەکی ئاخێوو بە گوێرەی چوارچێوەکانی نەتەوەو سانابوونی پێکهاتنی، ڕەنێودێنێتەوەو دەیپارێزێ.[134]

"کوردیزم" پتر چەمکێکی لەبار بۆ پەرەئەستاندنە تا چەمکێکی سنووردارو، لەم ڕوویەوە کۆمەڵێکی بەربڵاو لە هانەکان دادەپۆشێ و لە پێوەندی لەگەڵ شوناسی نەتەوایەتیدا، واتا پەیدا دەکات.[135]

"کوردیزم" تاقە هۆکارێکی هاوبەش لەسەر لێڕوانینە زانستییەکانو بیـاڤی تێڕوانینەکانـە کـە دەتوانـێ شوناسـخوازی نەتـەوەیی لـە چوارچـێوەی شوناسێکی سەربەخۆدا چالاك بكات. (١٣٦)

"کـوردیزم" تیۆرییەکـە کـە لەسـەر بنـەمای بـاوەڕ بـە ئـازادی لـە رەهەنـدە جۆراوجۆرەکـانی ئـابووری، سیاسـی، مەزهەبیـیەوە بـۆ نەتـەوەی کـوردو بـوار رەخساندنی و کردەوەکانی بەسەر خۆیدا حکوومەت دەکات. (١٣٧)

ئامـانجی "کـوردیزم" یـەکگرتوووکردنی تـەواوی ئەندامـەکانی کۆمـەڵگای کوردستانو، چاوپۆشی لە بەستراوەییە تایبەتەکانیانو، بە جەخت کردن لەسـەر وەفاداری، هێماکانو دامەزراوە هاوبەشەکانیەتی. (١٣٨)

نەتەوە لە "کوردیزم"دا حەشیمەتێکی مرۆیی خاوەن ناوێکـە کـە ئەسـتوورەو یادوەرییەکان، کولتـووری گشـتی جـەماوەر، نیشـتمانێکی دیـاریکراو، یەکیـەتیی ئابووریو حقووقیو ئەرکی یەکسانی بۆ هەموو ئەندامەکانیەتی. (١٣٩)

نەتەوە لە روانگەی "کوردیزم"وە جیـایی لـە هـەبوونێتی سیاسـی (موجودیـت سیاسـی)، هـەبوونێتی کۆمەڵایەتیشـە کـە خـەیلێوەن(مـدت زمـان زیـادی اسـت) بیچمی گرتووەو لە شێوەی حکومەتی یاساییەوە جیاوازە. (١٤٠)

"کوردیزم" لەم بـاوەڕە دایـە کـە لـە حاڵەتێکدا هەسـتی نەتـەوەیتی لـە هـەر پلەیەك لە هێزدا هەبێ هۆکارێکی ئاسـایی بـۆ هاوپێوەنـدی تـەواوی ئەندامـەکانی نەتەوە لە ژێر حکومەتێکدا و خاوەن حکومەتێکی جیایان بۆ خۆیان هەیە. (١٤١)

"کوردیزم" بە قبوڵکردنی ناسیونالیزمی دێموکراتێـك، لەسـەر ئـەم بـاوەڕەوە پێداگرە کە شارۆڤەندیی دێموکراسی مۆێرن هەم هەستی جیایی شوناسو بیـاڤی کردەوەیەو هەم شوناسی نەتەوایەتی هاوبەش دابەش دەکات. (١٤٢)

"كـوردیزم" سەرچـاوەی شوناسـی تـاك لـە نەتـەوەوە سـەقامگیر دەكات كە خاوەنی دەسەڵات، ناوەندی سەرەكی وەفـاداریو بنـەمای هەڤبەنـدی هەمەكی رەچاو دەكرێ، بـەڵام هاوكـات بـە شـارۆڤەندان، مـافی خـاوەن شـێوە جۆربەجۆرەكانی شوناس لە فەزایەكی گشتیی‌دا بە نێو "كۆمەڵگای مەدەنی"یش دەدات. لـە "كـوردیزم"دا چـاوەڕوان دەكـرێ شـارۆڤەندان شوناسـی خۆیـان لـە نەتەوەی خۆیانەوە وەربگرن.(١٤٣)

ئەگەرچـی لـە "كـوردیزم"دا مـافی شـارۆڤەندی لـە دێموكراسـی مـۆدێرن بـۆ بەشداری لە چالاكیگەلێ كە لە وڵاتدا سەربەخۆیەو لـە رێگـەی ئەوانـەوە دەتوانـێ هەستی شوناسی جیاواز لەگەڵ شوناسـی سیاسـی خـۆیی دەر بـبڕن، پـارێزراوە، بەڵام زەنجیرەپلـەی وەفادارییـە كۆمەڵایەتییـەكان كـە لـەودا نەتـەوە بـۆ هـەموو تاكـەكانی لـە هـەر روانگەیەكـەوە بـە پێویسـتی لـە لوتكـەی سـەرووەترین خالێـك دادەنێت، ئەسڵێكی سەقامگیرو چەقبەستوە (گریزناپـذیر)دەبێ.(١٤٤)

لە روانگەی "كوردیزم"ەوە، ناسیونالیزمی سیاسی هەركات لەگەڵ دێموكراسی ئاوێتە بێت دەتوانێ بە داڕشتنی بنەڕەتێك بـۆ فیدراسـیۆنێكی جیهـانی كـە هـەم هاریكـاریو هــەم راگـرتنو بەرســەڤی خــۆجێی بــە رەوا دەزانــێو لــە پێنــاو ئاوێتەبوون‌دا بن نە ئەوەی كە بەربەستێك لە رێگای ئەودا بێت. ئـەم كـردەوە تـا رادەیــەكی زۆر بــەوە بەســتراوەیە كــە ناسـیونالیزمی سیاسـی بــە پشــتگەرمی دێموكراســـی بتوانــێ لەســـەر هەڵخڵەتاندنــەكان لـــە شــێوەی چــائوڤینزیی (نیشتمانپەروەی دەمارگرژانە) دەركەوێ. ئارمانجی دێموكراسی نوێ بنـەڕەتێكی پتـەو بـۆ فدراسـیۆنێك لـە نەتـەوەكان دەبێـت. چـوونكە پشـت بەسـتن لەسـەر باوەڕێكەوە كە هەنـدێكجار لـەژێر نـاوی مافـە كورتكراوەكـان و كۆبەندیـدا بـێو لەسـەر ئـەم بـاوەڕەی كـە تـەواوی خـەڵكی دەبێـت لـە "مـافی دیـاریكردنی

چـارەنووس"دا وەکـوو خـاوەن ئامرازێـك بـۆ دەستڕاگەیشـتن بـە ڕۆژخۆشیو بەختەوەرییەکی مەزنتر بن.(١٤٥)

"کوردیزم" وەك بزاڤێك، بزاوتێکی سیاسییەو بانگەشـەی خـۆیی لەسـەر ئـەم ئەسڵە پاساو دەداتەوە کە نەتەوەیەك بە ناو"نەتەوەی کـورد" هەیـە، وەفـاداری پـتر لـە هـەموو شـتێك پێوەنـدیی بـە نەتەوەوەیـەوە هەیـەو نەتـەوە دەبـێ لـە نێوخۆیی قەلەمڕەوی نەتـەوەیی خۆیدا خودموختـاری سیاسـی هـەبێتو ئـەوەی مشـتومڕی دەسـەڵات لەسـەر ئـەم ڕێکخـراوە سیاسـییە خودموختـارە پشـت ئەستورە، لەسەر ڕەوایی نەتەوەییە.(١٤٦)

"کوردیزم" وەك بزاڤێکی ناسیونالیستی یەکییەتی بـەخش، بزاڤێکـی سیاسـی بەرهەڵستکارە کـە بەشـە داگیرکراوەکـانی نیشـتمانی کوردسـتان بـە بەشـێك لـە قەڵـەمڕەوی نەتـەوەیی خـۆی دەزانـێو لـە ئاکامـدا لـە دوی یەکپارچـەکردنی کوردستان لە ڕێگەی پێکهێنانو سەقامگیری دەوڵەتێکی نەتەوەییەوەیە.(١٤٧)

مەبەست لە ڕەسانەیەتی لە "کوردیزم"دا پتر ڕەوشێکی زانستییە واتە سـەربە شـوێنێك بـوون، تێکهەڵچـوون لـە زەمـەنو هـەوڵ بـۆ داگیرکردنـی بارسـتاییـیە بوونەکانەوەیە.(١٤٨)

بـە "کـوردیزم"، نەتـەوەی کـورد دەتوانـێ بانگەشـەی خـاوەن چارەنووسـی خۆیو گەرەنتی بەهەشتو دۆزەخی خۆیی بێت.(١٤٩)

مرۆڤی کورد لە "کوردیزم"دا خاڵ بە خاڵو هـێڵ بـە هـێڵ، هەڵکەوتـەی کـاتی خۆیی هەڵدەسەنگێنێو زیرەکانـە لەگـەڵ ڕۆچـوون بـۆ هـەر فاکتـەرێکی نـوێ بـە هەڵسەنگاندنەکەی بە بەرنجامێکی وشیارتر دەستڕادەگات.(١٥٠)

لـە "کـوردیزم"دا دەوڵـەتی نەتـەوەیی وەك دامەزراوەیـەکی بـاڵاو ناوەنـدی وەفادارییی ڕچاودەکرێ کە لە ڕێگەی ڕاگەیەنەکانـەوە، ڕاگرتنـی فێرکـاری، هێڵـی

دیاریکراوی زەمـەن‌و ئاراسـتەکردنی گەشـەپێدانی سیاسـی‌و ئـابووری، کولتووری‌و کۆمەڵایەتی بەهێز دەبێت.(١٥١)

لە "کوردیزم"دا وشەی "نەتەوەیی" وەکوو دیاریکەرێکی ژیانی رۆژانـە دەردێ کـە پتـەوترین بنـەما بـۆ هەسـتێکی بـەربلاو لـە شوناسـی نەتەوایـەتی دابـین دەکات.(١٥٢)

"کـوردیزم" لـەم باوەڕەدایـە کاتێـك کـە نەتـەوە لەسـەر بنـەمای بنەواشـە راستەقینەکانی خۆی بۆ مرۆڤایەتی هەوڵ دەدات. نەتەوە لەم روانگەوە پاڵپشتی ئەهرۆمێك دەبێت کە دەبێ بۆ بەرژەوەندیی هەمووان بەکار بهێنرێت.(١٥٣)

"کوردیزم" بە زەقکردنەوەی تیۆریی نەتەوەێتی، مافی نیشتەجێبوونی خـۆیی دەبێتـە ئارمانجێـك‌و بانگهێشـتی هـەموو نەتـەوەکان بـۆ بەدەسـتهێنانی ئـازادی نەتەوەیی خۆیی خەبات بکەن، دەکات.(١٥٤)

"کـوردیزم" گەڕیـدەی رۆح‌و رەسـالەتی "نەتـەوە" بـۆ گەیشـتن بـە ئـازادی‌و یەکسانی‌و پشت ئەستور بە دەسەڵاتی خۆی بۆ رزگاری نەتەوەیی‌یە.(١٥٥)

"کوردیزم" بە واتەیەکی دی دەتوانێ بە جێگـەی "ئاگـایی نەتـەوەیی" بـەکار بهێنرێت‌و چاودێری بەسەر کۆمەڵێك واتاو هەسـتەکان دەکـات کـە فـۆرمی واتـای شوناسی نەتـەوەیی پێکـدێنن. لـەم روانگـەوە، شوناسـی نەتـەوەیی شـتێکە کـە دەتوانێ وەکوو شوناسی بنەڕەتی ناودێر بکـەرێت، شوناسـێك کـە وێدەچـێت لـە بەراورد لەگەڵ هەر شوناسێکی دیکەدا، تەواوی بیاڤەکانی ژیانی جڤاکی، رامیاری کولتووری‌و ئابووری دەگرنەبەر.(١٥٦)

شوناسی نەتەوەیی لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، شوناسێکی پێگەیشـتوو و بـە واتایەکی دیکە پێگەیشتووی چەمکی شوناس بە واتای تـەواوی وشـەو سەرچـاوە

لــه رەوتێکــی تــەکوزی پێگەیشــتووی ئامانجمەنــدی کۆمەڵایــەتی بــۆ "نەتەوە"یە. (١٥٧)

شوناسـێ کـە شـیاوپێدانی بـەرینی هەیـە یـان هـەمان شوناسـی بنـەڕەتی کـە وێدەچێت چییەتی خاوەنەکەی پێناسـە بکاتو لـە هـەر چەشـنێك کـە هـەبێت هەڵسوکەوت لە بارودۆخـە جۆراوجۆرەکانـدا پێکدێنێت. ئـەم شوناسـە هـەروەها وێنەیەکی تـەکوزی کۆمەڵایـەتی یـان ئاگـایی کۆمەڵایـەتیی کۆمەڵگـەی مەبەسـت رەنگدەداتەوەو، لە راستیدا ئەم وێنەیە لە قەوارەیەکی چوکەدا دەگرێتەبەر. ئەم کردەوەیە چوارچێوەی شوناسی بنەڕەتی لە جیهانی مـۆێرندا دەکاتـە بنـەڕەتی ئاگایی کۆمەڵایەتی مۆێرنیشو پێداگرە لەسەر ئەوەی کە لـە جیهـانی مـۆدێرندا، ئاگایی کۆمەڵایەتی، قەوارەیی ئاگایی نەتەوەیی لەخۆ دەگرێت.(١٥٨)

"کـوردیزم" چوارچـێوەی میکـانیزمی کولتـووریو بنەواشــەی یەکپارچــەیی جڤاکی، پێکهاتەی جڤاکیو سیستمی ناسیاری نەزمخولقێنییـە کـە واتـا دەداتـە راستییە کۆمەڵایەتییەکانو لە ئاکامدا قەوارەی پێدەدات. (١٥٩)

دو بنەواشــەی زۆر گــرینگ لــە "کــوردیزم"دا، "بنەواشــەی دەســەڵاتدارێتی خــــەڵك"و "بنەواشــــەی بنــــەڕەتی یەکســــانی لــــە پێکهاتــــەی سیاســــیو کۆمەڵایەتی"دایـەو لەسـەر ئـەم بنەمایـەوە، دەوڵـەت یـەکێ لـە پێویسـتییەکانی بنەواشـەی دەسـەڵاتدارێتی خەڵکییـەوەو دەسـەڵاتێك کـە لـە لایـەن دەوڵەتـەوە بەڕێوەدەچێت لە نەتەوەوە سەرچـاوە دەگرێت. بنەواشـەی یەکسـانیش لەسـەر بنــەمای چــەندایەتی گشــتگیری شوناســی نەتــەوەیی وەك هۆکــاری گــرینگترین پێداویستی پێکهاتەیی، واتە چییەتی توێژبەندی (قشربندی) کۆمەڵایەتییە.(١٦٠)

شوناسی نەتەوەیی کورد لە"کوردیزم"دا یەکـەمین شوناسـە کـە لـە زەنجیرە شوناسەکانو توخمی سەرەکی سەرچاوەیەك بۆ هەموو خەڵکی نەتەوەی کوردە.

شوناسی نەتەوەیی، بناخەی ڕێکخستنی بەدەستەوە دەدا کە لە بـوارە جۆراوجۆرەکانـدا شـیاوی بـەکار هێنانـە. واتایـان پـێ دەداو دەیانکاتـە تـوخمی شوناسە دیارکراوەکان.[١٦١]

"کوردیزم"وەکوو پرەنسـیپێکی سیاسـی لەسـەر ئـەم باوڕەیـە کـە یەکەیـەکی سیاسیو نەتەوەیی دەبێ ڕۆنانیان (انطباق) لـە سـەریەکدی هـەبێ. لـە ڕوانگـەی "کـوردیزم "وە، دەتـوانین بـە تیۆرییـەکی ڕەوایـی سیاسـی بگـەین کـە وەهـا دەڕەخسـێ کـە سـنوورە ئەتنیکییـەکان، سـنوورە سیاسـیەکان دانـابڕێن. "کوردیزم" بەم لێکدانەوەیە " بە سیاسیکردنی شوناس"ە.[١٦٢]

وێنـەی دەرهەسـتی "کـوردیزم" لـە کۆمـەڵگا دەبێـت دوو تـوخم بگرێتەبـەر: چییەتی نەتەوە بە تەواوی و چییەتی مرۆڤگەلێ کە ئەندامەکانی نەتەوەنو پێکی دەهێنن. چییەتی نەتەوە بە تەواوی هەلگری هەبوونێتی یەکپارچەییو کۆمەڵێکە کە دەبێتە هۆی پێوەندیی تاکەکانو بیچمی گرتووەو چییەتی مرۆڤـەکانیش کـە ئەنـدامی نەتـەوەن بریتییـە لـە ئاراستەکردنی ئێـرادە، بەرژەوەنـدیو ئامـانجی ئەندامەکانی نەتەوە لە پێناو گەیشتن بە ویستو ئارمانجە نەتەوەییەکانە.[١٦٣]

لە ڕوانگەی "کوردیزم"ەوە، هەروەها مرۆڤ ناتوانێ بێ ئەندامەکانی لەش بژی، بێ نەتەوەش ناتوانی زیندوو بمێنی. هەر مرۆڤێك لـە نەتەوەیـەکی تایبـەت دێتـە دنیاو چاوەڕوان دەکرێ خۆیی لە هەستی دڵبەستنو بەسـتراوەبوون بـە نەتـەوە دەر بخات.[١٦٤]

"کـوردیزم" زایەڵەیـەك لـە هـەبوونێتی بـە کۆمـەڵ، هێمـا لـە گەشـەکردنی جەماوەری خەڵك، پرەنسیپێکی سیاسیو جڤاکی نـوێو ڕاسـتییەکی پێکهاتـەیی بۆ نەتەوەی کوردە.[١٦٥]

"کوردیزم" له چەکەرەکردنی کردەوەی خۆی، ئاپۆرای سیاسی بە مەبەستی دەستڕاگەیشتن بە دەسەڵاتداریّتی زەوی نەتەوەیی، سەقامگیری ئەم دەسەڵاتداریّتییەو پاراستنییەتی. ئەم چەکەرەکردنەی، بەرهەمی ئامانجی ئێمەو یادوەرییە بە کۆمەڵەکان، زمان، کولتوورو ئاینو پێوەنددان لەگەڵ قەلەمڕەوی تایبەت بۆ پێکهێنانی کۆمەڵێکی سیاسی نەتەوەیی‌یە.(١٦٦)

"زمان" لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، هەنبانەی لاپەڕەکانی مێژوو و بایەخگەلێکە کە لە نەتەوەیەکدا شاردراوەتەوەو بەم هۆیەوە رۆحی نەتەوەیی، هەناوێك بە باشترین شێوە دەنوێنێت.(١٦٧)

لە "کوردیزم"دا مرۆڤ کۆیلەنابێ، نە رگەزەکەی بە دیل دەگیرێ، نە زمانو نە ئایینەکەشی.(١٦٨)

لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، ئاپۆرایەکی بەرین لە مرۆڤەکان بە هەناوێکی ساخڵەمەو دڵگەرم، ویژدانێکی ئەخلاقی دەخولقێنن کە ناوی "نەتەوە"یە. نەتەوە لەم روانگەوە، ئاپۆرایەکی دڵخوازانە، دەرهەستو ئیدئولۆژیکیشە.(١٦٩)

"کوردیزم" هەستی گرووپ یان کۆمەڵێك لە خەڵکە، کە لە چوارچێوەیەکی پێکەوە گرێ دراودا دەژینو یەك زمانو یان زاراوە خۆجێییەکان وەکوو کەرەستەیەکی گواستنەوەی هزرو هەستە هاوبەشەکان بەکار دەهێنرێت، باوەڕێکی هاوبەشی مەزهەبییان هەیە، خاوەنی دامەزراوە، دابونەریتە هاوبەشەکانن کە لە درێژایی مێژوویەکی هاوبەش بە دەستیان هێناوەو ئاڵوێریان کردووەو ویستی هاوبەشیان بۆ ئاوێتە بوونو هاوشێوەبوون پەروەردە دەکەن.(١٧٠)

بزاڤی نەتەوەیی لە روانگەی "کوردیزم"دا هەوڵێکی رێکخراوەیی بۆ دابیکردنی هەموو تایبەتمەندییەکانی نەتەوەیەکی پێگەیشتوو لە هەموو روویەکەوەیە.(١٧١)

ویستە پێوەندیدارەکان لەمەڕ چاکسازی کولتووری نەتەوەیی، سەرنجدان بە گرینگی زمان، پێکهێنانی پێکهاتەیەکی پێگەیشووی کۆمەڵایەتی رووناکبیرە بژاردەکانی کۆمەڵگاو بەدەستهێنانی مافە مەدەنییە یەکسانەکانو مافی دیاریکردنی چارەنووس نەتەوەیی، لە ئامانجەکانی بزاڤی نەتەوەیی لە "کوردیزم"دا، دەژمێردرێن.(١٧٢)

"کوردیزم" فەلسەفەی رەواییبەخشین بە هزرو باوەڕە پێوەندیدارەکان بە دەسەڵاتدارێتی نەتەوەیی کورد، مافەکانی مرۆڤ، بەڕێوبەرایەتی نەتەوەییو دەوڵەتی نەتەوەیی لە رێگەی پێکهێنانی کولتوورێکی هاوبەش لەسەر بنەمایی زمانێکی یەکگرتوویی نەتەوەییەوەیە.(١٧٣)

"کوردیزم" هەڵی نەتەوەیەکە بۆ بووژانەوەی شوناسی نەتەوەیی خۆیی لە ژێر ئاڵایەکی نەتەوەخوازانەیە کە خوازیاری بە فەرمی ناسینی وەك کاراکتەرێکی سەربەخۆ لەلایەن کۆمەڵگای نێونەتەوەیی، وڵاتانو رێکخراوە نێونەتەوەییەکانەوەیە.(١٧٤)

لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، سەربەخۆیی، تەناهیو رەوایی، تەنیا لە جیهانێکدا کە نەتەوە ـ دەوڵەت بەسەریدا دەسەڵات بکاتو لەگەڵ بەدەسهێنانی بارودۆخێکی نەتەوە ـ دەوڵەتێك شایانی دەستپێڕاگەیشتنە.(١٧٥)

لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، کوردستان یەکەیەکی سیاسی دەبێت کە سنوورە نەتەوەییەکان بە بەراورد لەگەڵ سنوورەکانی دەوڵەت دایەو سنوورە دەوڵەتییەکان بە هۆکارێکەوە کە لە بەرگری نەتەوەییدایە رەوایی پەیدا دەکات.(١٧٦)

"ناوکێکی هاوبەش(هسته مشترك)" لە "کوردیزم"دا بەم واتایەیە کە خەڵکی نەتەوەی کورد، هەموو "شوناسی نەتەوەیی" بە هزرو ئەزموون وەرگرتووە.(١٧٧)

"کـوردیزم" بـه هەڵسـەنگاندن نێـوان کەرەسـتەو ئامانجـەکان لـە راستییەکی بەرهەستیو رێژەیی کەرەستەو ئامانجەکان لە خودئاگاییەوەیەو فاکتەری هەڵسوکەوت، بە راڤەی ناسینی بەرانبەرانەی ئەندامەکان نەتەوەو نەتەوەوە ئالۆیر دەکات. لەم روویەوە، نە تەنیا هزری دادپەروەری دەبێتە هۆیی هەڵسوکەوتەکان لە رێگەی بەرزکردنەوەی بارودۆخێکەوەیە، بەڵکوو هەستێکی دەروونـی لـە نـاخی خـەڵکی نەتـەوەدا هەیـە کـە شـارۆڤەندان هـان دەدات هەڵسوکەوتی خۆیی لە تەواویی رەهەندەکانەوە گەشە پێبداتو لە چوارچێوەی چەمکێك بە ناو "نەتەوە" بەرز بنرخێنێت.[١٧٨]

ئامانجی سیستمی پـەروەردەیی لـە "کـوردیزم"دا، گۆڕانکـاری بـەهاو ئاکـارە نەریتییـەکانو ئافرانـدنی بـەهاو ئاکـارە نوێییەکانـە کـە لەگـەڵ دابو نـەریتێکی نەتەوەیی هاوتەریبو لەگەڵ پێداویستیەکانی نەتەوەوە، هاوئاهەنگ بن.[١٧٩]

"کوردیزم" وێناکردنەوەی ویستی نەتەوەییە کە دەبوا تـەواوی ئەندامـەکانی نەتەوە تێدا بەشدار بن، چونکە وەك ئەندامی نەتـەوە، ریگەیـەکی دیکـە جیـا لـە بەشداریی لە ویسـتی نەتـەوە بـوونی نیـە. هـەر ئـەم ویسـتە نەتـەوەییەیـە کـە "کوردیزم" دەکاتە تیۆرییەك بۆ هەر یەك لە ئەندامەکانی نەتەوەکەی.[١٨٠]

لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، خەڵکانێ کە بـە هـەر هۆیەکـەوە هەسـت دەکـەن سەر بە کۆمەڵێکن کە وەفادارییان لە پلەی یەکەمدا گرێ دراوە بەوەی کـە مـافی دیاریکردنی بەرژەوەندییە باڵاکانی خۆیانو بەو گوێرەیە ژیانیـان رێـك بخـەن کـە شێوەی ئارمانجی رێکخراوێکی سیاسی (دەوڵەتی نەتەوەیی) لە خۆیاندایە. ئەوان مـافی حاشـاهەڵنەگری دیـاریکردنی بیچـمو قـەوارەی ئـەم رێکخراوەیـە کـە لـە شێوەیەکدا پێویستیشیان هەست پێ دەکرێت، هەیە.[١٨١]

"کوردیزم" دیاردەیەکی سیاسی ـ جڤاکییە کە لە ساتەوەختێکی مێژوویدا باسکراو لە ناوچەیەکی دیاریکراو بە ناو "کوردستان"و لە وەڵامدانەوە بە تێکەڵکردنێکی تایبەتی لە مەسەلەکانی کۆمەڵگەی کوردستان دەردەکەوێت.[١٨٢]

"کوردیزم" نەتەوەخوازی کوردییە کە تەوەری بنەواشە یاساییەکانی ئاوەزمەند، قبوولکردنی بنەواشە گشتییو هەراوەکانو هەروەها ئەڤیندارى نەتەوەو دامەزراوەکانی پێکدێت. لەم نموونەیەدا لەگەڵ دووربینی دابونەریتەکان، زمان، مەزهەبو خزمایەتی، گرینگی لەسەر کولتووری هاوبەشی مەدەنیو یەکسانی سیاسی ئەندامەکانی سەربە قەلەمڕەوێکی زەوی دیاریکراو پێ دادەگیرێت.[١٨٣]

کولتوور لە "کوردیزم"دا، چوارچێوەی هزرو بیروباوەڕ، هێماکان، ئوستوورەکان، بایەخەکانو پەیڤەکانە کە لەو رێگەوە خۆی بە نەتەوەکانی جیهان دەناسێنێتو، تێدا جێگیر کردنی پێویست ئاشنا دەبنو خۆیان بە جیهان دەناسێن.[١٨٤]

"کوردیزم" نەتەوەی کورد لە بەرانبەر "بەرخۆدانێکی چارەنووس ساز (پیکار سرنوشت ساز)"دا دەنێ کە سیستمی بایەخدانەریی ئەو وەکوو نەتەوەیەك لە بەرانبەر نەتەوەکانی دیکەو شوناسی نەتەوایەتی لە چوارچێوەی نیشتمانێکی سەربەخۆدا پێناسە دەکات.[١٨٥]

بنەواشەی بنەڕەتی(اصل بنیادین) تیۆریی سیاسی "کوردیزم" لەسەر ئەم گریمانەیە دادەمەزرێ کە بناخەی رەوایی بوون لەسەر بنەمایی "بنەواشەی مافی دیارکردنی چارەنووسی نەتەوەکان" وەکوو مژارێکی سەرەکییە.[١٨٦]

له روانگەی "کوردیزم"ەوە، لە بنەڕەتدا کە لە هەناوی نەتەوەی کورددا شار دراوەتەوەو هیچ گرووپێك لە مرۆڤەکان، هیچ تاکێكو هیچ دەسەلاتێك یان دەوڵەتێك ناتوانێ دەسەلاتێك بسەپێنێت کە سەرچاوەکەی لەو نەبێت.[١٨٧]

"کوردیزم" بەشێك لە گیانو هەناوی مرۆڤی کوردە کە واتا دەداتە رۆحو توانمەندیو بنەچەی لە کولتووری نەتەوەییدا هەیەو "کوردیزم" ئاگایی نەتەوایەتی دەکاتە مەلەکەی بیری جەماوەری نەتەوەیی کوردە.[١٨٨]

نەتەوە لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، کۆمەڵگایەك بە بیرێکی هاوبەشەوەیە کە لەسەر بنەمای زمانو کولتووری هاوبەشو خووخدەی نەتەوەییەو بەرزترین شێوەی یەکیەتیی لەگەڵ هاوکاری جڤایەکیدایە.[١٨٩]

"کوردیزم" پێکهێنانی سیستمێکی نەتەوەخوازنەیە کە هیمای بەهاکانی خەڵکی بێتو بنیاتە کارامەییەکانی نیشتمانێکی سەربەخۆ بەنێو ولاتێکی سەربەخۆیی کورد دەستەبەر بکات.[١٩٠]

گرینگترینو بنەڕەتیترین مەسەلەکانی پێوەندیدار "کوردیزم" بریتین لە:

شوناس، کە گەرەنتی پێکهێنانی هەستی بەستراوەبوونی نەتەوەیە. "رەوایی" کە رەوایی دەداتە دەسەڵاتە سیستمی نەتەوەخوازی کوردەوە، "بەشداریکردن" لەگەڵ رەوتێك کە لە درێژەیدا ئەو نەتەوەیە لە کاروباری سیاسیدا دەستێوەردان بکەنو "دەسترۆیشتووی(نفوذ)"ێ کە سەروکاری لەگەڵ مژارێکی شیاوو پێگەی دەسەلاتێك لە کاروباری نێو کۆمەڵگادا هەیە.[١٩١]

لە "کوردیزم"دا لە دامەزراوەکان کەلك وەردەگیرێ تا پلانەکانی بۆ کردەکارە جڤاکییەکان پێك بێنن. هێماکان وەك وەزیەکی داهێنەرو دروستکەر لە ژیانی

"كـوردیزم"دا كـار دەكـەن، واتـا دەخـولقێننو نێـوان بكـەرەكان لـە پۆلینبەنـــدیی گرووپـــە كۆمەڵایەتییـــە تایبەتەكانـــدا، دەبنـــە هـــۆی لێـــك تێگەیشتنەكان.[١٩٢]

تایبەتمەندیی "كوردیزم" وەك هزرێكی زاڵ، ئەوەیـە كـە دەتـوانێ هایدنناسـی (هستی شناسی) تایبەتو بەڵگەهێنانـەوە لـە مـژاری سـەرەكیی‌دا دابنرێـت. لـەم دۆخـــەدا، ئیـــدئۆلۆژی لەرێگـــەی هایدنناســـییە تێكچـــڕژاوەكانەوە لـــە لایـــەن نەریتەكانەوە دێتەبـەر باسـەوە، دەتـوانێ یـەكبوون بداتـە چـنراوە (بافـت) فـرە چەشنەكانی شوێن و زەمەن. لەسەر ئەم بنەمایەوە، "كوردیزم" داینگەی لـۆژیكی كولتووری یان هایدنناسی فرە چەشنیە كە لـە رێگـەی ئەوانـەوە هـەڵسوكـەوتو بیروباوەڕەكـان لـە درێـژەی زەمـەندا پێكـدێنێت. لـۆژیكی (منطـق) "كـوردیزم" رەگی لە شێوەی كردەوە خوو پێگرتووەكـانی راسـتییەكانی رۆژانـەی نەتـەوەی كوردەوەیە.[١٩٣]

"كوردیزم" لە باتی ئەوەی رەهەندێكی هاسان بێو راستییەكان بـە شـێوەیەك تەتەڵە بكات كـە لـەنێو جـەماوەردا رەنـگ بداتـەوەو ئەمـەش بـاوەڕپێكراوە كـە نموونەیەكی پێویستی لەمەڕ دۆخـی كۆمەڵایـەتیو سیاسـی بەدەسـتەوە دەدات.[١٩٤]

"كوردیزم" پێویستی بە فانتازیایـەكی كارامـە لەمـەڕ كوردسـتانەو ئەفسـانەو ئوستوورەكان دەتوانن بە شێوەیەك پێگەیەكی یاساییو پیرۆز بدەنـە نیشـتمانو نەتەوەخوازی كورد بە شتێكەوە وەكوو ئایین لای نەتەوەی كورد دروست بكـات.[١٩٥]

لە روانگـەی "كـوردیزم"ەوە، لـە كـورد بـوونـدا شـتێك شـاردراوەتەوە كـە لـە نەتـــەوەیی كـــورددا پێگەیـــەكی هاوبەشـــیان هەیـــە. كۆمەڵـــە شـــتێك كـــە وەك

چووکەترین فاکتەری هاوبەش لەلای نەتەوەی کورد بێتە بەرباسەوە بریتیە لە زمان، مێژوو بیرێکی هاوبەش دەبێت کە شوناسی نەتەوایەتی کوردەکان وەکوو کورد دەناسێنن. (١٩٦)

"کوردیزم" بزاڤێکی سیاسییە کە ئامانجی بەدەستهێنانی دەوڵەتێکی نەتەوەیی کوردەو دەستەبەرکردنی میکانیزمە پێویستەکان بۆ گەیشتن بە دەسەڵاتی یەکسانو توانمەندی هەڵبژاردنی یەکسان لەگەڵ نەتەوەکانی دیکەی جیهاندایە. (١٩٧)

لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، کۆمەڵگە نەتەوەییەکان دەبێ بارودۆخی سیاسی لەباریان بۆ بەردەوامبوونی خۆیانو گەشەکردنی ئازادانە دەستەبەر بکەن. ئەوکات کە نەتەوەی ئازادیخواز، بەهایی مافو ئازادییە تاکەکان دەباتە سەر، دەتوانین بڵێین کە ئەم کردوە لۆژیکییە گەرەنتی پرەنسیپەکانی دێموکراسییە. (١٩٨)

لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، نەتەوەکان بەشێك لە شوناسی مرۆڤ پێکدێننو شوناس شایانی رێزلێنانەو لەم روویەوە تەواوی مرۆڤەکان پابەندن بەوەی کە بەشێك لە شوناسیان پێکدێننو رێزیان لێ بگرنو بەفەرمیان بناسن. (١٩٩)

لە "کوردیزم"دا، دەوڵەتی نەتەوەیی شیاوترین قەوارەی ریکخراوی سیاسییەو دەوڵەتی نەتەوەیی نەتەنیا پێشمەرجی ئازادیی راستەقینەیە، بەڵکوو بنەمایی مۆدێرنکردنو گەشەپێدانی ئابووریش لە قەڵەم دراوە. (٢٠٠)

"کوردیزم" دەرخەری سۆزە سیاسییە بنەڕەتییەکانی هەمووانە کە لە بایەخی دەروونی هاوبەشەوە سەرچاوە دەگرێ. "کوردیزم" مافی بە کۆمەڵی ئازادیخوازی نەتەوەی کوردە. (٢٠١)

"کوردیزم" بنەمای ئاکاریی مافی نەتەوە لە هەمبەر سەربەخۆییدا پاساو دەداتەوە، دیرۆکی نەتەوەو ئامانجەکانی دوارۆژی شرۆڤە دەکاتو شێوە شیاوەکانی وتوێژی سیاسی کە لە هەموو نیشتمانپەروەراندا دەبێ رێزی لێبگرن پێناسە دەکاتو بەم شێوەیە لە خزمەت ئارمانجە "نەتەوەخوازییەکانی کورد" دایە.(٢٠٠٢)

"کوردیزم" بریتییە لە دەربڕینی شوناسی تایبەتی نەتەوەیی کورد لە بەرانبەر نەتەوەکانی دیکە یان دەوڵەتەکان وەك راگەیاندنی مافی ئەم نەتەوەیە بۆ پاراستنو پێشڤەچوونی شوناسی خۆی لە جیهانی نێونەتەوەیی دایە. (٢٠٣)

کولتوور لە "کوردیزم"دا کۆمەڵێ یان نموونەیەك لە هەڵسوکەوتەکان، بیروباوەڕەکان، تێڕوانینەکان، بایەخەکان، دامەزراوەکان، هێماناسی(نمادشناسی)، روخساربینی، هونەرو شێوازەکانی داهێنانە کە لە نێوان ئەندامەکانی نەتەوەیەكدا، هاوبەشە.(٢٠٤)

هونەر لە "کوردیزم"دا، پیشتیوانی تایبەتی نەتەوەیی کورد بەتایبەتی بۆ جیاکردنەوە لەگەڵ شوناسی نەتەوەکانی دیکە دایەو هونەری نەتەوەش هەروەها، ئافراندنی بەرهەمگەلێکە کە شوناس، نەتەوەێتیو مافی ئازادیی نەتەوەیی کورد زەق دەکاتەوە. لەم روویەوە هونەرمەندی نەتەوەییش بەرهەم خوڵقێنێکە کە بەرهەمەکەی پشتیوانی رەوتی ئاسایی ئاکارییو نەتەوەیی کۆمەڵگاو نیشتمان بێ. (٢٠٥)

لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، نەتەوەیەك گەر بتوانێ مێژوو و کولتووری خۆی بپارێزێو پارێزگاری لێوە بکات، لەو دەمەیدا ناچار نابێ کە شوناسی خۆیشی لەگەڵ سەربەخۆییەکەیدا بداتە نەتەوەکانی دیکە، لەم روویەوە پاراستنی هەموو ئەو شتانەی کە کولتووری نەتەوەیەك پێکی دەهێنن وەك لە هەڵسوکەوتەکان،

بیروباوەڕەکـان، تێڕوانینـەکان، بـەهاکان، هێماناسـی، شـێوازەکانی داهێنـانو هونـەری هاوبەشـدایە کـە دەتـوانن بـەردەوامیو هـەرمانی نەتەوەیـەك بن.[٢٠٦]

لـە روانگـەی "کـوردیزم"ەوە، دەرەتـانی بەدەسـتهێنانی "خۆیبـوون (خـود بودن)" و "شوناسی نەتەوەیی" لەسەر بنەمایی کۆمەڵگایەکە کە تێدا مافـەکانی مرۆڤیو یەکسانی تاکەکان بتوانن لە گۆڕەپانی سیاسیدا سەقامگیر بن.[٢٠٧]

"کـوردیزم" وەك تیۆرییـەکی نەتەوەخوازانـەو سـەربەخۆخواز، لـە باشـاری باڵادەسـتدا، ڕێگـە بـۆ ئـەو شـتەی دەکاتـەوە کـە وەك چوارچـێوەی "رەهـایی دەرهەسـت (رهـایی ذهنـی)" لـەژێر دەسـتەیی باڵادەسـتو دواتـر "رەهـایی بەرهەست(رهایی عینی)" بۆ بەدەستهێنانی رزگاری وەسف دەکرێ.[٢٠٨]

"کوردیزم" بە شرۆڤەی "ئاگایی نەتەوەیی(اگـاهی ملـی)" وەبـیر هێنـەرەوەی گوێبیسـتەکانی خۆیـەتی کـە "چ بمانـەوێ و چ نەمانـەوێ دەبـێ سـەربەخۆیی نەتەوەکان وەك راستییەك قبوڵ بکەینو لەگەڵیاندا پێك بـێین". هـاتنی تـەواوی نەتەوە ژێردەستەکانی جیهان وەك وڵاتێکی سەربەخۆ بۆ نێو گۆڕەپـانی چـالاکی نێونەتەوەیی، مزگینیدەری قۆناخێکی نوێی دیرۆکی جیهان دەبێت.[٢٠٩]

لـە روانگـەی "کـوردیزم"ەوە، "مـافی دیـاریکردنی چارەنووسـی نێوخـۆیی" و"مافی دیاریکردنی چارەنووسی دەرەکی" بۆ تەواوی نەتەوەکانی جیهان، باوەڕ پێکراو، رەواو شایانی ڕێزلێنانـەو مـافی دەستڕاگەیشـتن بـە تـەواوی ئاسـتەکانی سیستمی سیاسی بۆ هەموو مرۆڤەکان بەفەرمی ناسراوە.[٢١٠]

لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، "مافی دیاریکردنی چارەنووس"، مافی گەڕان بـە دوای بەختەوەرییـەو لـەم روویـەوە بـە واتـای "مـافی ژیـانو مـافی ئـازادی"یـەو مافێکی تایبەتو نەگۆڕو پاساوهەڵنەگرە.[٢١١]

لـە روانگـەی "کـوردیزم"ەوە، ئـەدەبیاتی نەتـەوەیی تەتەڵـەکردنی کولتـووری مرۆڤەکانـە کـە لـە چـالاکییە نەتەوەییەکانـدا بەشـداریان کـردووە. نەتـەوەو زەقکردنـەوەی کولتـوور لـە ئـەدەبیاتدایـە، ژێرخـانو بـەرەنجامی پێکهاتەی سیاسییەو واتای پێ دەدات. ئەدبیات لە ڕێگەی بانگهێشت کـردنو لـە راستیدا ئافراندنی وێنەیەکی یـەکگرتووخواز، زۆر یارمـەتی هەستی نەتەوایـەتیو شوناسـی نەتەوایـەتیو پاراسـتنی دەوڵـەتی نەتـەوەیی دەدات. ئـەدەبیاتی نەتـەوەیی یـەکێك لـە شـێوەکانی بـەهێزکردنی هەسـتەکانە کـە وڵات و حەشـیمەتەکەی پێکـەوە گـرێ دەدات. دەربڕینـی ئـەدەبی بـە پێکهێنـانی وێنـە هاوبەشەکانو راڤەکان لە پێوەنـدی نێـوان خـەڵكو وڵاتەکـەیان یارمـەتی دەدات. ئەدەبیاتی نەتەوەیی گۆڕەپانی ململانێو دروست کردنی شوناسە نەتەوەییەکان لە ڕێگەی ڕێکخستنی گرووپو هزرەکانیشەوەیە.(٢١٢)

یـەکێ لـە ئەرکـە بنەڕەتییـەکانی ئـەدەبیاتی نەتـەوەیی لـە "کـوردیزم"دا، ئافراندنی وێنەیەك لە نەتەوەو شوناسی نەتەوەییە کە لەگەڵ ئەوەی کە بتوانێ وەفادارییو پابەندیی شارۆڤەندان ببزوێنێت.(٢١٣)

لـە روانگـەی "کـوردیزم"ەوە، ئـەدەبیاتی نەتـەوەیی بێجگـە لـە کـارکردن نێوخۆیی، نەتەوەیی کردنی (ملت سـازی)و پێکهێنـانی شوناسـی نەتـەوەیی، لـە کۆمەڵگەی نێونەتەوەیشدا ئەرکێکی گرینگی لە ئەستۆدایە. ئەدەبیاتی نەتەوەیی وەك تایبەتمەندی دەروونی دەوڵەتە نەتەوەییە نوێیەکان ناسراوە. لە روانگـەی جیهانییەوە، کەڵك وەرگرتن لە کولتووری نەتەوەیی بۆتـە یـەکێ لـە نیشـانەکانی ئیستانداری نەتەوەییبوون.(٢١٤)

کاتێ کە ئەدەبیاتی نەتەوەیی لە پێویستیە بنەڕەتییەکانی دەوڵەتێکی نەتەوەیی تەواو عەیار بێت، نەتەوەکانی جیهان دەبێ خاوەن ئەدەبیاتی نەتەوەیی خۆیان بنو بیپارێزن.(٢١٥)

"کوردیزم" پێویستی بە بەرخۆدانە ئاشکراکان بۆ ئافراندنی شوناسێکی گشتگیرە کە جیاوازییە لاوەکییەکانو فیداکارییەکان وەك پێوەندییە ئەتنیکی یان ئاینییەکان کە لە ململانێ لەگەڵ یەکدانو رەنگە حەشیمەتە نەتەوەییەکان توشی جیاییو ناتەبایی بکەن، سەرپۆش دەدات.(٢١٦)

لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، شارۆڤەندی راستەقینە، پتر لە گەرەنتی دانەوەی مافو ئەرکە دیاریکراوەکانی تایبەت بە تاکێك نیە. بە واتایەکی تەواوتردا، شارۆڤەند، کەسێکە کە هەست بە وەفاداریو دەروەستی ئاکاریی لە هەمبەر نیشتمانو وڵاتی خۆی دەکاتو ئامادەیە کە لە هەندێك بوارەوە لە بەرژەوەندیی تاکەکەسی لە پێناو کۆمەڵگایەکی بەرینتردا بکشێتەوە.(٢١٧)

پەیامهێنەری سەرەکیی "کوردیزم"، هزرە دەسەڵاتدارییەکانی خەڵك، مافە سیاسییە نێوخۆییو دەرەکییەکان، ئازادی رۆحیی دەروون، دەستڕاگەیشتن بە راستییەکانو ئازادی بۆ نەتەوەی کوردو یەکسانی بۆ تەواوی نەتەوەکانی جیهانە. (٢١٨)

لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، بێ مافی هاوتاو هاوشێوەیی، وڵاتێکی راستەقینەی بوونی نیە، لە شوێنێکدا کە هاوتاو هاوشێوەیی ئەم مافە بە هۆی بوونی گرووپ، ئیمتیاز، ئاینو نایەکسانی، پێشێل بکرێ، وڵاتێکی راستەقینە بوونی نیە.(٢١٩)

"ئـاڵا" لـه روانگـەی "کـوردیزم"ەوە، نواندنـەوەی (بـازنمود) دیـاریکراوی نەتەوەیەکـە زانیارییـەکی گـرینگ لەمـەڕ مێـژووی نەتەوەیـەك، هاوپێوەندی، ئامانجو ئاواتەکانی داهـاتووی لـە سـەروەی مـرۆڤ دادەنێـت. ئـاڵای نەتەوەیی دەستەبەرکردنی سروشتی دەرهەست(ذهنی)ی نەتەوەییشەو شوناسی نەتەوەیـەك دەکاتـە راسـتییەکی بەرهەسـت(عـەینی). ئـاڵای نەتـەوەیی، دوایـین زایەڵەی نەتەوەیی‌یە. (٢٢٠)

لە روانگـەی "کـوردیزم"ەوە، هـەر نەتەوەیـەك خـاوەن زمـانێکی تایبەتـە کـە رۆحـی ئەندامـەکانی پێکـەوە پێوەنـد دەداتو دەرەتـانی بەشـدارییان دەڕەخسێنێت. وێناکردنی ئەزموونی بە کۆمەڵی نەتەوە، دەرخەری هیۆمانیسـتی تایبەتی نەتەوەیەکەو رێگەی سەقامگیربووونیەتی. (٢٢١)

سـروودی نەتەوایـەتی لـە روانگـەی "کـوردیزم"ەوە، نواندنـەوەی موسـیقاریی نەتەوەیەك لە خۆیەتیو، شـوێندۆزی (مکـان یـابی) ئـەو نەتەوەیـە لـە خـۆیی لـە رووی خەریتـە ئـابووری، سیاسـی، جوغرافیـاییو کولتووریـەکان، هێمـای نیشتمانپەروەریو وێنای چییەتی نەتەوەیەکـە کـە قـەوارەو خـەونو ئاواتـەکانی نەتەوەیەك نیشان دەدات. (٢٢٢)

لـە روانگـەی "کـوردیزم"ەوە، نەتـەوەکانو کولتوورەکـان دەبـێ بـە رادەیـەك بایەخدارو تایبەت بناسرێن. بێبەشکردنی نەتـەوەکان لـەم چەشـنە ناسـاندنە بـۆ تەواوی نەتەوەکانی جیهانو بۆ هەموو مرۆڤایەتی زیانهێنەر(زیانبار)ە. (٢٢٣)

لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، ژنان دەبێ شوناسـی نەتەوایـەتی خۆیـان لەگـەڵ شوناسـی سیاسـیو کۆمەڵایـەتی خۆیـان وەکـوو ژن بگـونجێنن. ژنـانیش وەك

ناسیونالیست بۆ بەدەستهێنانی شوناسی نەتەوەییو هەم وەکوو ژن بۆ ئەستاندنی مافەکانی خۆیان لە بەستێنە جۆراوجۆرەکاندا خەبات بکەن. بەپێی ڕوانینی "کوردیزم" نەتەوەکانو ناسیونالیزم جنسییەتیان هەیەو وەکوو هێما جۆراوجۆر بۆ وڵات وەکوو زێدی دایکییە، لەم ڕوویەوە جەستەو هەڵسوکەوتی ژنان وەك پشتیوانی نەتەوە ڕەچاو بکرێت. "کوردیزم" لە ژنانو بزاڤەکەیان چاوەڕوانی دەکات کە بە بەشداری لە گۆڕەپانی سیاسەتو ڕەخنەی پێوەندییە هەنووکەییەکانی دەسەڵات، بە بزاڤی نەتەوەخوازیی ئیعتبارو ڕەوایی بدەن.(٢٢٤)

"کوردیزم" دۆزینەوەی سەرچاوە شوناسییەکانی تاك لە نەتەوەی کوردە کە وەك ئامانجی سەرەکی وەفاداریو بنەمای "هەڤبەندی بە کۆمەڵ(همبستگی جمعی)" دەژمێردرێت.(٢٢٥)

"کوردیزم" زەنجیرە ناوەندییەکە کە چەمکە نەتەوەیییەکانی کورد، وڵاتی کوردستانو دەوڵەتی نەتەوەیی کورد پێکەوە گرێ دەداتو هەستی شوناسی نەتەوایەتی دەداتە خەڵکی کوردستان.(٢٢٦)

"کوردیزم" بەم هزرەی کە کوردستان سەر بە شارۆڤەندی کوردەو دەسەڵات دەبێ لە ئاکامدا لە دەستی نەتەوەیی کورددا بێتو سیاسەتڤانان تەنیا ئامرازو خزمەتکارانی خەڵکینو هاندەری دێموکراسیشە.(٢٢٧)

"کوردیزم" گۆڕەپانی شوناس، هەڤبەندییو بەرگری نەتەوەیەکە بۆ گەیشتن بە جەوهەری ئازادییە.(٢٢٨)

گونجاندی شوناسە سروشتییەکان لە گەڵ چەمکە بنەڕەتیو شوناسە دەستکردەکاندایە کە لەسەر سنووربەندییە سیاسی‌یەکان پێداگرن. لە "کوردیزم"ەوە شوناس نەتەنیا لە رابردووڕادەمێنن، بەڵکوو لە هەمبەر گۆڕانی داهاتوو و هەنووکەشدا پێناسە دەکرێت. شرۆڤەی شوناس بەوەها لێروانینێکەوە، کردوەی کردەکارانەیە نە دژکردەوەیەکی چالاکانە.[٢٢٩]

لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، بێ مافی هاوتاو هاوشێوەیی، وڵاتێکی راستەقینەی بوونی نیە، لە شوێنێکدا کە هاوتاو هاوشێوەیی ئەم مافە بە هۆی بوونی گرووپ، ئیمتیاز، ئایینو نایەکسانی، پێشێل بکرێ، وڵاتێکی راستەقینە بوونی نیە.[٢١٩]

"ئالآ" لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، نواندنەوەی (بازنمود) دیاریکراوی نەتەوەیەکە زانیارییەکی گرینگ لەمەڕ مێژووی نەتەوەیەك، هاوپێوەندی، ئامانجو ئاواتەکانی داهاتووی لە سەروەی مرۆڤ دادەنێت. ئالآی نەتەوەیی دەستەبەرکردنی سروشتی دەرهەست(ذهنی)ی نەتەوەییشەو شوناسی نەتەوەیەك دەکاتە راستییەکی بەرهەست(عەینی). ئالآی نەتەوەیی، دوایین زایەڵەی نەتەوەیی‌یە.[٢٢٠]

لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، هەر نەتەوەیەك خاوەن زمانێکی تایبەتە کە رۆحی ئەندامەکانی پێکەوە پێوەند دەداتو دەرەتانی بەشدارییان دەڕەخسێنێت. وێناکردنی ئەزموونی بە کۆمەڵی نەتەوە، دەرخەری هیۆمانیستی تایبەتی نەتەوەیەکەو رێگەی سەقامگیربوونیەتی.[٢٢١]

سـروودی نەتەوایـەتی لـە روانگـەی "کـوردیزم"ەوە، نواندنـەوەی موسیقاریی نەتەوەیەك لە خۆیەتیو، شوێندۆزی (مكان یـابی) ئـەو نەتەوەیـە لـە خۆیی لە رووی خەریتە ئابووری، سیاسی، جوغرافیـاییو کولتووریـەکان، هێمـای نیشتمانپەروەریو وێنای چییەتی نەتەوەیەکـە کـە قـەوارەو خـەونو ئاواتـەکانی نەتەوەیەك نیشان دەدات.(٢٢٢)

لـە روانگـەی "کـوردیزم"ەوە، نەتـەوەکانو کولتوورەکـان دەبێ بـە رادەیـەك بایەخدارو تایبەت بناسرێن. بێبەشکردنی نەتـەوەکان لـەم چەشـنە ناسـاندنە بـۆ تەواوی نەتەوەکانی جیهانو بۆ هەموو مرۆڤایەتی زیانهێنەر(زیانبار)ە. (٢٢٣)

لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، ژنان دەبێ شوناسـی نەتەوایـەتی خۆیـان لەگـەڵ شوناسـی سیاسـیو کۆمەڵایـەتی خۆیـان وەکـوو ژن بگـونجێنن. ژنـانیش وەك ناسیونالیسـت بـۆ بەدەسـتهێنانی شوناسـی نەتـەوەییو هـەم وەکـوو ژن بـۆ ئەستاندنی مافەکانی خۆیان لە بەستێنە جۆراوجۆرەکاندا خـەبات بکـەن. بـەپێی ڕوانینی "کوردیزم" نەتەوەکانو ناسـیونالیزم جنسـییەتیان هەیـەو وەکـوو هێمـا جۆراوجۆر بۆ وڵات وەکوو زێدی دایکییە، لەم روویەوە جەسـتەو هـەڵسوکـەوتی ژنان وەك پشتیوانی نەتـەوە رەچـاو بکرێت. "کـوردیزم" لـە ژنـانو بزاڤەکـەیان چاوەڕوانی دەکات کە بە بەشداری لە گۆڕەپانی سیاسەتو رەخنـەی پێوەندییـە هەنووکەییەکانی دەسەڵات، بە بزاڤی نەتەوەخوازیی ئیعتبارو رەوایی بدەن.(٢٢٤)

"کوردیزم" دۆزینەوەی سەرچاوە شوناسییەکانی تاك لە نەتەوەی کـوردە کـە وەك ئامانجی سـەرەکی وەفـاداریو بنـەمای "هەڤبەنـدی بـە کۆمـەڵ(همبسـتگی جمعی)" دەژمێردرێت. (٢٢٥)

"کـوردیزم" زەنجـیرە ناوەندییەکـە کـە چـەمکە نەتەوەییـەکانی کورد، وڵاتی کوردستانو دەوڵەتی نەتەوەیی کورد پێکەوە گرێ دەداتو هەسـتی شوناسی نەتەوایەتی دەداتە خەڵکی کوردستان. (٢٢٦)

"کوردیزم" بەم هزرەی کە کوردستان سەر بە شارۆڤەندی کـوردەو دەسـەڵات دەبێ لە ئاکامدا لە دەستی نەتەوەیی کورددا بێتو سیاسـەتڤانان تـەنیا ئـامرازو خزمەتکارانی خەڵکینو هاندەری دیموکراسیشە. (٢٢٧)

"کوردیزم" گۆڕەپانی شوناس، هەڤبەندییو بەرگری نەتەوەیەکە بـۆ گەیشـتن بە جەوهەری ئازادییە. (٢٢٨)

گونجانـدی شوناسـە سروشـتییەکان لـە گـەڵ چـەمکە بنـەڕەتیو شوناسـە دەسـتکردەکاندایە کـە لەسـەر سـنووربەندییە سیاسـیـیەکان پێـداگرن. لـە "کوردیزم"ەوە شوناس نەتەنیا لە رابردوورادەمێنن، بەڵکوو لە هەمبەر گـۆڕانـی داهـاتوو و هەنووکەشـدا پێناسـە دەکرێـت. شـرۆڤەی شـوناس بـەوەها لێروانینێکەوە، کردوەی کردەکارانەیە نە دژکردەوەیەکی چالاکانە. (٢٢٩)

"کوردیزم" لەو باوەڕەدایە کە شوناس لەسەر بنەمای سنوورە دەستکردەکان هیچ کات لەلای نەتەوەی کورد باوڕپێکراو رەوایی نەبووە. (٢٣٠)

لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، هەر نەتەوەیەك تا رادەی پێویست، پێویستی بـە کۆمەڵـە دامەزراوەیـەکی تایبـەت بـۆ بڕیـارە بـە کۆمەڵـەکان لەمـەڕ مـژارە پێوەندیدارەکان لەگەڵ ئەندامـەکانی خـۆی دایـە. لـەم روانگـەوە، مەسـەلەکە لـە چوارچێوەی مـافی دیـاریکردنی چارەنووس سـەرهەڵدەدات. بـەم دەربڕینـە کـە

دەوڵتی سەربەخۆ، بەرزترین ئامانجی مافی دیاریکردنی چارەنووس دەبێتو نەتەوەی کورد دەبێ ئەم مەسەلەیە وەکوو ئەزموونی ئامانجێك رەچاو بکات. (٢٣١)

لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، نەتەوەکان خاوەن مافی بنەڕەتی بڕیاردانی خۆیانو ئەم مافە دەسەڵاتداریەتییە دەبێ جێگیر بێت. ئەم مافانە دەتوانێ بە شێوەیەکی ئاوەزمەندانە بۆ هەندێك دامەزاوە فیدراڵی یان جیهانی راگوبگوێزرێت. (٢٣٢)

لە روانگەی "کوردیزم"دا، رێزلێنان بۆ سەربەخۆیی هەموو نەتەوەکان پێویستە. رێزگرتن لە سەربەخۆیی نەتەوەکان بریتییە رەچاوکردنیان وەك خاوەن بڕیاردان لە هەمبەر کەڵك وەرگرتن لە سەرچاوەکانی گەشە کردنی ئابووری، پاراستنی ژینگە و... دەبێت. (٢٣٣)

"کوردیزم" لەم باوەڕەدایە کە رەوتی بە جیهانیبوون بە لێك نزیککردنەوەی کولتوورەکان پێکەوە، بە شێوەیەك لە پەنای یەکتری دانانیان کە ناچاربن لە رەوشی نوێدا، بە بەشداریو رەنگدانەوەی (ئاوێتە بوون، پێداچوونەوە، ئاڵووێڕ، ئاڵۆزی) دەسەڵاتدارانە، توانمەندی خۆی پتر کردوەو بەردەوامی دەداتە ژیانی خۆی. بە باوەڕی "کوردیزم" هەڵبژاردنو راکێشانی توخمە کولتوورییەکان، پێداچوونەوە بەسەر کولتووری خۆیدا، هەندێك جار تێپەڕین لێیو بەشداری چالاکانە لە گۆڕپانێکی کولتووریو کومەڵگایەکی بە جیهانیکراودا ئەوڕۆکە دووری هەڵنەگرە. (٢٣٤)

له روانگەی "کوردیزم"ەوە، تاك دەتوانێ له رەوتی به جیهـانیبوون دەرەتانی پێکەوە ژیانو ئاڵوێری کولتووری له کاتی پاراستنی تایبەتمەدییەکانو شوناسی نەتەوەیی خۆیدا، بپارێزێت. "کـوردیزم" پـتر لـه بـه جیهـانیبوون یـان "گلوبالیزیاسیۆن" واته "جیهانی بیرکردنەوەو نەتەوەیی ژیـان" بـیر دەکاتـەوەو لەنێو کردەوەکانی خۆیدا لەسەر ئەم بنەمایه واتاهەڵگر(معناپـذیـر)و بـه ئـەنجام دەگەیەنێت. [٢٣٥]

"کوردیزم" بریتیه له جیاوازی (نه سەروەبوون)، دەرخستنی دەرهەستی ئـەو جیاوازییـه (نـه سـەروەربوون)و تـەیاربوون لەسـەر بنـەمای ئـەو جیاوازییـه (نـه سەروەرییبوون)دایـه. شوناسـی کـوردی لـەم تیورییـەدا کاتێـك بیچـمدەگرێ کـه "کورد"ێـك بڵـێ "مـن کـوردێکم چـونکه لـه کـورد بـوون لەگـەڵ گرووپـی خۆمـدا بەشدارم" با بڵێین مەبەست له گرووپ لێرەدا هێما به واتـایی "نەتـەوە"یەوەیـه. [٢٣٦]

لـه روانگـەی "کـوردیزم"ەوە، دەتـوانین بڵـێین نەتـەوەخوازی شـێوەیەك کـه کولتـووری "هاوڕامـانی، یـەك زمـانی، ئوسـتوورەو هێماگـەرایيو ئاگـایی"یـه کـه بەدوای چوار ئامانجی سەرەکیدایه:

١ـ کردنی گرووپێکی لاواز، به کۆمەڵێکی سیاسی چالاك

٢ـــ رێکخســـتنی کولتـــووری کۆمەڵـــەکانو پێکهێنـــانی کولتـــوورێکی بـــاڵای ئێستاندارد و فەرمی.

٣ـ کردنی کۆمەڵێك به نەتەوەیەکی خاوەن هاوچەشنی کولتووریەوە

٤ـ گشتگیر كردنی نیشتمان ـ دەوڵەتێكو پێكهێنانی دەوڵەتێك بۆ ئەو نەتەوەیە.[٢٣٧]

ئامانجی كوردیزم لە مەیدانی كردەوەدا، دۆخێكی بەرزتر لە پرۆسەیی رەهایی بە كەڵكوەرگرتن لە "ئەندازیاری دەسەڵات (مهندسی قدرت)"دایە. لەم روویەوە، رێكخستنی هێزەكان، پێكهێنانو گەشە كردنی سیستمی زاستتەوەر (دانش محور)، بیچمگرتنی كۆمەڵگەی زانیاریی، رێكخراوی كۆمەڵایەتی، مافەكانو لە كاتی پێویستدا، سیستمێك لە چوارچێوەی "ئەندازیاری دەسەڵات"، رێكارێكی لۆژیكی بۆ گەیشتن بە ئامانج دەبێت.[٢٣٨]

"كوردیزم" بە تایبەتگەری سیاسیو كولتووری نەتەوەیەك بۆ گەیشتن بە شوناسێكی سەربەخۆ لە چوارچێوەی دەوڵەتێكی سەربەخۆدایە.[٢٣٩]

"كوردیزم" لە بنەڕەتدا گرێدراو بە بنەواشەكان، بەهاو پێوانەكان لەمەڕ جەماوەری نەتەوەی كوردە كە لە هەموو شوێنێكدا باوەڕپێكراوە. مافی دیاریكردنی چارەنووس، ئازادی، ئاشتی، تەناهیو دەسەڵاتدارێتی نموونەی ئەم پێوانەیانەن.[٢٤٠]

"كوردیزم" لەم باوەڕەدایە كە پێوەندییەكان، ئێستراتێژییەكانو كردەوە سیاسی، جڤاكیو كولتوورییەكان لەسەر بنەمای شوناسی نەتەوەییەو تەواوی پێكهاتەكان لەسەر واتاهەڵگریو واتاییدان (معنادهی) لەم مەسەلەیەدا فۆرمی پێكهاتن پەیدا دەكات.[٢٤١]

له روانگەی "کوردیزم"وه مرۆڤ هەروەها کە لوتێکو دوگوێچکەی هەیە، دەبێ نەتەوەش هەیبێت. لەم روانگەوە ئاخێوی نەتەوەیی هەم کولتوور سازو هەم شوناس سازە.(٢٤٢)

به باوەڕی "کوردیزم" مێژوو بەو واتایە نیە کە لە هەر شوێنو ساتە وەختێك لە مێژوودا راوەستین، خۆمان لە بەرامبەر چەند رێگاییەکدا راوەستین کە مێژوو ئاوەزمەندانەو لۆژیکانە دەتوانێ لێی تێپەر بێت. باس لە مێژووییەکە کە گۆڕەپانی دەرفەتەکانەو هەڵەکان دەخولقێنێ. هەرکات ئەم دەرفەتانە بەباشی کەڵکی لێ وەربگیرێ، شیاو دەبن. لەم روویەوە، مێژوو دەتوانێ بەرهەمی گەڵاڵە دارشتن بێت. (٢٤٣)

له روانگەی "کوردیزم"ەوە، مێژووی حیزبەکانی ئێمە لە زۆر بوارەوە، مێژوو چەشنێك ئاڵۆزی دەروونی ئارمانجەکان بووە کە لە دەروونیاندا هەبووەو دەرەتانی دەستەبەرکردنی بە کردەوەی ئاماجەکەیان لێ ئەستاندوون. (٢٤٣)

"کوردیزم" لەو باوەڕەدایە کە "مافی دیاریکردنی چارەنووسی نەتەوەکان" پێویستیترین مافی یەکسانی مرۆڤ. (٢٤٤)

به باوەڕی "کوردیزم"، "کولتووری نەریتی لاوازیی (فرهنگ سنتی ناتوانی) [لێرەدا نووسەر هێما بە چەشنێك بیرکردنەوەیەکی لاوازو چەشنێك ناتوانمەندی مرۆڤی کوردە کە لە ناخی خۆیدا شاردراوەیەو هەمووکات توانمەندی بەربەرەکانێی لێئەستێنێتەوە."وەرگێڕ"]" بەردەوام مرۆڤی تاوانبار کردوە پێی دەڵێ: تۆ ناتوانیو دەبێ تا هەتا هەتایە "فەلەج" بمێنیت. ئەمە کولتوورێکە کە بەردەوام نەتوانین تەلقین دەکا: ناتوانی لەسەر پێی خۆت

ڕاوەستی ناتوانی بە مێشکی خۆت بیربکەیتەوە. ناتوانی بە مەبەستەکانت هەست پێ بکەی، ... لەم ڕوویەوە دەبێ مێشکو دڵی خۆت لەوی دیکە بکڕیت.(٢٤٦)

لە ڕوانگەی "کوردیزم"ەوە، کەسێك ناتوانێ خۆیی هەم ئاڵمانیو بریتانیاییو هەم فەڕانسەوی، ئەمریکای، کورد، فارس، عەرەب یان تورك بزانێت. هاوپێوەندی بە نەتەوەیەکەو، و بوونی وەها هەستێك وەك بەشێکی دانەبڕاوی خۆی، شێوەیەکی ڕەوا بۆ تێگەیشتنو ڕاگەیاندنی هەڵکەوتی خۆی لە جیهان دایە. (٢٤٧)

"کوردیزم" بەم واتایە نیە کە لە هەمبەر نەتەوەیی خۆتدا، ئەرکو بەرپرسایەتیەکان هەیە، بەڵکوو بەو مانایە کە ئەرکی ئێمە لە ئاستێکی بەرینتردا لەگەڵ ئەرکگەلێك لە هەمبەر نەتەوەکانی دیکەدا بە واتایی درووستی وشە کە هەمانە جیاوازە. لەم ڕوانگەوە بەلێکدانەوەی دروستی ئاکار، سنوورە نەتەوەییەکان پتر دەبن، بەڵام ئەمە بە واتایی ڕەچاو نەکردنی بەرژەوەندیی مرۆڤەکان نیە. کوردیزم ڕێز بۆ مافی دیاریکردنی چارەنووسی نەتەوەکان بەشی تەواویی یەکسانی داخوازییە ڕاستییەکان دادەنێت. (٢٤٨)

داخوازی سیاسی ئێمە لە "کوردیزم"دا هەم بانگەشەی شوناسیو هەم بانگەشەی ئاکاری نەتەوەی کورد بۆ دەستڕاگەیشتن بە چوارچێوەیەکی جیاوازو دیاریکراو لە نەتەوەکانی دیکەدا بەهێز دەکاو پێداگری لەسەر دەکات.(٢٤٩)

کاتێك تەواوی نەتەوەکان خاوەن میکانیزمێکی پێویست بۆ مافی دیاریکردنی چارەنووسنو پشت بەم کارە دەبەستن کە لە ڕاستیدا جیهانێکی ئازادترو

شوێنێکی هیمنتریان دەبێت. مافی دیاریکردنی چارەنووسی نەتەوەکان ئاشتیخوازنەترین هزر بۆ جیهانە. (٢٥٠)

بە باوەڕی "کوردیزم"، تێڕامانەکان لەمەڕ ئاگایی مێژوویی و تەتڵەی ڕێژەیی نێوان رابردوو لەگەڵ ئێستاو داهاتوودا دەبێ تاڵ تاڵ لە قوژبنە مێژووییەکانی ئەم نەتەوەیەوە دەرهاوێژێن و وردە وردە چاکسازی بکرێتەوە. (٢٥١٠)

"کوردیزم" لەم باوەڕەدایە کە نەتەوەی کورد بە درێژایی مێژووی باڵادەست، گیرۆدەی رقی دولایەنەی دەسەڵاتدارە ئاینییەکان (قدرتمەندان دینی) (Religious establishment)و دەسەڵاتدارە سیاسییەکان (قدرتمداران سیاسی (Political establishment) بووە کە بە ئامرازی "جەهاد" دژی کوفرو نیزامیگەریی، داگیرکردنی کوردستانیان بە ڕەوا زانیوە. (٢٥٢)

"کوردیزم" شێوەیەکی فیزیکی، شێوەیەکی لۆژیکی و شێوەی راستەقینەی ئازادی بۆ نەتەوەی کوردە کە هێزی ئازاد (نیروی آزاد)، ئازادبوون(آزادبودن و ئازادمان(آزادماندن)ەوە لەلایەن خەڵکی نەتەوەیی بۆ ئەو دەبێت. (٢٥٣)

"کوردیزم" بۆ خەڵکی نەتەوەی کورد بەڵگەی رۆچوونە نێو بازاڕی ململانێی مرۆڤایەتییە کە وەکوو مرۆڤێکی سنووردار نەکراوە بە پاراستنی شوناسی خۆیەوەیە. (٢٥٤)

بە باوەڕی "کوردیزم"، مافی دیاریکردنی چارەنووس، بە قبوڵکردنی تێگەیشتن مرۆڤ لە دەروون و چارەنووس خۆی، بە مرۆڤایەتی رادەگەیەنێ کە لە باوەڕهێنان بە داخوازی نەتەوەیەك بۆ دەستڕاگەیشتن بە ڕاستییەکان، نابێ

چاوێکی حاشا لـێکردنەوەوە بڕوانین. مافی دیـاریکردنی چارەنووسـی، دەبێتە هۆی وەها هەوڵێکی مەعریفە ناسانە. (٢٥٥)

فەرهەنگۆکی کوردیزم

ابدیت: هەرمانبوون

اتحادیەهای منطقەای: یەکیەتییە ناوچەییەکان

احساسات همبستگی اجتماعی: هەستە هەڤبەندییە کۆمەڵایەتییەکان

احساساتی: هەستاوێتیبوون

اخلاف: نەوەکان

ارایەی خود: خۆرێکخستن

ارزش بنیادین: بایەخێکی بنەرەتی

ارزی: زەوینی

ارزیابی خود: بەراوردی خۆ

اسلاف: دێرینەکان

اصل بنیادین: بنەواشەی بنەڕەتی

اصل: بنەواشە

اگاهی ملی: ئاگایی نەتەوەیی

اقدام: هەستان

الحاق طلبی: پێوەندیدانخۆازی

انتزاع: ئەبستراکت، رووت، بەرهەست، رووتەڵە

انحرافات روانی: لادانە دەروونییەکان

اندیشه روحی روانی: هزری دەروونیی نەتەوەیی

اندیشەای واحد: تاکە هزری

انگارەهای نیرومند: وێناکردنە بەهێزەکان

انطباق: ڕۆنان

انگیزە: هانە

انعکاس: زایەڵە

ایدە: بیروباوەڕ

بازتاب: زایەڵە

بازسازی: بنیاتنانەوە

بازشناسی: ناسینەوەی

بازیافت : دۆزینەوە

بنیادگرایی: بناژۆخوازی

بیداری ملی: رابوونی نەتەوەیی

تأثیرپـذیری فعال اجتماعی: باندۆرهەڵگری چالاکی جڤاکی

تاروپود دانش: تانو پۆی زانست

تبعیضکنندە: هەڵاوێر

تبعیضشوندە: هەڵاواردە

تبلور: رەنگدانەوە

تبین: تەتڵە

تجمیع: ئاپۆڕا

تجویز شدن: تەیاربوون

تحول ناپـذیر: نەگۆڕ

تردیدناپـذیر: گومانهەڵنەگر

ترديدى: دڕدۆنگ

تعادل: هاوسەنگی

تعبیر خود به زبان خود: لێکدانەوەی خۆی بە زمانی خۆی

تعقیب کردن: راوەدوکەوتنی

تفکیك: جیاکردنەوە

تکثرآور: فرەهێنەر

تمایزآفرین: جیاخوڵقێنی

تمایزبودن: جیاوازبوون

تمایزناپـذیر: جیاییهەڵنەگر

تمایل: بەریان، حەزو ویست

تمدن: ژیاری

تمرکز: چڕبەستنی

تولید: رەنێوهانینی

پراکندە: پەردەوازە

پویایی: دینامیك، چالاكو بەردەوام

پیکار سرنوشت ساز: بەرخۆدانێکی چارەنووس ساز

جبر: فەرمان

جهت: رووگەی

جولانگاە: رمێنگە

حرکت: جمان

حس تعلق: هاوپێوەندییە

حقوق اکتسابی: مافە بەرهەمهاتووەکان

حقوق تاریخ: مافە مێژووییەکان

حقوق طبیعی: مافە سروشتییەکان

خردمداری: هزرتەوەرەیی

خود بودن: خۆیبوون

خود شناخت: خۆناسیار

خوداندیشی: خۆهزری

خودباوری: باوەڕبەخۆبوون

خودبودگی: خۆیبوون

خودپنداره: خۆپەسند

خودرهایی: خۆڕەهایی

خودشناخت: خۆناسین

خودکفایی: خۆبژێوی

خودکنشگر: خۆکردەکار

دانش محور: زانستتەوەر

دەروازە: دەرو

در خود برای خود: لە ناڤی خۆی ژ بۆ خۆ

دوران توازن ناپایدار: دەورانی هاوسەنگی ناسەقامگیر

ذاتباوری: ناخباوڕی

ذهن: ناخ

رهایی ذهنی: رەهایی دەرهەست

رهایی عینی: رەهایی بەرهەست

روح مشترك اجتماعی: باری دەروونی هاوبەشی جڤاکی

زادگاه: دایەنگە

زیانبار: زیانهێنەر

زیرساخت اندیشەورزی: ژێرخانی هزرڤەندی

سلسله مراتب: زەنجیرەپلە

سلطه : بالادەست (لێرەدا مەبەست لە بالادەستی نەتەوەی داگیرکەرەو لە بەرانبەر وشەی ژێردەستەیی(زیرسلطه) دانراوە)

شأن ملی: پێگەی نەتەوەیی

شناخت شناسی: ناسیارناسی

شهروند: شارۆڤەند

چند گانگی زدایی: سڕینەوەی فرەلایەنەیی

چندارزش زدایی: سڕینەوەی فرەبایەخی

گرایش درونی: بەریانی دەروونی

گرایش: بەریان

گریزناپـذیر: چەقبەستوە

گزاره بندی: هێڵبەندی

عاقل: ئاوەزمەند

عدالت: دادپەروەریی

عقلانی: ئاوەزمەندانە

عقلانیت: ئاوەزمەندێتی

عمل گرایی: کردەخوازی

عمل: کردە

عنصر احساسی: توخمی هەستوەری

عنصر ارزشی: توخمی بایەخدانەری

عنصرشناختی: توخمی ناسیاری

غیرقابل انتقال: چەقبەستوو

فاعل: بکەر

فرامرزی: سنوربەزێن

فرهنگ ایستا: کولتووری پەنگراو

فرهنگ سنتی ناتوانی: کولتووری نەریتی لاوازبوون

فرهنگ عمومی مشترك: کولتوورێکی هاوبەشیی گشتی

فرهیختە: رۆشنبیر

قارەای: وشکاڕۆیی

قدرتمەندان دینی: دەسەڵاتدارە ئاینییەکان (Religious) establishment)

قدرتمداران سیاسی: دەسەڵاتدارە سیاسییەکان (Political establishment)

قشربندی: توێژبەندی

قوم: ئەتنیك

کلی: هەمەکی

کنش: کردەکار

لزوم استعمارزدایی: پێویستی سڕینەوەی کۆلۆنیالیزملێدراوی

ما متمایز از آنها: ئێمە لەوان جیاین

مابودن: ئێمەبوون

مارپیچی صعودی: مارپێچییەکی بەرەوژورانە

ماهیت: چییەتی

مترادف: هاواتای

متعامل: دژکردەوە

متعهد: دەروەست

متوالی: بەردەوام

مجازی سازی: خوازەکردن

مجدد: سەرلەنۆ

محیط: پەڕانپەڕ

مدت زمان زیادی است: خەیلێوەن

مسیر: رەوگە

مشروعیت سازی: رەواییکردنی

مشروعیت: رەوایی

مشروعیتسازی: رەواییکردنی

مصرف: بەرخۆر

مصنوعی: دەستکرد

مضاف: زێدەخواز

معتبر: ناسراو

معناپـذیر: واتاهەڵگر

معنادهی: واتاییدان

معنوی: دەرهەست

مکان یابی: شوێندۆزی

مکتوب: نڤیسیاری

ملت سازی: نەتەوەیی کردن

منش فعال: پێگەیەکی هەڵسوڕ

منش ملی: پێگەی نەتەوەیی

مهندسی قدرت: ئەندازیاری دەسەڵات

موجودیت سیاسی: هەبوونێتی سیاسی

موضوون: نێوەڕۆك

نایستا: ناچەقبەستوویی

ناب: دەگمەن

ناخود: ئەودی

نامتمرکز: چڕنەبەستوو

نخبه: بژاردە

نظم: تەکوز

نمادشناسی: هێماناسی

نیروی حرکت درونی: وزەی بزاوتی دەروونی

هدفیابی: ئامانجدۆزی

هسته مشترك: ناوکێکی هاوبەش

هستی شناسی: هایدن ناسی[ئەم وشەیە کەلهوڕییە.و.]

هم هویتی: هاوشوناسی

همبستگی جمعی: هەڤبەندی بەکۆمەڵ

همبستگی ملی: هەڤبەندی نەتەوەیی

همبستگی: هەڤبەندی

همسنجی: هاوهەڵسەنگاندن

همگام: هاوهەنگاو

هنجارگرایی: نۆرمخوازی

هویت خاص: شوناسێکی تایبەت

هویت خواهی: شوناس خوازی

هویت سازی: بەشوناسکردن

هویت مداری: شوناستەوەرەیی

واکنش: دژکردەوە

وحدت پنداری ملی: یەکبوونخوازی نەتەوەیی

وحشیان خوب: دڕندەچاکەکان

يك ساختار انسان ساختە: پێکهاتەیەکی دەستکاری مرۆڤ